

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı

**MALATYA ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE BULUNAN MOĞOL
SİKKELERİ: MENGÜ DÖNEMİ**

Yüksek Lisans Tezi

Çağrı BAYRAM

Sivas
Haziran 2022

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı

MALATYA ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE BULUNAN MOĞOL
SİKKELERİ: MENGÜ DÖNEMİ

Yüksek Lisans Tezi

Çağrı BAYRAM

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Ebru BİLGET FATAHA

Sivas

Haziran 2022

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

02/06/2022

Çağrı BAYRAM

ÖNSÖZ

Her kapısını çaldığımda güler yüzüyle beni karşılayan, lisans ve lisansüstü dönemlerimde her zaman destek olan, tez çalışmam sırasında birçok kez çalışmayı bırakmanın eşiğine gelmeme rağmen bana inanıp güvenerek çalışmaya devam etmemi sağlayan, tez konumun belirlendiği andan son cümlesini yazdığım ana kadar tezimin her aşamasında benimle engin bilgi ve birikimini paylaşan, desteğini esirgemeyen ve benim için bir hocadan çok çok daha fazlası olan danışman hocam ve örnek insan Dr. Öğr. Üyesi Ebru BİLGET FATAHA'ya sonsuz teşekkür ve şükranlarımı sunuyorum.

Lisans döneminden itibaren üzerimde çok büyük emeği olan 6 sene süren lisansüstü serüvenimde Enstitü' ye benim için "bin defa" yazı yazan kıymetli hocam Doç. Dr. Meryem ACARA ESER'e teşekkürü borç bilirim.

Tez çalışmam için gerekli izni veren ve yardımlarını esirgemeyen Malatya Müze Müdürlüğü çalışanlarına teşekkür ederim.

Her zaman bana inanan, maddi ve manevi olarak destekleyen canım aileme teşekkür ederim. Özellikle hayatım boyunca beni destekleyerek bugünlere gelmemi sağlayan, benim için elinden geleni değil her zaman fazlasını yapan, evladı olmaktan gurur duyduğum anneme sonsuz saygı ve sevgilerimi sunuyor ve yüksek lisans tezimi armağan ediyorum.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
TABLO LİSTESİ	v
ÇİZİM LİSTESİ.....	vii
HARİTA LİSTESİ	ix
FOTOĞRAF LİSTESİ	xi
ÖZET.....	xv
ABSTRACT	xvii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM.....	7
1. MOĞOL VE İLHANLI TARİHİ	7
1.1. Moğolların Tarih Sahnesine Çıkışı.....	7
1.1. Cengiz Han Dönemi (1206-1227)	8
1.3. Ögeday Han ve Güyük Han Dönemi.....	21
1.3.1 Ögeday Han Dönemi (1229-1241)	21
1.3.2 Güyük Han (1246-1248).....	22
1.4. Mengü Han Dönemi (1251-1259)	23
1.4.1 Mengünün Han Seçilmesi.....	24
1.4.2 Mengü Dönemi Yönetim	26
1.4.3 Hülagü ve İlhanlılar	29
İKİNCİ BÖLÜM	41
2. SİKKENİN GELİŞİMİ VE TARİHÇESİ.....	41
2.1 Sikke	41
2.1.1 Sikkenin Tarihçesi	41
2.1.2 Malzeme ve Teknik	46
2.1.2.1 Döküm Tekniği:	47
2.1.2.2 Çekiçle Darp Tekniği:.....	47
2.1.2.3 Mekanik Darp Tekniği:.....	49
2.1.3 Moğol ve İlhanlılarda Para	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜMÜ.....	57
3. KATALOG	57
3.1 Mengü Han Sikkeleri.....	57
3.2 Mengü Han ve Hülagü Ortak Sikkeler	203
4. BÖLÜM.....	207
4. DEĞERLENDİRME.....	207
4.1. Darp Yeri ve Tarihi.....	214
4.2. Malzeme Ölçü ve Ağırlık	217
4.3. Sikkelerde Kullanılan Formlar	219
4.3.1. İnci Dizisi Daire İçinde Kare Form	219
4.3.2. Çift Daire Form.....	220
4.4. Süsleme.....	221
4.4.1. Geometrik Motifler	221
4.4.1.1. Mengü Han Tamgası	223
4.4.1.2. Mühr-ü Süleyman	224
4.4.1.3. Üç ve Sekiz Geçmeli Düğüm.....	225
4.4.1.4. Beş ve Altı Kollu Yıldız.....	226
4.4.1.5. Üç Nokta	227
4.4.2. Bitkisel Motifler.....	228
4.4.2.1. Hayat Ağacı.....	228
4.4.2.2. Palmet.....	229
4.4.2.3. Rumi.....	230
4.4.2.4. Gülbezek	231
4.4.2.5. Çok Yapraklı Çiçek.....	231
4.4.2.6. Kıvrım Dal	232
4.4.2.7. Bitkisel Form.....	232
4.4.3. Yazı.....	233
SONUÇ.....	235
KAYNAKÇA	243

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.m.	: Adı geçen madde
Bkz	: Bakınız
C	: Cilt
ev.	: Çeviren
Foto	: Fotoğraf
H.	: Hicri
Kat	: Katalog
M.	: Miladi
Mm	: Milimetre
No	: Numara
S	: Sayı
s.	: Sayfa

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Mengü Han Dönemi Sikkeleri Veri Tablosu	207
Tablo 2: Mengü Han Dönemi Sikkeleri Darp Yerleri Veri Tablosu.....	216
Tablo 3: Mengü Han Döneminde Kullanılan Ölçü ve Ağırlıklar	218
Tablo 4: Mengü Han Dönemi Sikke Form Tablosu.....	219
Tablo 5: Mengü Han Dönemi Sikkelerinde Kullanılan Geometrik Motifler	222
Tablo 6: Mengü Han Dönemi Sikkelerinde Kullanılan Bitkisel Motifler.....	228

ÇİZİM LİSTESİ

Çizim 1: İlhanlı Sikke Form Örnekleri.....	54
Çizim 2: Mengü Han Döneminde Kullanılan Geometrik Süsleme Örnekleri.....	222
Çizim 3: Mengü Han Döneminde Kullanılan Bitkisel Motif Örnekleri.....	228

HARİTA LİSTESİ

Harita 1: Mengü Han Dönemine Ait Bilinen Darp Yerleri	215
Harita 2: Moğol İmparatorluğu Sınırları İçerisinde Bilinen Gümüş Madenleri	238

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1: Merdaneli Press makinesi ve sikke taslağı.....	49
Fotoğraf 2: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	57
Fotoğraf 3: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	58
Fotoğraf 4: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	59
Fotoğraf 5: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	60
Fotoğraf 6: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	61
Fotoğraf 7: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	62
Fotoğraf 8: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	63
Fotoğraf 9: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	64
Fotoğraf 10: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	65
Fotoğraf 11: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	66
Fotoğraf 12: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	67
Fotoğraf 13: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	68
Fotoğraf 14: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	69
Fotoğraf 15: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	70
Fotoğraf 16: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	71
Fotoğraf 17: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	72
Fotoğraf 18: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	73
Fotoğraf 19: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	74
Fotoğraf 20: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	75
Fotoğraf 21: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	76
Fotoğraf 22: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	77
Fotoğraf 23: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	78
Fotoğraf 24: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	79
Fotoğraf 25: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	80
Fotoğraf 26: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	81
Fotoğraf 27: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	82
Fotoğraf 28: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	83
Fotoğraf 29: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	84
Fotoğraf 30: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	85
Fotoğraf 31: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	86
Fotoğraf 32: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	87
Fotoğraf 33: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	88
Fotoğraf 34: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	89
Fotoğraf 35: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	90
Fotoğraf 36: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	91
Fotoğraf 37: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	92
Fotoğraf 38: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	93
Fotoğraf 39: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	94

[illegible]

Fotoğraf 124: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	179
Fotoğraf 125: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	180
Fotoğraf 126: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	181
Fotoğraf 127: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	182
Fotoğraf 128: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	183
Fotoğraf 129: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	184
Fotoğraf 130: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	185
Fotoğraf 131: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	186
Fotoğraf 132: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	187
Fotoğraf 133: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	188
Fotoğraf 134: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	189
Fotoğraf 135: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	190
Fotoğraf 136: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	191
Fotoğraf 137: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	192
Fotoğraf 138: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	193
Fotoğraf 139: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	194
Fotoğraf 140: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	195
Fotoğraf 141: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	196
Fotoğraf 142: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	197
Fotoğraf 143: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz.....	198
Fotoğraf 144: Mengü Han dönemine ait yanlış darp edilmiş sikke ön/arka yüz	199
Fotoğraf 145: Mengü Han dönemine ait yanlış darp edilmiş sikke ön/arka yüz	200
Fotoğraf 146: Mengü Han dönemine ait yanlış darp edilmiş sikke ön/arka yüz	201
Fotoğraf 147: Mengü Han dönemine ait yanlış darp edilmiş sikke ön/arka yüz	202
Fotoğraf 148: Mengü Han ve Hülagü ortak sikke ön/arka yüz.....	203
Fotoğraf 149: Mengü Han ve Hülagü ortak sikke ön/arka yüz.....	204
Fotoğraf 150: Mengü Han ve Hülagü ortak sikke ön/arka yüz.....	205
Fotoğraf 151: Mengü Han ve Hülagü ortak sikke ön/arka yüz.....	206

ÖZET

Sikke, ortaya çıktığı ilk zamanlardan itibaren değer aracı olmasının yanında gücün, meşruiyetin, bağımsızlığın sembolü olmuştur. Sikkelerin darp edilirken kullanılan madenler, ölçü ve ağırlıkları, üzerinde yer alan yazı, süsleme ve figürler, sikkeyi darp ettiren hükümdar ve devletin hüküm sürdükleri süre ve dönemler, dini inanç, sanatsal zevkler hakkında bilgi sağlayan en önemli belgelerden biridir.

Büyük Moğol İmparatorluğu'nun kurucu hükümdarı Cengiz Han ve ölümü sonrasında başa geçen Ögeday ve Güyük dönemlerinde ele geçirdikleri toprakları yağma ve talan ederek adeta geçtikleri bölgeleri ıssızlaştıran Moğollar, Mengü'nün Han olması ile büyük değişim yaşamıştır. Mengü, başa geçtikten sonra önce vergi konusunda adaleti sağlamış daha sonra ise terk edilen toprakları yeniden ıslah ve inşa ederek yerli halkı tekrar yerleştirmiştir. Ekonomik düzenlemeler sonucunda imparatorluk sınırları içerisinde adalet ve refahı sağlayan Mengü, kaynaklarda son Büyük Han olarak geçmektedir.

Göçebe hayat tarzı ile yaşayan Moğollar, uzun bir süre darphane kurmamış ve sikke darp ettirmemiştir. Cengiz Han döneminden itibaren bağlı devletler tarafından sikke darp ettirilmiş ve bu uygulama Mengü dönemine kadar devam etmiş fakat bu sistem her devletin farklı ölçü sistemine sahip olması sebebiyle Çin'den Anadolu'ya Rusya'dan Hindistan'a kadar uzanan İmparatorluk topraklarında sıkıntılar yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Mengü başa geçtikten sonra İmparatorluk toprakları içerisinde sabit ölçü ve ayarda sikke darp ettirilmesini emretmiş ve bu konuda ki çok başlılığa son vermiştir. Darp ettirdiği sikkelerde kendi ismine yer veren ilk büyük Han olan Mengü ayrıca sikkelerde kendine ait tamgaya da yer vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Sikke, Moğol, Cengiz Han, Mengü, Tamga

ABSTRACT

The coin has been a symbol of power, constitutionalism and independence, as well as being a tool of value since the first times it emerged. It is one of the most important documents that provide information about the metals used when minting the coins, their measurements and weights, the writing, ornaments and figures on the coin, the period when the ruler and the state ruled the coin, religious belief and artistic tastes.

Genghis Khan, the founding ruler of the great Mongolian Empire, and Ogeday, who came to power after his death. The Mongols, who looted and plundered the lands they had captured in the Guyuk periods, almost desolating the regions they passed through, experienced a great change when Mongke became an emperor. After Mongke came to power he first ensured justice in taxation, and then rehabilitated and rebuilt the abandoned lands and resettled the local people. Mongke, which provides justice and prosperity within the borders of the empire as a result of economic regulations, is mentioned as the last great emperor in the sources.

The Mongols, who lived with a nomadic lifestyle didn't establish a mint for a long time and didn't mint coins. Since the period of Genghis Khan, coins were minted by the affiliated states and this practice continued until the period of Mongke. However, this system caused difficulties in the imperial lands stretching from China to Anatolia, from Russia to India, since each state had a different measurement system. After the Mongke came to power, he ordered coins to be minted in fixed sizes and gauges within the imperial lands, and he put an end to the multiheadedness on this subject. Mongke, who was the first great khan to include his own name on the coins he had minted, also included his own stamp on the coins.

Keywords: Coin, Mongols, Genghis Khan, Mongke, Stamp

GİRİŞ

Sikkeler, devletlerin ve hükümdarların meşruiyet ve güç sembolü olmasının yanında darp edildiği dönemin tarafsız şahitleridir. Bir değer aracı olmaktan çok daha fazlası olan sikkeler, ait olduğu medeniyetin ekonomisi, dini, sanatsal gelişmişliği, idare şekli, hükümdarları ve saltanat sürelerini aktararak tarihsel belge niteliği taşımaktadır. Ayrıca sikkeler kimi zaman kaybolmuş bir şehri, tarihi belgelerde adına rastlanmayan bir hükümdarı ortaya çıkarma imkânı sunmakta, kimi zaman ise ticaret aracılığıyla elden ele geçerek farklı medeniyetler arasında sanatsal ve kültürel köprüler oluşturarak kültür elçiliği de yapmaktadır.

Sikkelerin bu çok yönlülüğüne rağmen araştırmalarda yeteri kadar yer bulamaması ve bu konuda naçizane bir katkı sunmak amacıyla çalışmamızın konusu Malatya Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Moğol Sikkeleri; Mengü Dönemi olarak belirlenmiştir. Çalışmamızın konusunun belirlenmesinden sonra Malatya Arkeoloji Müzesi deposunda bulunan Mengü dönemi sikkeleri incelenmiş ve 150 adet sikke tespit edilerek sikkeler üzerinde çalışmalara başlanmıştır.

Çalışmamız, Malatya Arkeoloji Müzesi deposunda muhafaza edilen örneklerle sınırlıdır. Çalışmamız kapsamında incelenen sikkeler 2016 yılında Fatih Turan'dan satın alma yoluyla müze envanterine kazandırılmıştır.

Çalışmamızın amacı; bir dönem yaşadığımız coğrafyaya damga vurmuş Moğol İmparatorluğu'nun darp ettirdiği sikkelerde ismi geçen ilk Han olan Mengü Han dönemine ait ülkemizde münferit bir çalışmanın olmayışının eksikliğini gidermek, Mengü dönemi sikkelerinin ayrıca bir Moğol şube devleti olarak kurulup daha sonra bağımsız bir devlet olan ve İslam tarihi ve sanatında büyük izler bırakan İlhanlı Devleti sikkelerine öncülük ettiğini göstermek ve ayrıca bu konuda nümizmatik bilimine küçükte olsa bir katkı sunmaktır.

Çalışmamızın konusu, kapsamı ve sınırları belirlendikten sonra belirlediğimiz yöntem çerçevesinde hareket edilmiştir. Öncelikle Malatya Arkeoloji Müzesi deposunda bulunan sikkeler incelenmiş ve dönem, hükümdar tespiti yapılmıştır.

Tespiti yapılan sikkelerin ölçü(çap) ve ağırlıkları, kumpas ve hassas terazi yardımıyla alınmıştır. Ölçü ve ağırlıkları alınan sikkelerin kelime-i tevhid yazan kısmı ön yüz, hükümdar ismi yazan kısmı arka yüz olarak belirlenip ön ve arka yüz olarak fotoğrafları çekilmiştir.

Sikkelerin ölçüleri ve fotoğraflamaları yapıldıktan sonra konuyla alakalı literatür taraması yapılmıştır. Moğol tarihi ve sikkeleri ile ilgili yapılmış olan çalışmalara eksiksiz olarak ulaşılmaya çalışılmıştır. Moğolların kurucu ve efsanevi hükümdarı olan Cengiz Han'dan başlayarak Mengü Han'a kadar olan tarihsel, siyasal ve ekonomik durum ayrı ayrı ele alınmıştır.

Moğolların tarihsel, siyasal ve ekonomik durumunun aktarılması sonrasında sikkenin tarihçesi kronolojik olarak ele alınmış, sikke üretiminde kullanılan malzeme ve teknikler ayrıntılı olarak aktarılmıştır. Bunun yanı sıra çalışmamızın konusu olan Mengü dönemi sikkelerinin İlhanlı sikke geleneğine de öncülük etmesi sebebiyle hem Moğol hem de İlhanlı'da sikke ve para geleneği ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Çalışmamız kapsamında incelenen 150 sikke ayrı ayrı bir sayfa içerisinde kataloglamıştır. Katalog içerisinde ise sikkelerin ön ve arka yüz fotoğrafları, envanter numarası, müzeye geliş şekli ve tarihi, darp yerleri ve tarihleri, malzemesi, ölçüsü ve ağırlığı gibi bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca sikkelerin ön ve arka yüzünde yer alan yazılara Arapça haliyle transkripsiyonu ile ve Türkçe anlamlarıyla yer verilmiştir.

Sikkelerin bazılarında tahribat nedeniyle yazıların okunması mümkün olmamıştır. Bu tip örneklerde verilecek bilgilerde herhangi bir yanlışlığa sebebiyet vermemek amacıyla incelenen diğer sikkelerle veya kaynaklarda bulunan birebir aynı örneklerle karşılaştırma yapılarak kataloglaması yapılmıştır.

Kaynaklar

Moğolların Gizli Tarihi

1240 yılında kaleme alınan ve orijinal ismi Manghol-un Niuça Tobça'an olan eserin dilimize tercümesi Ahmet Temür tarafından yapılmıştır. Cengiz Han ve Ögeday dönemlerini ayrıntılı ve efsanevi şekilde aktaran eser Moğollar ve Moğol tarihi hakkında yazılan ilk eser olması bakımından önemli bir yere sahiptir. Çalışmamızda,

Cengiz Han'ın soyu, ortaya çıkışı ve Moğol İmparatorluğu'nun kuruluşu hakkında eserde bulunan bilgilerden faydalanılmıştır.

Alaeddin Ata Melik Cüveyni, Tarih-i Cihan Güşa

1226 yılında İran'da doğan tarihçi ve yönetici olan Cüveyni tarafından 1252-60 yılları arasında üç cilt halinde kaleme alınan eser, Cengiz Han'dan Mengü Han'a kadar olan olaylardan ve Hülagü döneminde gerçekleşen olayları aktarmaktadır. Yazarın Hülagü döneminde yaşanan olaylara bizzat şahit olması ve bu dönemde yöneticilik yapmış olması eserin önemini artırmaktadır. Çalışmamızda, eserden Güyük Han ve Hülagü dönemleri hakkındaki bilgilerden yararlanılmıştır.

Gregory Abû'l Farac, Abû'l Farac Tarihi

1226 yılında Malatya'da doğan Abû'l Farac tarafından kaleme alınan eser, Hz. Âdem'den başlayarak 1286 tarihine kadar olan Peygamberler, İbraniler, Medler, Persler, Yunanlılar, Romalılar, Bizans, İslam tarihi, İsmaililer, Haçlılar, Harzemşahlar ve Moğollar hakkında bilgiler vermektedir. Yazar, Moğollar ve Hülagü dönemine ait anlattığı olaylara bizzat şahit olmuştur. Çalışmamızda, eserde İlhanlı tarihi ve Hülagü dönemi hakkında verilen bilgilerden faydalanılmıştır.

Reşîdüddin Fazlullah, Câmiu't Tevârih

1247 yılında İran'da dünyaya gelen asıl mesleği hekimlik olan İlhanlı hükümdarı Gazan döneminde ise vezirlik yapan Reşîdüddin, Gazan'ın emriyle Câmiu't Tevârih adlı dünya tarihini kaleme almıştır. Eserde Moğol ve İlhanlılar hakkında önemli bilgiler verilmiştir. Çalışmamızda, eserde İlhanlı tarihi hakkında verilen bilgilerden yararlanılmıştır.

Araştırmalar

Çalışmamız kapsamında yer alan sikkelerin hem Moğol dönemine ait olması hem de İlhanlı sikkelerine öncülük etmesi dolayısıyla Moğol ve İlhanlı tarihi, sikkenin tarihçesi ve gelişimi, Moğol ve İlhanlılarda sikke ve para ile ilgili araştırma eserleri incelenmiştir.

Çalışmamızda Moğol tarihi ile ilgili A. Konstatin D'ohsson'un *Moğol Tarihi* Denizler İmparatoru Cengiz adlı eserinden, Rene Grousset'in *Bozkır İmparatorluğu*

Atilla/Cengiz Han/Timur adlı eserinden, Leo de Hartog'un *Cengiz Han Dünyanın Fatih* adlı eserinden ve Jean Poul Roux'un *Moğol İmparatorluğu Tarihi* adlı eserinden faydalanılmıştır.

İlhanlı tarihi ile ilgili, Bertold Spuler'in *İran Moğolları: Siyaset, İdare ve Kültür (İlhanlılar Devri 1220-1350)* adlı eserinden, Osman G. Özgüdenli'nin *Ortaçağ Türk-İran Tarihi Araştırmaları* adlı eserinden ve Abdulkadir Yuvalı'nın *İlhanlı Tarihi* adlı eserinden yararlanılmıştır.

Sikke tarihçesi ve gelişimi ile ilgili Zeki Velidi Togan'ın *Umumi Türk Tarihine Giriş* adlı eserinden, Sabahat Atlan ve Nezahat Baydur'un *Grek ve Roma Sikkeleri* adlı eserinden, Oğuz Tekin'in *Eski Çağda Para Antik Nüsmatiğe Giriş, Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri, Lydia Krallığı'ndan Osmanlı İmparatorluğu'na Anadolu da Sikke Darbı* adlı eserlerinden ve Atom Damalı'nın *150 Devlet 1500 Sultan İslam Sikkeleri* adlı eserinden yararlanılmıştır.

Çalışmamızın konusunu oluşturan Moğol ve İlhanlı nümizmatikliği ile ilgili bulunan kaynaklar genellikle katalog şeklinde hazırlanan kitap ve tez çalışmalarıdır. Özellikle Moğol sikkeleri ile ilgili kaynak ve katalog sıkıntısı had safhadadır.

Moğol ve İlhanlı nümizmatikliği ile ilgili ilk yerli eser, Mehmed Mübarek tarafından kaleme alınan *Meskükat-ı Kadime-i İslamiye Katalogları*'dır. Eser üç ayrı katalogdan meydana gelmektedir. Çalışmamızda yararlandığımız katalog ise *Mülük-i Cengiziye ve İlhaniye ve Celairiye ve Kırım Hanları Meskukatı*'dır. Mengü dönemine ait sikkelerin tanıtıldığı nadir eserlerden birisi olması sebebiyle sikkelerin okunması ve kataloglaması sırasında eserden yararlanılmıştır.

Moğol ve İlhanlı sikkeleri ile ilgili bir diğer kapsamlı çalışmada İbrahim ve Cevriye Artuk'un yazmış olduğu *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu* isimli çalışmadır. İki cilt halinde ve katalog şeklinde hazırlanan eserin ikinci cildin de az sayıda ki Moğol İmparatorluğu sikkeleri ile İlhanlı sikkelerine yer verilmiştir. Sikkelerin darp tarihi, yeri, ölçüleri verilmiş ve sikke üzerinde ki yazılar orijinal haliyle yazılmış Türkçe açıklamasına yer verilmemiştir.

Tuncay Aykut ve Şennur Aydın tarafından hazırlanan *Ak Akçe Moğol ve İlhanlı Sikkeleri* adlı eserde Moğol ve İlhanlı sikke geleneği ve örnekleri tanıtılmış, sikkelerin fotoğrafları ve açıklamaları katalog halinde verilmiştir. Mengü dönemine ait altın ve gümüş sikkelerin tanıtıldığı eser çalışmamız kapsamında başvurduğumuz kaynaklar arasında yerini almaktadır.

Ömer Diler'in yazdığı fakat ömrü vefa etmediği için Eşi Emine Nur Diler, J.C. Hinrichs ve Garo Kürkman tarafından yayınlanan *İlhanlar: İran Moğollarının Sikkeleri* adlı eserde incelenen İlhanlı sikkelerinin darp yerleri ve tarihleri kronolojik olarak sıralanmıştır. Sonraki bölümde ise İlhanlıların kurucu hükümdarı Hülagü'nün Büyük Moğol İmparatoru Mengü adına darp ettirdiği sikkelerden başlayarak son hükümdar II. Gazan Han'a kadar olan hükümdarların darp ettirdikleri sikkeler çizimleri darp yerleri ve tarihleri ile beraber verilmiştir. Eser, İlhanlı sikkeleri ile ilgili yayınlanmış en geniş kapsamlı eserdir. Çalışmamızda sikke okumaları ve tarihlendirme yaparken sık sık söz konusu eserden yararlanılmıştır.

Çalışmamız kapsamında yapılan akademik çalışmalar incelenmiş fakat Moğol veya Mengü dönemine ait herhangi bir sikke çalışmasına rastlanılmamıştır. Fakat yapılan kimi çalışmalarda Mengü dönemine ait sikkeler İlhanlı dönemi sikkeleri içerisinde değerlendirilmiştir. Söz konusu çalışmalardan ilki Aynur Karabulut Eser'in *1989-1998 Yılları Ani Kazıları Sırasında Ele Geçirilen Bir Grup Sikke* adlı yüksek lisans tezidir. Tez içerisinde Mengü dönemine ait 1 adet gümüş ve 2 adet bakır sikke yer almaktadır. Ahmet Namaz'ın *Ahlat Müzesi'nde Bulunan İlhanlı Dönemi Sikkeleri* adlı bir diğer yüksek lisans tezinde ise Mengü dönemine ait 1 adet sikke yer almaktadır. Yukarıda bahsi geçen kitap, katalog ve tez çalışmalarının dışında birçok kitap, tez ve makaleye çalışmamız içerisinde yer verilmiştir.

1. BÖLÜM

1. MOĞOL VE İLHANLI TARİHİ

1.1. Moğolların Tarih Sahnesine Çıkışı

Arkeolojik kazılardan elde edilen bilgilere göre tarihi M.Ö. 2 bin yıllarına kadar uzanan Moğollar hakkında bilgi veren kaynaklar kısıtlıdır. Moğollar bu dönemde Tula nehrinin doğusunda, Mançurya'nın batı ve güneybatı kesimlerinde yaşamışlardır.

Moğol adı ilk kez Çin'deki T'ang hanedanı döneminde (618-907); "Meng-vu" ve "Meng-va" olarak geçmiştir. Bu isim İlkel Moğol boyları arasında önemsiz bir boy ismi olarak geçmektedir¹. Çağdaş diğer Moğol boyları Keraitler, Naymanlar, Tatarlar, Merkitler, Oyratlar, Onggiratlardır. Cengiz Han Moğolların başına geçmeden önce en güçlü boy Keraitler ve Naymanlar'dı. Bu iki boyunda Moğollaşmış Türkler olduğu düşünülmektedir. Keraitlerin yaşadığı yerin Orhon Irmağının yukarı kesimlerinden Tula ve Ongin ırmaklarına kadar olan bölgede olduğu kabul edilmektedir. Süryani vakanüvis Abu'l Farac Kerait kabilesinin M.S. 1000'li yıllarda Hristiyanlığın Nasturi mezhebine geçtiğini söylemektedir². Diğer güçlü boy Naymanlar ise kuzeyde Ubsa Gölünden doğuda Selenga Irmağına, güneyde Kara İrtiş ırmağından batıda Zaysan Gölüne kadar olan bölgede yaşamaktaydı. Bu iki güçlü boyun dışında Merkitler ve Tatarlar Moğolların önemli boyları arasındaydı. Selenga ırmağının aşağı kesimlerinde yaşayan Merkitler balıkçılık ve avcılık yapmakta, Tatarlar ise Buir Gölünün güneyinde yer alan kesimde yaşamaktaydı. Savaşçı bir boy olan Tatarlar özellikle Çin'e yaptıkları akınlarla Çinlilere büyük zararlar vermişlerdir. Bunların dışında bir diğer Moğol boyu Oyratlar ise Baykal Gölü'nün batı kesiminde yer alan ormanlarda yaşıyordu. XII. yüzyılda ismini tüm Moğolca konuşan kabilelere verecek olan boy olan Moğollar ise Kerülen ve Onon ırmağı arasında kalan bölgede yaşamaktaydı. Moğol boyunu Tayciut

¹ Osman G. Özgüdenli, *Ortaçağ Türk-İran Tarihi Araştırmaları*, İstanbul, 2006, s. (161).

² Gregory Abû'l Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, Çev.: Ömer Rıza Doğrul, C.II, Ankara 1999.

ve Cengiz Han'ın da mensubu olduğu Borcigin kabileleri oluşturmaktaydı³. Cengiz Han ise Borcigin kabilesinin Kiyat oymağına mensuptur⁴.

Dağınık halde ve boylar halinde yaşayan Moğollar, Cengiz Han'a kadar bir devlet çatısı altında toplanamamış olsa da boylar arası birliği sağlama teşebbüsleri olmuştur. Bu teşebbüslerin en önemlisi Kin'lilerin Sarayında doğan ve orada büyüyen Kabul Han isminde bir Moğol tarafından gerçekleştirilmiştir. İçkiye çok düşkün olan Kabul Han, sarhoş olduğu bir gün İmparatorun sakalını çekmiş ama İmparator, Kabul Han'ın bu hareketini affetmiş fakat itaatsiz tavırları yüzünden ilişkileri kısa süre içerisinde bozulmuş ve tutsak edilmek istenmiştir. Kendisini esir etmek isteyen askerlerden kaçmayı başaran Kabul Han kaçtıktan sonra Moğol boyunun başına geçmiştir. Kinlere karşı Moğol boylarını birleştiren Kabul Han gerekli askeri güce ulaşınca Kinliler ile mücadeleye etmeye başlamıştır. 1147 yılında Kinlilerin bozkıra saldırı düzenlemesi üzerine cereyan eden savaşta Moğollar galip gelmiştir. Ağır bir yenilgi alan Kinliler Moğollara koyun, sığır ve hububat vererek barış yapmak zorunda kalmıştı. Cengiz Han'ın atası olan Kabul Han tarafından başlatılan mücadele Kabul Han'ın torunu Kutula Kağan tarafından devam ettirilmiştir. Fakat Kin ve Tatar birleşik kuvvetleriyle yapılan savaşta Moğollar yenilmiş ve dağılmıştır. Böylece Moğol boylarını birleştirme hayali son bulmuştur⁵.

1.1. Cengiz Han Dönemi (1206-1227)

Moğolları küçük bir boy olmaktan çıkartıp döneminin en güçlü devletlerinden biri haline getiren Cengiz Han'ın ataları Gök Tanrı'nın takdiriyle yaratılmış bir bozkurt ve beyaz dişi geyik olduğu ve denizi aşarak Onon nehri ve Burhan Haldun dağı civarına gelerek buraya yerleşen bozkurt ve beyaz dişi geyiğin Bataçihan adında bir oğulları olduğu inancı hakimdir. Ondandır Cengiz'e gelene kadar soy kütüğü şöyledir;

“Bataçi-Han'ın oğlu Tamaça, onun oğlu Koriçar-Mergen, onun oğlu A'ucan Boroul, onun oğlu Sali-Kaça'u, onun oğlu Yeke-Nidün, onu oğlu Sem-Soçi, onun oğlu Karçu, onun oğlu Boragiday-Mergen, onun oğlu Torokolcin-Bayan, onun oğlu Dobun Mergen, onun eşi Alan-

³ Leo De Hartog, *Cengiz Han Dünyanın Fatihi*, Çev: Serkan Uzun, Dost Kitabevi, Ankara, s. (13-14)

⁴ Rene Grousset, *Bozkır İmparatorluğu Atilla-Cengiz Han-Timur*, Çev.: M. Reşat Uzman, Ötüken Neşriyat İstanbul, 1980 s. (190).

⁵ A.g.e., s. 194-95.

*Koa'dan doğaüstü bir olay neticesin de doğan Bodonçar-Mungkak, onun oğlu Kabici-Bahadır, onun oğlu Menen Tudun, onun oğlu Kaçi-Külük, onun oğlu Kaydu, onun oğlu Bay-Şingkor-Dokşin, onun oğlu Tumbinay-Şeçen, onun oğlu Kabul-Kağan, onun oğlu Bartan-Bahadır, onun oğlu Yesügey-Bahadır” olduğu düşünülmektedir.*⁶

Cengiz Han'ın babası Yesügey-Bahadır, annesi olan Hö'elün-Ücin'i kaçırmıştır. Yesügey-Bahadır bir gün avlanmak için doğanıyla Onon nehri etrafında gezerken Merkit boyundan Yeke-Çiledü isminde birine rastlamış. Yeke-Çiledü'nün yanında Olhuno'ut kabilesinden Hö'elün-Ücin'i gören Yesügey genç kızın güzelliğinden etkilenmiş ve kardeşlerinin yardımıyla onu kaçırmıştır. Bu olaydan bir yıl sonra Hö'elün-Ücin hamile kalmış ve doğuma yakın bir zamanda Moğollar ve Tatarlar arasında savaş çıkmıştır. Savaşı kazanan Moğollar olmuş ve Yesügey-Bahadır'da Tatar beylerinden Temucin Öge'yi ve Kori-Buka'yı esir etmiştir. Hö'elün-Ücin yakın bir zaman sonra doğum yapmış. Yesügey'de Tatarlar'a karşı kazandığı zaferin hatırası olarak doğan çocuğa Temucin ismini vermiştir⁷. Temucin 1206 yılında yapılan Kurultayda Cengiz Han ünvanını alacak ve tüm dünya onu Cengiz Han olarak tanıyacaktır. Onon nehri yakınındaki Dülün Boldak adlı mevkide doğan Cengiz Han'ın doğduğu zaman sağ elinde saka kemiği büyüklüğünde pıhtılaşmış kan bulunuyordu⁸.

Cengiz Han'ın doğumuyla alakalı olarak farklı yıllardan söz edilmektedir. Rene Grousset 1167 tarihini vermiştir⁹. Fakat Rene Grousset aynı kitapta Yesügey-Bahadır'ın ölüm tarihini de 1167 diye nakletmiştir. Tarihi kaynaklardan Yesügey-Bahadır'ın Cengiz Han 9 veya 13 yaşlarında iken öldüğü bilindiğinden dolayı 1167 tarihi tartışmalı bir tarih olarak görülmektedir. Konstantin D'Ohsson¹⁰ ve Mustafa Kafalı¹¹ ise 1155 tarihini vermiştir.

Cengiz Han'ın Kasar, Kaçi'un Temuge adlarında üç erkek, Temulun adında bir kız kardeşi ve bunların dışında Bekter ve Belgutai adında iki erkek üvey kardeşi vardır.

⁶ ANONİM, *Moğolların Gizli Tarihi Çev.: Ahmet Temir*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2019, s. (3-4).

⁷ A. Konstantin D'Ohsson, *Moğol Tarihi Denizler İmparatoru Cengiz*, Çev.: Bahadır Apaydın, Nesnel Yayınlar, İstanbul, 2008 s. (41).

⁸ Anonim, a.g.e., s. (19).

⁹ Grousset, a.g.e., s. (195).

¹⁰ D'Ohsson, a.g.e., s. (41).

¹¹ Mustafa KAFALI, “Cengiz Han”, TDV *İslam Ansiklopedisi*, c.VII. İSAM Yayınları, İstanbul, 1993, s. (367-369).

Cengiz Han 9 yaşına geldiğinde babası artık evlenme zamanının geldiğini söyler. Moğol töresinde kişinin kendi kabilesinden evlenmesi uygun görülmediği için babası, Cengiz Han’a annesinin kabilesi olan Olhunout kabilesinden bir kız beğenmek için Cengiz Han’ı da yanına alıp yola çıkar. Yolda Onggirat kabilesinden Dei-Seçen isimli bir adamla karşılaşır. Dei-Seçen Yesügey’le bir süre sohbet ettikten sonra kız istemeye gittiklerini öğrenince gördüğü bir rüyadan bahseder. “Rüyamda asil bir beyaz doğanın pençeleriyle ay ve güneşi yakalayıp elime konduğunu gördüm. Bu rüyanın manası çok güzel olmalı” der. Rüyasındaki güneşin Cengiz Han ve ayın da kızı Börte olduğunu düşündüğünü söyler. Dei Seçen Yesügey’e oğluna kendi kızını alması için teklifte bulunur ve kızı görmesi için evine davet eder. Cengiz Han Börte’yi görür görmez çok beğenir ve böylece Cengiz Han’ın kendisinden bir yaş büyük olan Börte ile tanışması gerçekleşir. Geceyi Dei Seçen’in çadırında geçiren Yesügey ve Cengiz Han sabah Börte’yi de alıp gitmek isterler. Fakat Dei Seçen Yesügeyden oğlunu damat olarak yanında bırakmasını ister. Teklifi kabul edip oğlunu damat olarak Onggirat kabilesinde bırakan Yesügey yurduna dönmek üzere yola koyulur. Yolda bir Tatar grubuna rastlayan Yesügey, atından inip onların yanına gider. Yolcunun yıllarca kendilerine büyük zararlar veren Yesügey olduğunu anlayan Tatarlar bugüne kadar yaptıklarının intikamı olarak içkisine zehir katıp onu öldürmeye karar verirler. Zehirli içkiyi içip yola koyulan Yesügey bir süre sonra rahatsızlanmış fakat önemsememiştir. Üç günlük yolculuğun sonrasında eve ulaşan Yesügey’in durumu ağırlaşmıştır. Zehirlendiğini anlayan Yesügey fazla zamanı kalmadığını anlamış ve Munglik isimdeki bir gence damat olarak bıraktığı oğlunu getirmesini söylemiş ve ölmüştür¹².

Cengiz Han’ın yetim kaldığı tarihle alakalı kaynaklar farklı bilgiler vermektedir. Rene Grousset¹³ Cengiz Han’ın yetim kaldığı yaşı 12 olarak verirken, Ahmet Temir¹⁴ 10 olarak vermiştir.

Cengiz Han babasının ölümünden sonra ilk darbeyi kendi kabilesinden yemiştir. Yaşının küçük olmasından dolayı kabileyi idare edemeyeceği düşünülen

¹² Anonim, a.g.e., s. (19-21).

¹³ Grousset, a.g.e. s. (196).

¹⁴ Anonim, a.g.e., s. (23).

Cengiz Han, kabilenin başına geçirilmemiş ve ailesiyle birlikte dışlanmış, kendi akrabaları tarafından terk edilmiştir. Artık tek başına kalan aile yaşamını sürdürebilmek için yabani soğan, ot kökleri yemek zorunda kalmıştır. Hö'elün-Ucin çocukları küçük olduğu için hem avlanmak hem de ev işlerini yapmak zorundaydı tüm zorluklara rağmen çocuklarını disiplinli ve asalet sahibi olarak yetiştirmiş. Cengiz Han iyi bir avcı, savaşçı ve Moğol şefi olmasını annesinin kendisine verdiği eğitime borçludur¹⁵.

Çocuklar büyünce kuş ve olta yapıp balık avlayarak annelerine yardımcı olmaya başlamışlar. Bir gün Cengiz Han ve kardeşi Kasar kuş avlayıp eve dönerken üvey kardeşleri Bekter ve Belgutai onların avladıkları kuşları ellerinden almıştır. Bu duruma içerlenen fakat o anda bir şey yapmayan Cengiz Han bir süre sonra tuttuğu balıkların yine üvey kardeşleri tarafından gasp edilmesi üzerine annesine durumu anlatmıştır. Annesi kardeş olduklarını ve birbirlerinden başka sırtını yaslayacak kimse olmadığını söylemiş ve kardeşine karşı bir şey yapmamasını istemiş ve böylece olayı kapatmıştır. Annesinin adaleti sağlayamayacağını düşünen Cengiz Han kardeşi Kasar'ı yanına almış ve balıklarının çalan üvey kardeşi Bekter'i okla vurarak öldürmüştür¹⁶. Bozkırda ağır şartlar altında yaşayan Cengiz Han adaleti sağlamada kesin, acımasız olmuş bu özelliğini Han olduğu zamanda aynen sürdürmüştür.

Cengiz Han ve ailesi açlık ve sefaletle geçirdikleri yılları geride bıraktıklarını düşünürken yeni bir sıkıntı kapıda bekliyordu. Cengiz Han'ın babasının ölümü sonrası Cengiz Han ve ailesini sürüp Moğolların başına Tayci'ut kabilesinden şefi Kiriltuk geçmişti. Ailenin sefaletten öldüğünü düşünen Kiriltuk aldığı haberle endişeye kapılmıştı. Cengiz Han yaşadıklarının intikamını ve hakkı olan beyliği almaya gelebilirdi. Bu ihtimali ortadan kaldırmak ve Cengiz Han'ı öldürmek için baskın düzenlemiştir. Baskın sırasında Cengiz Han ve ailesi Burhan Haldun dağının eteklerine kaçmış üvey kardeşi Belgutai çit kurarak, küçük Kardeşi Kasar'da ok atarak gelenleri püskürtmüş ve ormana kaçmayı başarmışlar. 9 gün boyunca ormanın iç kısmındaki ağaçlıklarda yaşayan Cengiz, Tayci'utların gittiğini düşünerek ormandan

¹⁵ Anonim, a.g.e., s. (23-26).

¹⁶ Anonim, a.g.e., s. (27-28).

çıkmiş fakat kısıvrak yakalanmışdır. Esir edilen Cengiz Han her gün farklı bir evde geceliyordu. Tayci'utların Onon nehri kıyısında eğlence düzenledikleri bir gece Cengiz Han'ı güçsüz bir adamın evinde bırakmışlar, adamın güçsüz ve zayıf olmasından yararlanıp kaçmayı başarmış. Yakalanmamak için Onon nehrine girip sadece burnu gözükecek şekilde akıntıya doğru yatarak gizlenmiştir. Bu sırada Cengiz'in kaçtığı haberini alan Tayciut halkı aramaya koyulmuş. Tayciutlardan Sorkan Şira isimli adam Cengiz'i yatarken fark etmiş fakat kendisini ihbar etmemiştir. Tayciut'lar Cengiz'i bulamayınca tekrar aynı yerlere bakmaya başladıkları sırada Sorkan Şira baktığınız yerlere tekrar bakmamıza gerek yok başka yerlerde arayalım diyerek Cengiz'in yakalanmasına engel olmuştur¹⁷.

Esaretten kurtulan Cengiz Han, ailesini yaşadıkları Burhan Haldun dağından alıp Sanggur nehri civarındaki Gök Göl'ün etrafına yerleşmiştir. Buradaki sıkıntısız günleri de fazla sürmemiş ve otlamakta olan 9 atları hırsızlar tarafından kaçırılmışdır. Çalınan atların peşine düşen Cengiz Han üç gün üç gece iz sürmüş fakat atları bulamamış dördüncü günün sabahında bir at sürüsü içerisinde kısrağ sağı birini görüp çalınan atları görüp görmediğini sormuş ve Bor'orçu ismindeki bu genç atların güneş doğmadan önce götürüldüğünü söyleyerek Cengiz Han'a atları bulması için yardım etmiştir. Birlikte çalınan atları alıp geri getirmiş ve çalınan atlar Cengiz Han için sadık bir dost kazanmaya vesile olmuştur¹⁸.

Yaşadığı sıkıntıları atlatan, ailenin düzenini ve birliğini sağlayan Cengiz Han, sadece bir kere görüp ayrıldığı Dei Seçen'in kızı Börte'yle kavuşmanın zamanı geldiğini düşünür. Üvey kardeşi Belgutai ile Onggirat kabilesinin yaşadığı yeri aramaya koyulurlar. Çekçer ve Çihurhu dağlarının arasında Dei Seçen ve ailesini bulmuştur. Eşi Börte'yi de alıp hemen yola çıkan Cengiz Han'a yolun büyük bir kısmında Dei Seçen ve adamları da eşlik etmiştir. Dei Seçen Cengiz Han'dan ayrılmadan önce bir Samur kürkünü kızının çeyizi olarak vermiştir¹⁹.

¹⁷ Anonim, a.g.e., s. (29-33).

¹⁸ Anonim, a.g.e., s. (33-36).

¹⁹ Anonim, a.g.e., s. (36-37).

Eşini de yanına alan Cengiz artık güvenli ve huzurlu yaşayabileceği bir yer aramanın zamanı geldiğini düşünmekteydi. Merkitler, Tatarlar ve kendi kabilesi tarafından öldürülmek isteniyordu. Bu durumda tek başına ailesiyle yaşaması mümkün gözükmüyordu. Cengiz Han çareyi babası Yesügey'in eski dostu olan Kerait kabilesinin Reisi Tuğrul Han'a gitmekte bulur. 1175 yılına doğru Tuğrul Han'a kardeşleri Kasar ve Belgutai ile birlikte giden Cengiz Han, hediye olarakta eşi Börte'nin çeyizi olan Samur kürkü götürür. İçerisinde bulunduğu durumu anlatan Cengiz Han, Tuğrul Han'dan yardım ve kendisini himayesi altına almasını istemiştir. Bu isteğe karşılık Tuğrul Han Cengiz'e "Senin dağılmış halkını toplayıp tekrar başlarına seni getireceğim" der²⁰.

Cengiz ve ailesi Kerait reisi Tuğrul Han'a bağlı olarak Kerulen nehrinin Burgi sahilinde yaşamaya başlamıştı. Cengiz'in buradaki sıkıntısız günleri de fazla sürmeyecekti. Babasının kız kaçırma olayından dolayı aralarında düşmanlık olan Merkitler, nerede yaşadıklarını öğrenmiş ve bir gece baskın yapmıştı. Merkitler den kaçmak için ellerinde yeterli sayıda at olmadığından dolayı karısı Börte'yi geride bırakmak zorunda kalmıştı. Kendisi de Burhan Haldun dağına kaçarak kurtulabilmiştir. Burhan Haldun dağının kendisini sakladığı için minnettar olan Cengiz bu olaydan sonra her gün Burhan Haldun için kurban kestireceğini ve hatırlayacağını söylemiş ve bütün neslinin de devam ettirmesini istemiştir²¹.

Cengiz kaçırılan karısını geri alabilmek için Kerait reisi Tuğrul Han ve Cacirat kabilesinin reisi ve kan kardeşi Camoka'dan yardım istemiştir. Üçü birlikte güçlerini birleştirmiş ve Merkitleri Selenga ırmağının yakınlarında bozguna uğratmış ve Börte'yi kurtarmışlardır. Fakat Börte'nin kaçırılma öyküsü burada bitmemiştir. Börte'nin ilk çocuğu öyle bir zamanda dünyaya gelmiştir ki çocuğun babasının Cengiz mi yoksa kaçırılan Merkitlerden birisi mi olduğu belli değildir. Cengiz bu durumu umursamamış ve Cuci adını verdiği bu çocuğun kimden olduğunu araştırmamıştır. Moğollar arasında kız kaçırma olayları fazla olduğundan bu gibi durumlarda çocuğun kimden olduğu umursanmaz ve diğer çocuklardan ayrı tutulmazdı. Cengiz de Moğol geleneklerine uygun hareket ederek Cuci'yi diğer çocuklarından ayrı tutmamıştır.

²⁰ Anonim, a.g.e., s. (36-37).

²¹ Anonim, a.g.e., s. (37-40).

Fakat babası konusundaki belirsizlik Cuci'yi etkilemese bile soyundan gelenleri etkilemiştir. Diğer kardeşlerin soyundan gelenler bu belirsizliği kullanarak Cuci'nin soyundan gelenlerin “Han” olmasını engellemiştir²².

Cengiz'in Merkit kabilesini bozguna uğratarak karısını kurtarması Moğollar arasında büyük yankı uyandırmış ve Cengiz'in saygınlığını arttırmıştır. Fakat Cengiz için yeni bir sıkıntının da başlangıcı olmuştur. Cacirat kabile reisi ve aynı zamanda kan kardeşi olan Camoka'da Cengiz gibi “Han” olmak istiyordu. Merkit zaferi sonrasında bazı kabilelerin Cengiz'e katılması ve Cengiz'in ününün giderek yayılması Camoka'yı endişeye sevk etmişti. İki kabile reisinin arasındaki dostluk güçlüydü fakat ikisinin de han olma hırsı bu dostluğun yanında gizli rekabeti de başlatmıştı. Kabileleri birlikte yaşayan iki liderin artık birlikte hareket edemeyecekleri aşikârdı. Camoka Cengiz'e hitaben “Dağın yamacına yerleşelim at çobanları çadırlarda kalsın, dere boyuna yerleşelim koyun ve kuzu çobanlarımız karnını doyursunlar” diyerek kabilelerin farklı olduğunu belirtmiş ve bir arada durmaması gerektiğini anlatmıştır. Cengiz ise bu sözleri anlayamamış ve ailesine danışma gereği duymuştur. Karısı Börte Camoka'nın kendilerini ayırmak istediğini söylemiş ve bu sözler sonrasında tamamen kabilelerin ayrılmasını tavsiye etmiştir. Cengiz bu tavsiyeye uymuş ve hemen kabilesini toplayıp göç etmek için hazırlanmıştı. Akşam karanlığında göçe başlayan kabile bütün gece durmadan ilerlemiş ve sabahın ilk ışıklarında ise beklenmedik bir hadise yaşanmıştı. Bir grup, göç halindeki kabileyi takip ediyordu. İlk önce baskın yapıldığını zanneden Cengiz, gelen kişilerin Camoka'nın adamları olduğunu görünce yanlarına giderek takip etmelerinin sebebini sormuştur. Camoka'nın adamları iyi bir yönetici olmasından ve adaletli olmasından dolayı seninle kalmak istiyoruz cevabını vermiştir. Bu olay sonrası Camoka Cengiz'den kendi adamlarını tekrar göndermesini istemiştir. Cengiz gelenlerin seçim yapmakta özgür kişiler olduklarını bu yüzden geri göndermeyeceğini söylemiş ve böylece Camoka ile dostluğu tamamen düşmanlığa dönüşmüştür²³.

Camoka'dan ayrılan Cengiz kabilesiyle beraber Tuğrul Han'ın himayesinde yaşamını sürdürmeye devam etmiştir. 1194 yılına gelindiğinde Çin İmparatoru

²² Leo De Hartog, a.g.e., s. (24).

²³ Anonim, a.g.e., s. (53-60).

kendisine savaş açan Tatarlara karşı Tuğrul Han ve Cengiz'den yardım istemiştir. Babasını öldüren Tatarlar'dan intikam almak için fırsat kollayan Cengiz bu yardım çağrısına olumlu yanıt vermiştir. Güney'den Çinliler, Kuzeyden ise Moğollar ve Keraitlerin saldırısına uğrayan Tatarlar büyük bir yenilgiye uğramıştır. Bu zafer sonrası Çin İmparatoru Cengiz'e "Baş Muhafız anlamına gelen "Çasut Kori" unvanını vermiştir²⁴.

Tatarlarla yapılan savaştan bir yıl kadar sonra 1195 yılında Cengiz'in ikinci babam dediği ve himayesinde yaşadığı Tuğrul Han kardeşi Hagayu tarafından çıkartılan bir isyan sonucu tahttan indirilmiş ve sürgün edilmiştir. Tuğrul Han tahtını geri alabilmek Cengiz'in yanına gitmiş ve kendisine yardım etmesini istemiştir. Cengiz kendisi zor durumda iken yardımcı olan Han'ı unutmamış ve Tuğrul Han'ın tahtını geri almasını sağlamıştır²⁵.

Tarihler 1196 yılını gösterdiğinde ise Moğolların önde gelenlerinin birçoğunun kendisine katılması sonucunda konumu iyice güçlenen Cengiz, Altan, Saç Beki ve Kuçar öncülüğünde toplanan bir kurultayda Moğollar'a "Kağan²⁶" seçilmiştir²⁷.

1201 tarihine gelindiğinde ise Cengiz'e bağlı olmayan Oyrat, Tayçi'ut, Nayman, Ungirat, Merkit gibi Moğol kabileleri ve Tatarlar tarafından düzenlenen kurultayda Camoka lider seçilmiş ve "Gurhan" ünvanını almıştır²⁸.

Cengiz ve Camoka Moğolları birleştirme ve Moğol İmparatorluğu'nu kurma hayaliyle yola çıkmıştı, fakat birisi bu yolda başarıya ulaşacaktı. Cengiz, Han olma yolunda bir adım öndeydi çünkü Moğolistan'ın en güçlü hükümdarı Tuğrul Han onu destekliyordu. Tuğrul Han, Cengiz'in bir gün kendi iktidarı içinde sorun oluşturabileceğinin farkındaydı fakat şu an için Cengiz sadece kendisine sadık bir bey durumundaydı²⁹.

Cengiz tüm Moğolistan'ın hâkimi olmak için harekete geçmeye başlamıştı. Bu uğurda ilk seferini babası öldükten sonra kendisine ihanet edip, kendisine türlü

²⁴ D'Ohsson, a.g.e., s. (43).

²⁵ D'Ohsson, a.g.e., s. (43-45).

²⁶ Kağan: Hanların hanı anlamına gelmektedir.

²⁷ Grousset, a.g.e., s. (199).

²⁸ Grousset, a.g.e., s. (203).

²⁹ Grousset, a.g.e., s. (199).

işkenceler yapan Tayci'ut kabilesine yaptı. Tayci'utları mağlup edip birçoğunu kılıçtan geçirdikten sonra babasının katili Tatarlar'a karşı sefer düzenleyen Cengiz, Tatarlar'ın birçoğunu toplu şekilde katletmiş kalanlarını ise diğer kabilelere dağıtmıştır. Böylece Tatarların tekrar birleşme ihtimalini yok etmiştir³⁰.

Bir taraftan Cengiz başarılı seferler sonrasında gücüne güç katarken diğer tarafta ise Camoka güçlenen Cengiz'i yok etme planları yapmaktaydı. Camoka tek başına Cengiz'i yok edemeyeceğini biliyordu. Bunun için Cengiz'e karşı olan Tuğrul Han'ın oğlu Sengün ile anlaştı. İki müttefik birlikte Tuğrul Han'ı Cengiz'e karşı kışkırtarak savaş açmasını sağladı³¹.

Cengiz, 1203 yılında Tuğrul Han ile yaptığı savaşta büyük bir yenilgiye uğramış ve canını zor kurtarmıştı. Cengiz'in çocuklarından Ögeday savaş sırasında boynundan okla vurulmuş bu manzarayı gören Cengiz gözyaşlarına hâkim olamamıştır³².

Cengiz savaş sonrasında adamlarıyla bir süre geri çekilmiş ve kayıpların önüne geçmişti. Savaş sonrası ise Cengiz'e karşı kurulan ittifak dağılmaya başlamıştı. Camoka, önce Cengiz'e karşı Tuğrul Han'ı kullanmış ve Cengiz'i güçsüzleştirmişti. Sonra ise sıra Tuğrul Han'a gelmişti. Bir baskın ile Kerait hükümdarını öldürme planları yapan Camoka'nın bu planı son anda Tuğrul Han tarafından öğrenilmesiyle suya düşmüştü. İki arasında yapılan savaş Tuğrul Han kazanmış ve Camoka Naymanlar'a sığınmak zorunda kalmıştı³³.

Cengiz ise bu sırada ordusunu toparlamış ve Onggirat kabilesini de hâkimiyeti altına almıştı. Camoka ile Tuğrul Han'ın savaşı sonrasında galip olan Tuğrul'un otağını kurdurup ziyafet çekmekte olduğunun haberini alan Cengiz ani bir gece baskısıyla Keraitleri yenilgiye uğratmış ve hâkimiyeti altına almıştı. Büyük bir hezimetten bir zafer çıkartmayı başaran Cengiz nasıl büyük bir komutan olduğunu bir kez daha ispatlamıştır³⁴.

³⁰ Anonim, a.g.e., s. (63-64).

³¹ Grousset, a.g.e., s. (204-205).

³² Anonim, a.g.e., s. (97).

³³ Anonim, a.g.e., s. (93-99).

³⁴ Anonim, a.g.e., s. (99-107).

Cengiz'in bütün Moğolistan'ı hâkimiyeti altına alması için Nayman ve Merkit'lerden başka güç kalmamıştı. Bu iki kabileyi 1205 yılında yaptığı savaşlarda yenilgiye uğratan Cengiz artık tüm Moğolistan'ın hâkimi konumundaydı³⁵.

Moğolistan ile kendini sınırlamayan Cengiz Cihan hâkimiyeti amacını gerçekleştirmek için ilk önce Karluk ve Uygur Türklerini itaat altına aldı.

Moğolları tek bir çatı altında toplayan Cengiz 1206 "Pars" yılında Onon nehrinin kaynağında toplanan kurultayda "Büyük Han" seçilmişti. Kendisine bir unvan seçmesi gerekiyordu. Önceleri Moğolistan'ı hâkimiyeti altına alan hükümdarlara "Gurhan" ünvanı veriliyordu. Fakat Kököçü adındaki şaman "Gurhan" ünvanını alan kişileri yendikten sonra bu unvan artık sana yakışmaz Tanrı, Hakanlar hakanına "Cengiz Han" ünvanını layık gördü demiş ve bu unvan Cengiz ve diğer bütün beyler tarafından da uygun görülmüştür³⁶.

Türk ve Moğol boylarının Han'ı olan Cengiz ilk iş olarak devlet teşkilatlanmasına başlamıştır. Bu konuda özellikle Uygurlardan yararlanmıştır. Teşkilatlanmanın yanı sıra Cengiz Yasalarını yürürlüğe koymuştur.

Cengiz kurultayda askeri teşkilatlanmaya başlamıştır. Akrabalarını, yakın dostlarını ve zor zamanlarında yanında olan insanları binbaşı olarak atayarak askeriyenin omurgasını oluşturmuş ve onları onurlandırmıştır. Kurultayda yüzbaşı, tümen komutanları, onbaşı ve kendi muhafız birliğinin atamalarını yapmıştır. Cengiz Han ayrıca Şigi-Hutuhu adlı Tatar bir binbaşığı yargıç ilan etmiş ve mahkeme kararları ile kabilelerin dağılımlarını Koko Debter (Mavi Defter)'e yazmasını istemiştir³⁷.

Cengiz kurduğu devletin teşkilatlanma aşamasını bitirdikten sonra ilk iş olarak atalarının intikamını almak üzere 1207 yılında Çin'deki Kin'ler üzerine sefer düzenledi ve topraklarının bir kısmını ele geçirdi. Sefer dönüşünde Kırgızlar üzerine gitmiş ve Kırgızların savaşmak yerine Moğollara bağlı bir boy olmayı kabul etmesi üzerine kan dökmeden Kırgız topraklarını ele geçirmiştir³⁸.

³⁵ A.g.e., s. (125).

³⁶ D'Ohsson, a.g.e., s. (55).

³⁷ Anonim, a.g.e., s. (136).

³⁸ D'Ohsson, a.g.e., s. (56).

1209 yılında tekrar Kin seferine çıkmış ve Kinleri vergiye bağlayıp hükümdarın kızını eş olarak kendisine almıştır³⁹.

1213 yılında Çin üzerine sefere çıkan Cengiz iki sene içerisinde Pekin'e kadar bütün Kuzey Çin'i ele geçirmiştir. Ele geçirdiği bütün toprakları bir ay kadar yağmalamış ve yerle bir etmiştir. Cengiz bu seferle hem Çin'i itaat altına almış hem de ordusu için gerekli teçhizat ve parayı elde etmiştir⁴⁰.

1217 yılında Merkit ve Tumat kabilelerini itaat altına almak üzere komutanlarını görevlendirmiş ayrıca asi Kırgızlar için oğlu Cuci komutanlığında bir ordu sevk etmiş ve itaat altına almıştır.

1218 senesinde beklenmedik bir olaydan dolayı ordularını Kuzey Çin'den çekmiş ve Çinlilerle barış imzalamıştır. Tarih'te Otrar hadisesi olarak anılan bu olayda Cengiz Han'a bağlı Müslümanlardan oluşan kervana Harzemşahlar'ın Ortar Valisi İncalcık tarafından el konulmuş ve tüccarlar ile beraber Cengiz'in elçileri öldürtülmüştür⁴¹. Cengiz Han önce Harzemşah hükümdarı Alâeddin Muhammed'den elçisini ve kervandaki tüccarları öldüren İncalcık'ın kellesini istemiş fakat Alâeddin Muhammed hem valinin kendi akrabası olması hem de Moğolları küçümsemesi dolayısıyla bu isteği yerine getirmemiştir. Bunun üzerine Cengiz ordusunu toplamış 1219 yazında Harzemşahlar üzerine sefere çıkmıştır⁴².

Harzemşahların sayıca üstün olmalarına karşın meydan savaşı yapmak yerine orduyu bölerek her şehri ayrı ayrı korumak istemeleri Moğolların işini kolaylaştırmış ve bir yıl gibi bir sürede Otrar, Buhara, Semerkand gibi önemli şehirleri ele geçirmelerine sebep olmuştur. Harzemşah hükümdarı Alâeddin Muhammed 1220 senesinde vefat etmiş yerine Celaleddin Harzemşahı bırakmıştır. Celaleddin'in Moğollara karşı Nesa yakınlarında düzenlediği harekât başarılı olmuştur. Bu başarı Harzemşahların Moğollara karşı ilk ve tek başarısıdır. Moğollar bütün Harezm ülkesini yağmamıştır. Cengiz Han bir süre Afganistan ve Hindikuş'un güneyinde kalmış ve 1222 senesinde Amu-Derya'yı aşarak Moğolistana yol alan Cengiz 1223

³⁹ D'Ohsson, *a.g.e.*, s. (56-57).

⁴⁰ Grousset, *a.g.e.*, s. (226).

⁴¹ Kafalı, *agm.*, s. (367-369).

⁴² Grousset, *a.g.e.*, s. (233).

senesinde Sir-Derya'nın kuzeyine yerleşmiş ve burada bir kurultay düzenlemiştir. 1224 senesini İrtiş'de geçirmiş ve 1225'te Moğolistan'a varmıştır⁴³.

1225 yılında Çin'deki Kinler üzerine sefere çıkmış ve 1226 yılında Kin topraklarının büyük kısmını ele geçirmiştir⁴⁴.

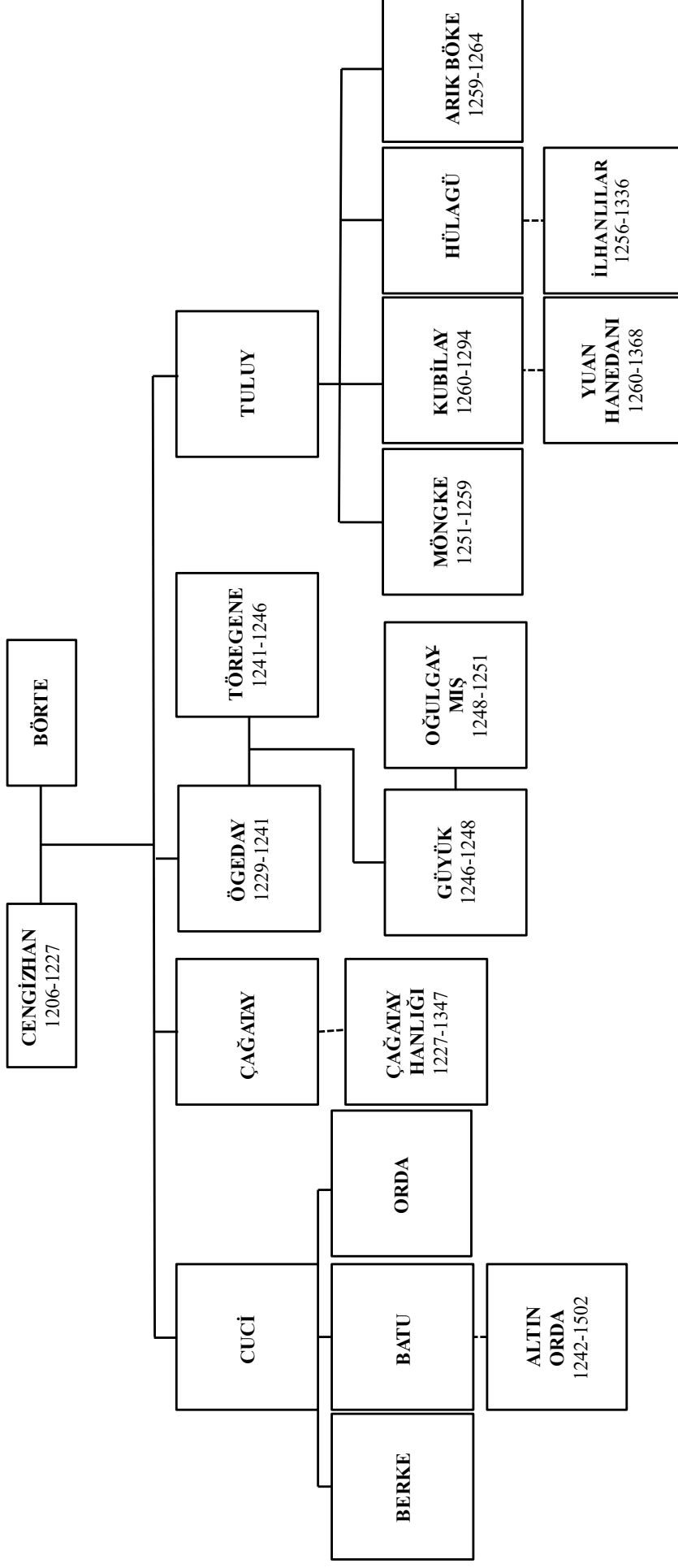
Cengiz Han Moğolistan'a döndükten sonra oğlu Coci'nin kendini dinlemeyip Güney Rusya'dan Bulgaristan'a kadar olan bölgeyi fethetmeye gitmediğini İrtiş ve Altay dağlarına çekildiği haberini almıştı. Coci'nin itaatsizliğini cezalandırmak için ordusunu toplamaya başlamış fakat Cengiz 1227 yılının başında aldığı haberle Coci'nin öldüğünü öğrenmiştir⁴⁵. Aynı sene ağustos ayının başında hastalanan Cengiz Han hastalığına yenik düşüp 72 yaşındayken hayata gözlerini yummuştur. Cengiz ölmeden önce Ögeday'ı varisi ilan etmiş ve tüm çocuklarının ona tabi olmasını istemiştir⁴⁶.

⁴³ Grousset, a.g.e., s. (233-239).

⁴⁴ Grousset, a.g.e., s. (242).

⁴⁵ D'Ohsson, a.g.e., s. (140).

⁴⁶ D'Ohsson, a.g.e., s. (163).

Büyük Moğol İmparatorluğu Şeceresi

1.3. Ögeday Han ve Güyük Han Dönemi

1.3.1 Ögeday Han Dönemi (1229-1241)

Ögeday'ın, Cengiz Han'ın üçüncü oğlu olup 1186 senesinde dünyaya geldiği düşünülmektedir. Cami-üt Tevarih'te isminin Ögeday olmadığını “yükseliş” anlamına gelen bu ismin sonradan kendisine verildiği yazmaktadır. Ögeday'ın dört eşi, altmış civarında cariyesi ve beşi Töregene Hatun'dan olan yedi oğlu vardı. Ögeday, Cengiz Han'ın sağlığında 1220 yılında Otrar kuşatmasını ve 1221'de Gazne'nin fethini yönetmiştir. Bu fetihlerdeki başarısı, devlet işlerindeki zekâsı ve merhametli olması Ögeday'a veliahtlık yolunu açmıştır. Cengiz Han Moğol veraset sisteminin gereği olarak imparatorluk topraklarını oğulları arasında paylaştırmıştır. Bu paylaşımda Ögeday'a Imıl ve Tarbagatay dağlarının olduğu bölge, Kara İrtiş nehri ve Urungu bölgesi ve Balkaş'ın doğusu düşmüştür. Cengiz Han imparatorluğu oğulları arasında paylaştırdıktan sonra kendi ölümü sonrasında oluşacak iç karışıklıkların önüne geçmek için kendine Ögeday'ı veliaht tayin etmiştir. Cengiz Han'ın 1227 yılında ölümü sonrasında Ögeday hemen tahta oturamamış iki yıl beklemek zorunda kalmıştır. Moğol yasaları gereğince hükümdar öldükten sonra Kurultay toplanıp yeni hükümdarı seçene kadar ülkeyi ölen hükümdarın en küçük oğlu yönetmekteydi. Bu yüzden Cengiz'in ölümü sonrası ülke yönetimini geçici olarak en küçük evlat olan Tuluy ele almıştır. 1229 yılında Moğollar tarafından kutsal sayılan Kerülen Irmağı kıyısında toplanan Kurultay, Ögeday'ı ‘Büyük Han’ ilan etmiştir⁴⁷.

Ögeday'ın Han ilan edildiği Kurultay da ayrıca Cengiz Han zamanında fethi yarım kalmış yerlerin fethi, gönderilecek asker sayısı ve kumandanlar belirlenmiştir. Alınan kararlar gereğince, Curmagun idaresindeki 30 bin kişilik bir orduyu Cengiz'in ölümünü fırsat bilip İran'ın bir kısmını ele geçiren Celaleddin Harzemşah üzerine gönderilecekti. 30 bin kişilik diğer bir ordu ise Sobutay ve Göktay komutasında Cuci'nin, Cengiz Han tarafından fetihle görevlendirildiği fakat başarılı olamadığı Kıpçak ve Bulgarlar üzerine yönlendirilecek. Son olarak Ögeday'ın başında olacağı 30 bin kişilik bir orduda Cengiz'in ölümü sırasında sefer hazırlığında olduğu Çin'deki Kin imparatorluğuna doğru hareket etmiştir⁴⁸.

⁴⁷ Osman G. Özgüdenli, “*Ögeday Han*”, TDV İslam Ansiklopedisi C. 34, İSAM Yayınları, İstanbul, 2007, s. (21-22).

⁴⁸ D'Ohsson, a.g.e., s. (165).

Curmagun Noyan komutasındaki ordu Anadolu Selçuklu Devleti ile yaptığı Yassıçimen savaşı yenilgisiyle iyice zayıflayan Harzemşahları yenerek Yakındoğu'da rahatça ilerleme fırsatı buldu. Kafkasya üzerinden Hazar denizine inen Moğol ordusu karşısında direnç gösterecek düşman bulamayınca ilerlemeye devam etti. Diyarbakır ve Mardin'e gelen ordu 1231 buraları fethedip harap ettikten sonra 1232'de Gürcistan'ı 1235 yılında da Gence şehrini fethetmiştir.

Ögeday komutasındaki ordu ise 1230 yılında çıktığı Çin seferinde Kin İmparatorluğunun büyük bir kısmını ele geçirerek 1234 yılında zaferle başkent Karakurum'a dönmüştür. Ögeday'ın sefere birlikte gittiği kardeşi Tuluy, bu sefer dönüşü yolda rahatsızlanarak 1234 yılının Ekim ayında vefat etmiştir⁴⁹.

Moğollar, 1236 yılında başında Batu'nun bulunduğu büyük bir ordu ile Rusya üzerinden Viyana'ya kadar akın düzenlemiş ve bu bölgeleri ele geçirmiştir. 1241 yılında ise Afganistan ve Gazne fethedilmiştir⁵⁰.

Ögeday babası Cengiz'den farklı bir siyaset izlemiştir. Babasının yarım bıraktığı yerleri fethetmekle beraber maliye, posta ve haberleşmede düzenlemeler yapmıştır. Babası Cengiz döneminde sadece yağmalarla elde edilen ganimetler için de bir düzenleme yaparak, ganimet olarak değil gelirlerin yıllık düzenli vergiler halinde alınmasına başlanmıştır. Bu düzenleme ile yerel halkın üretime katılması, harap -terk edilmiş olan yerleşim yerlerinin ve arazilerin yeniden kullanılmaya başlanması amaçlanmıştır.

Ögeday Han'ın yaşamında eğlenceye düşkün olduğu bilinmektedir. Yine böyle bir eğlence sırasında aldığı fazla alkol nedeniyle 11 Aralık 1241'te komaya girerek vefat etmiştir⁵¹.

1.3.2 Güyük Han (1246-1248)

Ögeday'ın ölümü sonrasında Moğol yasaları gereği yeni Han seçilene kadar imparatorluğu vekâleten Ögeday'ın eşi Töregene Hatun yönetmiştir. Ögeday hayatta iken kendinden sonra Büyük Han olarak üçüncü oğlu olan Küçü'nün geçmesini vasiyet etmiş fakat Küçü'nün 1236 yılında bir sefer sırasında ölümü üzerine veliaht olarak Küçü'nün büyük oğlu Şiremon'u seçmişti. Töregene Hatun ise Şiremon yerine kendi

⁴⁹ D'Ohsson, a.g.e., s. (165-171).

⁵⁰ Özgüdenli, a.g.m., s. (21).

⁵¹ Osman G. Özgüdenli, a.g.m., s. (22).

oğlu olan Güyük'ün tahta çıkmasını istiyordu. Bu sebepten dolayı kurultayın toplanmasını 5 yıl geciktirdi ve ülke idaresini bu süre zarfında elinde tutarak oğlunun taht yolundaki engellerini bir bir ortadan kaldırdı. 1246 yılında Karakorum yakınlarında Orhon nehri kıyısında yapılan kurultayda rakipsiz Güyük 'Büyük Han' seçildi⁵².

Güyük, Han olarak seçildikten sonra Töregene Hatun zamanında gözden çıkarılan Çinkay'a eski görevini iade etmiş ve devlet işlerinde en yetkili kişi olarak onu atamıştır. Çağatay Hanlığının başında bulunan Kara Hülagü'yü tahttan indirip yerine Yesü Mengü'yü getirmiştir⁵³.

Güyük Han ayrıca 1247 yılında Irak, Azerbaycan, Horosan, Fars, Kirman ve Lur bölgelerine Argun Aka'yı, Anadolu, Gürcistan, Musul ve Şam bölgesine de Elçigidey'i yönetici olarak atamıştır. Anadolu Selçuklu Devleti böylece Elçigidey'e bağlanmış olmaktadır⁵⁴.

Güyük 1248 senesinin ocak ayında, kurultaya katılmayan ve daha sonrasında da anlaşmazlık yaşadığı Batu Han üzerine sefere çıkmış fakat kısa bir süre sonra Semerkant civarlarında rahatsızlanıp vefat etmiştir⁵⁵.

1.4. Mengü Han Dönemi (1251-1259)

12 Ocak 1209'da dünyaya gelen Mengü'nün babası, Cengiz Han'ın en küçük oğlu Tuluy, Annesi ise Kerait kabilesinin başı Tuğrul Han'ın kardeşi Caka-gambu'nun kızı olan Sorgaktani Beki'dir. Tuluy'un en büyük çocuğu olan Mengü'nün iyi bir terbiye ve eğitim alması için annesi Sorgaktani Beki ve Ögeday'ın ikinci eşi Ang-hui onunla özel olarak ilgilenmiştir. Mengü, Uygur Türklerinden seçilen hocalardan astronomi, coğrafya, tarih, matematik dersleri almıştır⁵⁶.

Mengü'nün askeri anlamdaki ilk tecrübesi de Ögeday'ın desteğiyle gerçekleşmiştir. 1230 yılında Ögeday'ın komuta ettiği Çin seferinde yanında yer

⁵² Grousset, a.g.e., s. (261-263).

⁵³ Grousset, a.g.e., s. (264).

⁵⁴ Grousset, a.g.e., s. (265).

⁵⁵ Alaaddin Ata Melik Cüveyni, *Tarih-i Cihân Güşa*, Çev.: Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. (232-234), Abû'l Farac, a.g.e., s. (546),

⁵⁶ Abdulkadir Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2017, s. (122).

almıştır. Dest-i Kıpçak seferinde kardeşi Böcek ile Tuluy ailesinin temsilcileri olarak yer almışlardır. Kıpçak seferindeki başarıları ile adından söz ettiren Mengü ayrıca 1236 senesinde Moğolları uzun süre uğraştıran Doğudaki Kıpçak ordularının lideri Bachman'ı yakalamış ve öldürmüştür⁵⁷.

Kuzey Kafkasya fetihlerinde önemli rol oynamış ve Alan'ların başkenti Magas'ın alınmasında etkili olmuştur.

Güyük'ün Hanlığı sırasında ailesinin çıkarlarını gözeterek Han'dan gelen bütün emirleri yerine getirmekle birlikte, Güyük'ün düşmanı olan Batu ile de ilgilenmeyi ve ziyaretine gitmeyi ihmal etmemiştir. İkili arasındaki husumete dâhil olmamış tarafsız kalmıştır. Güyük'ün ölümü sonrasında Batu'nun kurultayın toplanması gerektiği yönündeki çağrısına ilk cevap veren de Mengü olmuştur⁵⁸.

1.4.1 Mengü'nün Han Seçilmesi

Güyük'ün henüz saltanatının ikinci yılında beklenmedik ölümü sonrasında Cengiz ailesinde taht mücadelesi baş göstermeye başlamıştır. Ülkenin iç savaşa sürüklenmemesi adına önce Han'ın ölümü gizlenmiş ve bütün şehzadelerin yerlerinden ayrılmaması konusunda emirler çıkartılmıştır. Han'ın ölüm haberinin duyurulması sonrasında ise şehzadeler Alakamak adlı bölgede bir araya gelip kurultay toplanıp yeni Han seçilene kadar naiplik görevini Güyük'ün eşi Oğulgaymış'ın yürütmesini kararlaştırmışlardır⁵⁹.

Naibe olarak İmparatorluğu yöneten Oğulgaymış'ın düşüncesi Güyük'ün yeğeni Şiremon'u Han seçtirmektir. Şiremon'u seçtirmekte başarısız olursa da kendi oğlu Hoca'nın Han olmasını istiyordu. Fakat Cengiz Han'ın oğulları Ögeday ve Çağatay'ın yakın tarihli ölümleri ve torunu Güyük'ün ölümü üzerine ailenin en büyüğü olan Cuci'nin oğlu Batu Han iktidarda artık Ögeday ailesinin olmasını istemiyordu. Moğol şehzadeleri ve Kurultaya katılan beyler tarafından saygı duyulan Batu Han

⁵⁷ Firdes Özen, *Mengü Han Döneminde (1251-1259) Selçuklu-Moğol İlişkileri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010, s. (74-75).

⁵⁸ Özen, a.g.e., s. (75).

⁵⁹ Yuvalı, a.g.e., s. (112).

iktidarın Tuluy ailesine geçmesi gerektiğini düşünüyordu. Çağatay ailesinden de bir kesim Batu Han'ı bu konuda desteklemiştir⁶⁰.

Oğulgaymış kurultayın Güyük'ün ordasına⁶¹yakın bir yerde bulunan Emil'de yapılmasını planlamış fakat başarılı olamamıştır. Batu Han 1250 senesinde Isık Göl'ün kuzeyindeki Alakamak'ta kurultayı toplamıştır. Kurultayda Moğol şehzadeleri Batu'yu seçmek istemişler fakat Batu bu teklifi geri çevirip kendi yerine Tuluy'un büyük oğlu Mengü (Möngke)'yü seçmelerini istemiştir. Kurultayda Mengü Han ilan edilmiş fakat Ögeday'ın oğulları ve Çağatay ailesinden birkaç şehzade bu duruma karşı çıkmış ve kurultayın kutsal yerlerden uzakta yapıldığı için geçersiz olduğunu ve Mengü'yü Han olarak tanımayacaklarını bildirmişlerdir. Bunun üzerine Mengü ve Batu Han bir yıl sonra Moğollarca kutsal kabul edilen Onon veya Kerülen ırmağının üzerinde bulunan Kuke-Nor (Mavi Göl)'da kurultayın toplanmasını kararlaştırdılar⁶².

1251 yılının baharında hazırlıklar tamamlanmış fakat Moğol şehzadeleri arasındaki husumetten dolayı yazın ortasına kadar kurultay yapılamamıştır. Gecikmelere ve itirazlara rağmen 1 Temmuz 1251 yılında Mengü Büyük Han ilan edilmiştir⁶³.

Bu seçim sonrasında Mengü'nün Han olmasını istemeyen Güyük'ün oğulları Hoca ve Naku ile Ögeday'ın torunu Şiremun farklı planlar yapmışlardır. Mengü'nün Han olmasını resmi yollardan engelleyemedikleri için suikaste başvurmuşlardır. Naku ve Şiremun, Mengü'yü han olması dolayısıyla ziyaret edip hediyelerle beraber bağlılıklarını sunacaklarını bildirmişler fakat hediyelerin konulacağı arabalara askerlerini saklayarak suikastla emellerine ulaşmaya çalışmışlar. Ordugaha yakın bir yerde arabalar ve içerisinde askerler emir beklerken Mengü'nün kuşçusu olarak çalışan Kesege adındaki görevli kaybettiği devesini ararken şans eseri askerleri fark etmiş ve durumu Mengü'ye bildirerek suikastçılar henüz harekete geçmeden askerler tarafından yakalanmasını sağlamıştır⁶⁴.

⁶⁰ A.g.e., s. (112).

⁶¹ Orda: Han karargâhı, han sarayı anlamında kullanılan kelime.

⁶² Özen, a.g.e., s. (75-77).

⁶³ Cüveyni, a.g.e., s. (458-459).

⁶⁴ Abul Farac, a.g.e., s. (553-554), Cüveyni, a.g.e., s. (463-467).

Başarısız suikast girişimi sonrası Çağatay'ın oğlu Yesü Mengü ve Güyük'ün eşi Oğulgaymış idam edilmiş, Şiremun Çin'e, Hoca ve Naku ise Kadan ve Kaydu'ya sürgüne gönderilmiştir. Çağatay ailesinin başına ise Güyük zamanında tahttan indirilen Kara Hülagü geçirilmiştir⁶⁵.

Mengü, kendisinden önceki hükümdarların aksine içki ve lüksten uzak durmuştur. Cengiz ve Moğol yasalarına bağlı kalmış ve ülke yönetiminde görevlendirdiği idarecileri de bu şekilde yetiştirmeye özen göstermiştir. Dedesi gibi sert fakat adil bir kişiliğe sahip olan Mengü, kendinden önceki hükümdarların imzaladığı yüksek miktardaki borç senetlerini ödememesi yönündeki telkinleri kabul etmeyip devletin bütün borçlarını ödemiştir. Moğol imparatorluğunu Cengiz Han zamanındaki ihtişamlı haline kavuşturmak için Batıda kardeşi Hülagü'yü, Doğuda ise diğer kardeşi Kubilay'ı görevlendirerek merkezi sistemi güçlendirmiş ve düzenlemeler yapmıştır⁶⁶.

1.4.2 Mengü Dönemi Yönetim

Mengü'nün Han olarak seçildiği sırada Moğol İmparatorluğu'nda uzun süren kurultaylar ve naiplik dönemlerinin etkisiyle merkezi otorite zayıflamış, iç karışıklıklar gün yüzüne çıkmış ve mali sıkıntılar baş göstermişti. Mengü Han, ilk iş olarak İmparatorluğun bozulan maliyesini düzenlemiştir. Moğol şehzadeleri ve mahalli yöneticiler Güyük zamanında yaşanan iç çekişmeler ve Oğulgaymış'ın naibelik dönemindeki yaşanan karışıklıktan istifade ederek vergi muafiyeti kazanmışlar ve bunun yanında elde ettikleri gelirden başkentin payını göndermeyip kişisel tasarruflarında kullanmışlardı. Bu durumun İmparatorluk maliyesinde ciddi kayıplar oluşturduğunu tespit eden Mengü Han, Cengiz Han'dan itibaren verilmiş olan bütün imtiyazları ve vergi aflarını kaldırmıştır⁶⁷.

Ögeday zamanında uygulanan her evden vergi alma sisteminin yerli halkları sıkıntıya sokması ve üretimde azalmaya sebebiyet vermesinden dolayı bu vergi sistemi yürürlükten kaldırılmıştır. İmparatorluk maliyesini düzenlemesi için görevlendirilen Mahmud Yalavaç ve Argun Aka tarafından hazırlanan yeni sisteme geçilmiştir. 'Dink'

⁶⁵ Cüveyni, a.g.e., s. (463-467).

⁶⁶ Yuvalı, a.g.e., s. (114-117).

⁶⁷ Yuvalı, a.g.e., s. (115).

adı verilen bu sistem her evden vergi almak yerine kazanç sağlayan insanlardan vergi alınması esasına dayanmaktaydı⁶⁸.

Mengü Han, İmparatorluğun batısında yer alan topraklar ve bağlı devletlerin mali düzenlemesini yapması için Argun Aka'yı görevlendirmiştir. Argun işe vergi toplamadaki çok başlılığı gidererek başlamıştır. Moğollarda, bağlı devletlerin yanı sıra kimi zaman şehzadeler kimi zamanda Noyanlar keyfi vergi toplamışlardır. Bu durum vergilerin İmparatorluk merkezine gelmesini engellemiş ayrıca halk vergiler altında ezilmiştir. Argun, kendi yetki alanında bulunan yerlerde nüfus sayımı yaptırmış ve alınacak vergi çeşitlerini belirlemek için komisyonlar kurdurmuştur⁶⁹.

Hayvan vergisi düzenlenmiş ve yüz hayvandan sadece bir tanesinin vergi olarak alınması kararlaştırılmıştır. Yüz hayvandan az hayvanı olanlar ise vergiden muaf sayılmıştır. Yerleşik halktan ise ekonomik durumuna göre vergi alınmıştır. Bu vergilerde doğuda farklı olarak belirlenmiştir. Çin'de zenginlerden yıllık 15 dinar, fakir ailelerden 1 dinar alınırken İran'da zenginlerden 1258 yılına kadar 7 dinar olarak alınmıştır. 1256 senesinde Horasan'daki tüccarların vergilerin fazla olmasına isyan etmesi başkent Karakorum'da duyulmuş ve bölgeden sorumlu Argun Aka çağrılarak hesap vermesi istenmiştir. Argun, Mengü Han'a bölgedeki durumu ve düzeltme önerilerini sunmuş ve Han tarafından 1258 yılında bölgeye tekrar gönderilmiştir. Yeni düzenleme ile zenginler ve tüccarlardan 10 dinar, halktan ise 1 dinar alınmıştır. İmparatorluğun batısında vergiler yetişkin her erkekten ayrı olarak alınırken, Çin'de ise yerel adetlere uygun olarak aile üzerinden alınmıştır⁷⁰.

Mengü döneminde, bağlı devletlerden Moğol ordusuna sefer sırasında destek sağlamaları için 'Tagar' adı verilen vergiler alınmıştır. Reşidüddin'in bildirdiğine göre Hülagü İran'a giderken bağlı devletler tarafından ordudaki her askere bir tulum şarap ve yüz men veya bir tagar un sağlamak zorunda kalmıştır. Kiragos ise Ermenilerden şarap ve un ile beraber para, at nalı, halat gibi malzemelerinde istenildiğini belirtmiştir.

⁶⁸ A.g.e., s. (358).

⁶⁹ Bertold Spuler, *İran Moğolları: Siyaset, İdare ve Kültür (İlhanlılar Devri 1220-1350)*, Çev.: Cemal Köprülü, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. (57-58).

⁷⁰ Spuler, a.g.e., s. (337), Özen, a.g.e., s. (104-105).

Anadolu, Gürcistan ve Irak bölgelerindeki her köyden ise her mingghan⁷¹ için bir altın sikke ve kuzu sağlanmak zorundaydı⁷².

Mengü Han vergi düzenlemesinden sonra ‘Yam’ adı verilen posta teşkilatını da düzenlemiştir. Önceki dönemlerde şehzade ve ulakların ellerindeki yetkiye dayanarak halktan at ve yiyecek gasp etmeleri sorunlara yol açmıştır. Bu sorunu ortadan kaldırmak için menziller kurulmuş ve bu menzillerde yiyecek ve at bulundurma zorunluluğu getirilmiştir. Ulakların belirlenen güzergâh dışına çıkmaları ve halkı rahatsız etmeleri yasaklanmış ve bu konuda ferman çıkartılmıştır. Şehzadelerin ve üst düzey memurların Yam’a ait ulaşım ve haberleşme olanaklarından yararlanmalarını kısıtlanmış ve resmi işler dışında kullanılmasını yasaklamıştır. Bunların dışında Ögeday ve Güyük döneminde elde ettikleri imtiyazlarla Yam’ı kullanan tüccarlarında bu sistemden yararlanmaları yasaklamıştır. Yapılan düzenlemelerle imparatorluk içerisinde haberleşme ve ulaşım kolaylaşmıştır⁷³.

Cengiz Han’dan itibaren elde edilen bölgelerde yerleşik bir düzen oluşturmayan Moğollar daha çok bölgeyi yağmalamakla yetinmiştir. Ögeday ve Güyük dönemlerinde ise yağma hareketleri devam etmekle beraber fethedilen bölgeye bir Moğol valisi tayin edilmiş ve bir Moğol birliği bırakılmıştır. Yağma ile büyük zarar gören yerli halk sonrasında Vali ve askerlerin zorbalıkları ve getirilen ağır vergilerle bulundukları bölgeden kaçmaya başlamıştır. Mengü Han yerel halkın kaçtığı yerlerde geri dönüşleri sağlamak için bölgeyi ıslah ettirdi. Askerî harekâtlar sırasında kullanılan yol güzergâhında olan bölgelerde zorunlu haller dışında yıkımı ve gereksiz öldürmeleri yasaklamıştır. Yağmacılığı azaltmış ve bir ferman çıkartarak yasaklara karşı gelenlerin ve halka zulmedip tarım yapmalarına engel olanların rütbesine bakılmaksızın ağır cezalara çarptırılacağını ilan etmiştir⁷⁴.

Cengiz Han döneminde İran, Kafkasya, Türkistan fethedilmiş ve bu coğrafyada Moğollar tarafından geniş çaplı yağma ve katliam yapılmıştır. Cengiz Han, Moğol hakimiyetini bu ülkelerde genel olarak tesis etmeden başkente dönmüş ve zayıf olan Moğol hakimiyeti çoğu yerde ortadan kalkmıştır. Celaleddin Harzemşah İran ve

⁷¹ Mingghan: 1.000 kişiden oluşan Moğol askeri birliklerine verilen isim.

⁷² Cüveyni, a.g.e., s. (498).

⁷³ Berthold Spuler, a.g.e., s. (460), Özen, a.g.e., s. (90).

⁷⁴ Özen, a.g.e., s. (91).

Kafkasya'nın bir kısmını geri almış ve Moğolları bölgeden çıkartmıştır. Cengiz Han, Curmagun Noyan'ı 40.000 kişilik bir ordu ile İmparatorluğun batısına kaybedilen toprakları geri almaya göndermiştir. İran, Irak, Kuzey Suriye ve Anadolu bu seferle Moğol hakimiyetine girmiştir. Cengiz Han sonrasında yaşanan iç çekişmeler, uzun süren naibe dönemleri ve bu dönemlerde yaşanan iktidar mücadeleleri uzak bölgelerdeki Moğol hakimiyetini ve merkezi otoriteyi azaltmıştır. Mengü Han ekonomik ve askeri düzenlemeler sonrası bütün imparatorlukta merkezi otoriteyi sağlamak ve Ögeday'dan itibaren durmuş olan fetih hareketlerini tekrar başlatmak için 1252 senesinde toplanan kurultayda kardeşleri Hülagü ve Kubilay görevlendirmiştir. Kubilay, emrine verilen 70.000 kişilik bir ordu ile Çin ve Kore'nin, Hülagü ise emrindeki ordu ile İran, Suriye ve Mısır'ın fethi için görevlendirilmiştir⁷⁵. Mengü kardeşlerini imparatorluğun doğusuna ve batısına göndererek hem merkezi otoriteyi güçlendirmek hem de Tuluy ailesini güçlendirerek imparatorluğun tek hâkimi olmasını sağlamak istemiştir. Batıdaki kardeşi Hülagü hem Çağatay ailesine ait bölgeleri kuşatırken hem de Altın Orda devletinin kurucusu Batu'yu güneyden kuşatmış ve genişlemesini engellemiştir⁷⁶.

1.4.3 Hülagü ve İlhanlılar

Babası, Cengiz Han'ın en küçük oğlu Tuluy, annesi ise Sorgoktani Beki'dir. Hülagü'nün doğum tarihi ile ilgili kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Fakat Reşidüddin'den edindiğimiz bilgiye göre Hülagü ilk evliliğini babası Tuluy'un eşiyle 16 yaşında iken yapmıştır. Babasını 1232'de kaybeden Hülagü'nün de 1216 yılında doğmuş olması muhtemeldir. Çocukluk ve gençlik yıllarına ait bilgiler ise sınırlıdır. Babasının erken yaştaki ölümü sebebiyle Hülagü ve kardeşlerinin eğitimiyle annesi ilgilenmiştir. Sevinç Tuğrul, Mungsuz, Bulad Kaya gibi Uygur Türkü, aynı zamanda Cengiz Han'ın yüksek dereceli memurları da bu hocalar tarafından astronomi, matematik, dil, tarih ve coğrafya dersleri almıştır⁷⁷.

Cengiz Han'ın Batı seferi sırasında Hülagü ve abisi Kubilay ilk avları olan Karaca ve tavşanı, İmil nehri kıyılarında dedelerine sunmuştur. Cengiz Han, Moğol

⁷⁵ Spuler, a.g.e., s. (59).

⁷⁶ Yuvalı, a.g.e., s. (131-134)

⁷⁷ A.g.e., s. (121-126).

gelenekleri gereğince genç şehzadelerin ellerinin orta parmaklarını kanatmış ve yemeklerine dökmüştür. Böylece şehzadeler tek başlarına avlanma hakkına sahip olmuştur. Ayrıca Cengiz Han torunlarına ilk avları için birer yay hediye etmiştir⁷⁸.

Hülagü'nün gençlik dönemleri ile alakalı diğer bir bilgi ise Ebü'l-Ferec tarafından aktarılmıştır. Ebü'l-Ferec, Hülagü'nün başkent Karakurum'da vergi işlerine baktığını belirtmiştir⁷⁹.

Hülagü beşi nikahlı olmak üzere 12 evlilik yapmıştır. İlk nikahlı eşi ve baş hatunu Dokuz Hatun'dur. Kerait kabilesinin başı Tuğrul Han'ın oğlu Iku'nun kızı olan Dokuz Hatun'un ilk eşi Hülagü'nün babası Tuluy'dur. Babasının vefatı sonrasında Hülagü Moğol adetleri gereğince dul eşiyle evlenmiştir. Hülagü'nün bu evlilikten çocuğu olmamakla birlikte diğer eşlerinden 14 erkek 7 kız olmak üzere 21 çocuğu olmuştur⁸⁰.

1252 yılında Mengü Han tarafından toplanan kurultay ile İran, Suriye, Azerbaycan ve Mısır'ın fethi ve yönetimi Hülagü'ye bırakılmıştır. 24 Ağustos 1252'da Ketboğa idaresindeki 12.000 kişilik öncü birlik ordunun geçeceği güzergâh üzerinde yer alan yolların, köprülerin bakım-onarımı ve ordunun su ihtiyacını karşılayacak su kaynaklarının tespiti ve ele geçirilmesi ile görevlendirilerek harekete geçmiştir. Hülagü ise 1253'ün Nisan ayında Karakurum'dan yola çıkmıştır. Ordunun geçtiği her yerde yapılan şenlikler ve kutlamalar dolayısıyla ordu 1255 yılında ancak Semerkant'a varabilmiştir. Öncü birlikler, asıl ordu yolda iken İsmaili (Batını)'lere ait birçok kaleyi fethetmiştir. 1256 yılında öncülere yetişen Hülagü Batınilerin merkezi olan Alamut kalesini kuşatmış ve 16 Kasım 1256'da kaleyi ele geçirerek uzun yıllar boyunca İslam ülkelerini tehdit eden Batınılere son vermiştir⁸¹.

Hülagü, Alamut kalesini kuşatırken Abbasi halifesine bir mektup göndererek asker göndermesini istemiş fakat halife bu isteğe olumsuz cevap vermiştir. Alamut'un fethinden sonra halifeye ikinci bir mektup daha gönderip Bağdat'ın surlarını yıkıp huzuruna çıkmasını istemiştir. İkinci mektuba da olumsuz cevap veren halifeye üçüncü

⁷⁸ A.g.e., s. (124).

⁷⁹ Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbri, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, Çev.: Şerafettin Yaltkaya, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011, s. (25).

⁸⁰ Yuvalı, a.g.e., s. (124-127).

⁸¹ A.g.e., s. (135-145).

bir mektup gönderen Hülügü halifeyi azarlamıştır. Halife ise son mektuba karşın Hülügü'ye cevap yazarak kendisiyle dost olduğunu fakat Bağdat'a doğru hareket etmesi durumunda başına büyük felaketler geleceğini bildirmiştir. Hülügü aldığı cevap üzerine 1257'de Bağdat üzerine harekete geçerek şehri kuşatmıştır. Bir yıl süren kuşatma sonrası 13 Şubat 1258'de şehri ele geçiren Hülügü, Abbasilere son vermiş, Halife Müsta'sım'ı öldürmüş ve kırk gün şehri yağmalattırılmıştır. Bağdat halkını katleden Moğollar şehri de harap etmiştir⁸².

Alamut ve Bağdat'ın fethinden sonra Suriye ve Mısır seferi için hazırlıklara başlayan Hülügü ordunun ağır teçhizatlarının bulunduğu Hemedan'a geçmiştir. Yaz aylarının gelmesiyle beraber bölgede bunaltıcı sıcaklar baş göstermiş ve yazlak-kışlak kültürüyle yetişmiş olan Moğollar sıcaklara dayanamayarak Hemedan'dan Alatağ⁸³ bölgesine çekilmiştir. Bu sırada Buka Timur idaresindeki ordu ise Irak'ın kalanını fethetmiş ve Hülügü'ye katılmıştır⁸⁴.

Hülügü, Alatağ'da iken savaşlardan elde edilen gelirin beşte ikisini Mengü Han'a göndermiş ve bağlı devletlerden gelen başkan ve elçileri kabul etmiştir. Hülügü'ye bağlılığını bildirmek için gelenler arasından Anadolu Selçuklu hükümdarları II. İzzettin Keykavus ve IV. Rükneddin Kılıçarslan'da yer almıştır⁸⁵.

Konar-göçer hayat tarzıyla yetişmiş ve hayatının tümünü bu kültürde geçirmiş olsa da elinde bulunan bölgelerin yönetimi için yerleşik hayata uymak zorunda kalan Hülügü, daha önce imparatorluğun batısında yer alan toprakların mali işlerinden sorumlu olan Argun Aka tarafından kullanılan Tebriz'i kendisine merkez yaparak İlhanlı devletinin temellerini atmıştır. Hülügü'nün Tebriz'i kendisine merkez olarak seçmesinin bir sebebi ise Altın Orda devletine karşı üstünlük sağlamaktır. Batu'nun hâkim olduğu ve vergilerini aldığı İran ve Azerbaycan gelip burayı merkez edinen Hülügü böylece Batu'nun gücünü kırmayı amaçlamıştır⁸⁶.

⁸² A.g.e., s. (150-159).

⁸³ Alatağ: Ağrı dağı

⁸⁴ Yuvalı, a.g.e., s. (163-165).

⁸⁵ A.g.e., s. (165).

⁸⁶ A.g.e., s. (172).

Hülagü, Tebriz dışında Alatağ ve Hoy yakınlarında yeni yerleşim yerleri kurdurtmuş buralara yöre halkı yerleştirilmiş ayrıca yaz aylarını geçirmek için kendine saray yaptırmıştır.

Suriye seferinin hazırlıklarını tamamlayan Hülagü 12 Eylül 1259'da Tebriz'den hareket etmiştir. Tebriz, Alatağ, Ahlat, Cizre yolunu takip ederek Urfa'ya gelen Hülagü kış aylarını burada geçirmiştir. Bu sırada öncü kuvvetler Rakka ve Caber kalelerini almıştır. Suriye'nin iki büyük şehri olan Halep ve Şam'ın emiri olan Melik Nasır Moğollarla savaşıma cesaret edememiş ve Harzemşah hükümdarı Alaeddin Muhammed gibi her şehre kendi savunmalarını yapmasını bildirmiştir. Kendisi ise Halep'i boşaltarak Şam'a kaçmıştır. Aralık 1259'da Moğol öncü kuvvetleri Halep'i almıştır. Şam'da uzun süre durmayan Melik Nasır Gazze üzerinden Mısır'a kaçmış ve şehri kaderine terk etmiştir. Şam halkı daha önce direnen şehirlerdeki yağma ve katliamı duydukları için teslim olmaktan başka çare bulamamıştır. Bir heyet Hülagü'ye gitmiş hediyelerle beraber şehrin anahtarını teslim etmiştir. Hülagü, bu davranıştan memnun kalarak şehrin yöneticilerine eski görevlerini vermiş ayrıca şehrin yağmalanmaması konusunda emir çıkartmıştır. Böylece Suriye'nin büyük bölümünü savaşmadan ele geçiren Hülagü kendisine kurultay tarafından verilen son görev olan Mısır'ın fethi için hazırlıklara başlamıştır⁸⁷.

Mısır'a bir elçilik heyeti hazırlayıp gönderen Hülagü, bu sırada gelen bir mektupla Ketboğa'yı ordunun başında bırakarak yönünü merkez şehir olan Tebriz'e çevirmiştir. Gelen mektupla ağabeyi olan Büyük Han Mengü'nün öldüğü ve Kubilay ile Arık Böke arasında taht mücadelesinin yaşandığını öğrenmiştir⁸⁸.

Taht için yapılan mücadelede Hülagü Kubilay'ın başa geçmesini isterken, Altın Orda hükümdarı Berke ise Arık Böke'yi desteklemiştir. Müslüman olan Berke, Bağdat'ta Halifeye ve Suriye'de Müslüman halka yaptığı katliam ve zulüm yüzünden Hülagü'ye cephe almıştı. Altın Orda devleti ile daha önceden vergi ve toprak konusunda anlaşmazlıklar yaşayan Hülagü, Berke'nin taht mücadelesi nedeniyle yaşanacak iktidar boşluğunu fırsat bilerek saldıracağını düşünerek Tebriz'e gitmiştir⁸⁹.

⁸⁷ A.g.e., s. (166-169)

⁸⁸ A.g.e., s. (172-173).

⁸⁹ A.g.e., s. (172-173).

Bu sırada Suriye’de kalan ordu Şam’a çekilmiş Hülagü’nün Memlûklere gönderdiği elçilerden gelecek haberi beklemiştir. Bir süre sonra Moğolların uç karakolu olan Gazze şehrinin kumandanı Şam’a gelerek elçilik heyetinin öldürüldüğünü ve Memlûk Sultanının harekete geçtiğini Ketboğa’ya haber vermiştir. Ordunun ağır teçhizatlarını Şam’da bırakan Ketboğa yanına 10.000 kadar asker alarak Memlûk Sultanı Kutuz üzerine harekete geçmiştir. 10 gün süren yolculuk sonrasında Taberiye gölünün yakınında Ayn-ı Calut adlı mevkie Memlûk ordusunun öncü kuvvetleri ile karşılaşmıştır. Memlûk ordusunun çoğunluğunu Moğol katliamından kaçan askerler oluşturmaktaydı. Son çare olarak Memlûk Devletine sığınan Türkler daha batıda sığınacakları bir Müslüman devlet olmadığı için Moğollara karşı savaşmaya gönüllü olmuşlardır⁹⁰.

3 Eylül 1260’ta gerçekleşen savaşta Memlûk ordusu Moğolların saldırısına karşı duramayıp geri çekilmiş, Moğollar bu geri çekilmeye karşı zafer kazanıldığını düşünerek tüm güçleriyle saldırı gerçekleştirmiş fakat bir süre sonra dağlara gizlenen Memlûk süvarileri sağ ve sol kanattan açılarak Moğolları çember içerisine almıştır. Dört bir taraftan kuşatılan Moğollar kısa süre içerisinde yok edilmiş ve savaşı Memlûk ordusu kazanmıştır. Moğollar ilk defa bir meydan savaşında yenilmiş böylece Moğolların yenilmez olduğu algısı kırılmıştır⁹¹.

Ayn-ı Calut savaşını kazanan Memlûk ordusu bir ay gibi kısa bir sürede Halep’e kadar ilerlemiştir. Moğolların tekrar saldırma ihtimalini göz önünde bulunduran Sultan Kutuz yeni yerler fethetmek yerine alınan kalelerin savunmalarını güçlendirmek için uğraşmıştır. Böylece Memlûk ve İlhanlılar arasında Fırat nehri sınır olmuştur. Moğollar arasında yaşanan iç çekişmeler sebebiyle Hülagü bir daha batıya sefer düzenleyememiş ve Şam dahil birkaç şehri ise boşaltmıştır⁹².

Ayn-ı Calut savaşından yaklaşık iki sene sonra 1262 yılında İlhanlılar ile başka bir Moğol şube devleti olan Altın Orda arasında anlaşmazlıklar soğuk savaştan sıcak temasa doğru evrilmiştir. Hülagü’nün Hemedan’da Berke’nin himayesi altında olan 700 tüccarı öldürmesi üzerine Berke aynı şekilde cevap vermiş ve topladığı kuvvetlerle

⁹⁰ A.g.e. s. (173-174).

⁹¹ Spuler, a.g.e., s. (67-68).

⁹² Yuvalı, a.g.e., s. (177-178).

Tebriz'e doğru harekete geçmiştir. Hülagü, Berke'nin üzerine geldiğini haber alır almaz kuvvetlerini toplayarak Kür ırmağının kuzeyinde Aralık 1262'de Altın Orda ordusunu karşılamıştır. Savaşı İlhanlılar kazanmış, Berke daha fazla asker kaybetmemek için geri çekilmiştir. Hülagü ordusu ile Berke'nin kaçtığını düşünerek Altın Orda hakimiyetinde bulunan bölgelere doğru ilerlemiş ve yağma hareketlerine başlamıştır. Berke ise tekrar topladığı askerleri ve yardımcı kuvvetler ile tekrar Hülagü üzerine yürüyerek, Terek çayı yakınlarında İlhanlı ordusunu yakalamış ve arkalarından saldırmıştır. Beklenmedik saldırı karşısında dağılan İlhanlı kuvvetleri buz tutmuş Terek çayına doğru kaçmış fakat buz tabakasının binlerce askeri kaldıramayarak kırılması sonucu askerlerin büyük kısmı çayda donarak hayatını kaybetmiştir. Terek savaşının kazanan Berke, zaferini yeni müttefiki Memlûk sultanı Baybars'a bildirmiştir⁹³.

Hülagü ise art arda aldığı iki yenilgi sonrasında fetih hareketlerine son vererek hayatının kalanında İlhanlı devletinin ekonomik, siyasi ve kültürel alandaki kuruluşunu tamamlamak için çalışmıştır⁹⁴.

Müslüman olan ve ittifak kuran Altın Orda ve Memlûk devletlerinin arasında sıkışan Hülagü, Ermeni Krallığı, Bizans İmparatorluğu ve Papalıkla ittifak kurmuştur⁹⁵. Hülagü, Bizans İmparatoru VIII. Mihael Paleologos'un kızı Maria Despina ile evlenerek Bizans'la ittifakını güçlendirmek istemiş fakat Despina Tebriz'e varmadan Hülagü vefat etmiştir⁹⁶.

Alatağ, Meraga ve Tebriz'de saray, Meraga'da Nasireddin Tusi'ye rasathane ve Hoy'da Budist tapınakları inşa ettiren Hülagü, ayrıca posta teşkilatını düzenlemiş ve yönettiği bölgeler arasında ulaşım ve haberleşmeyi kolaylaştırmıştır⁹⁷.

İran'da ortaya çıkan Sara hastalığı yüzünden 8 Şubat 1265'te Meraga'da vefat etmiştir. Vasiyeti üzerine hazinelerini korumak amacıyla yaptırdığı Urmiye gölünde üzerinde yer alan Şahi adasındaki kaleye defnedilmiştir⁹⁸.

⁹³ A.g.e., (203-204)

⁹⁴ A.g.e., s. (204).

⁹⁵ A.g.e., s. (387-388).

⁹⁶ A.g.e., s. (227).

⁹⁷ A.g.e., s. (182-185).

⁹⁸ A.g.e., s. (188-189).

Hülagü'nün ölümü üzerine en büyük oğlu olan Abaka (1265-1282) kurultay kararı ile İlhanlı tahtına geçmiştir. Moğol Han'ı Kubilay tarafından onaylanana kadar resmi olarak tahta oturmamış olan Abaka beş yıl sonra Kubilay'dan gelen ferman ile resmen İlhanlı hükümdarı sayılmıştır⁹⁹.

Hülagü ile evlenmek üzere yola çıkan Bizans İmparatorunun kızı Maria Despina Tebriz'e geldiğinde Hülagü'nün öldüğü haberini almış fakat geri dönmek yerine Bizans-İlhanlı ittifaki için Abaka ile evlenmeyi kabul etmiştir¹⁰⁰.

Hülagü'nün üst üste aldığı iki yenilgi sonrası İlhanlıların ara verdiği fetih hareketlerine Abaka zamanında tekrar hız verilmiştir. Abaka, Altın Orda hükümdarı Berke ile Aksu nehri yakınlarında gerçekleşen savaştan galip ayrılmış ve Berke'yi Şirvan'a çekilmeye zorlamıştır¹⁰¹.

Doğuda ise Çağatay Hanlığının kendisine kurduğu tuzağı boşa çıkartan Abaka, Çağatay Han'ı Borak ile yaptığı meydan savaşını kazanmış ve asayişini sağlamıştır¹⁰².

1275'te Memlûk Sultanı Baybars'ın Anadolu Selçuklu beylerinin davetiyle Anadolu'ya girdiğini öğrenen Abaka, ordusunu toplayarak Baybars'ın üzerine hareket etmiştir. 1277'de İlhanlı öncüleri ve Memlûkler arasında gerçekleşen savaşta Abaka çok sayıda asker kaybetmiştir. Fakat asıl ordunun arkadan geldiğini öğrenen Baybars geri çekilerek Anadolu'dan çıkmıştır. Memlûklerin Anadolu'ya davet edilmesine çok sinirlenen Abaka, Anadolu'da kıyım gerçekleştirmiş ve birçok şehri yerle bir etmiştir¹⁰³.

1281 yılında Anadolu'da uğradığı hezimetin intikamını almak için yola çıkan Abaka, Suriye'de Memlûk Sultanı Kalavun ile yaptığı savaşı kaybetmiştir. Bu yenilgi sonrası büyük üzüntü yaşayan Abaka, kısa süre sonra hastalanmış ve 1282'de hayatını kaybetmiştir¹⁰⁴.

⁹⁹ A.g.e., s. (227).

¹⁰⁰ Ebü'l-Ferec, a.g.e., s. (47).

¹⁰¹ Yuvalı, a.g.e., s. (228).

¹⁰² A.g.e., s. (229).

¹⁰³ A.g.e., s. (232-234).

¹⁰⁴ A.g.e., s. (236-238).

Abaka'nın ölümü üzerine yerine kurultay tarafından seçilen Teküder (1282-1284) geçmiştir. Teküder tahta geçtiğinde İlhanlıların hâkim olduğu topraklarda İslamiyet'in hâkim olması bu yüzden yerli halkın dahi Moğolları sahiplenmediği için bölgede hakimiyeti tesis etmekte zorlandığını düşünerek siyasi amaçlı bir kararla Müslüman olduğunu ve Ahmed adını aldığını bildirmiştir. Bölgedeki Müslüman devletlere elçiler göndererek Müslüman olduğunu ve barış içerisinde yaşamayı amaçladığını belirtmiştir. Ahmed Teküder'in bu niyeti Memlûk devleti tarafından samimi bulunmamış ve sadece Müslüman olmasını mutlulukla karşıladıklarını bildirmişlerdir¹⁰⁵.

Ahmed Teküder devletin dış ilişkilerini barışla çözüme kavuşturmaya çalışırken içte ise tahtta hak sahibi olan ve isyan eden kardeşi Kongurtay ve Abaka'nın oğlu Argun'u öldürerek tahtın tek hâkimi olmak için harekete geçmiştir. Kongurtay'ı öldüren, Argun'u ise esir eden Teküder, Müslüman olmasını ihanet olarak gören Moğol devlet adamlarının ihanetiyle Argun'u öldürmek için yola çıktığı sırada esir edilmiş ve yerine tahta Argun geçirilmiştir¹⁰⁶.

Argun (1284-1291) tahta geçince amcası Ahmet Teküder'i Han sülalesinden olduğu sebebiyle öldürmeyeceğini bildirmiş ve amcasını esir olarak, öldürdüğü Kongurtay'ın ailesinin adaletine bırakmış ve onlar da 1284'te Ahmed Teküder'i öldürmüştür¹⁰⁷.

Argun tahta oturduktan sonra ilk iş olarak babası Abaka'yı zehirleyerek öldürdüğü gerekçesiyle vezir Şemseddin el- Cüveyni'yi öldürtmüştür. Cüveyni, Abaka'nın 1277'de Anadolu'da yaptığı insan kıyımının daha büyük boyutlara çıkmasını engellemiş ve Hülagü döneminde maliyeyi düzenlemekle görevlendirilmiş ve kardeşi Alaeddin Ata Melik Cüveyni¹⁰⁸ ile uzun seneler İlhanlılara hizmet etmiş bir devlet adamı olmasına karşın iftira yüzünden kendisi ve kardeşleri dahil olmak üzere tüm ailesi öldürülmüştür¹⁰⁹.

¹⁰⁵ Spuler, a.g.e., s. (89).

¹⁰⁶ Yuvalı, a.g.e., s. (243).

¹⁰⁷ Ebü'l-Ferec, a.g.e., s. (59-61).

¹⁰⁸ Târih-i Cihângüşâ adlı tarih kitabının yazarı.

¹⁰⁹ Yuvalı, a.g.e., s. (244).

Argun, Budist rahiplerin uzun yaşamın sırrı olarak kendisine sunduğu macun yüzünden hastalanarak 1291’de vefat etmiştir.

Argun’un yerine ise kurultay kararı ile 22 Temmuz 1291’de Anadolu valisi olarak görev yapan kardeşi Geyhatu İlhanlı hükümdarı seçilmiştir¹¹⁰.

Geyhatu(1291-1295), yaptığı yersiz harcamalar, içki ve eğlence düşkün olması sebebiyle zaten zor durumda olan İlhanlı maliyesi tamamen boşalmış ve ülke büyük bir ekonomik krize girmiştir. Bu durumu düzeltmek amacıyla Çin’de uygulanan Çav sistemini örnek alarak kâğıt para bastırmıştır. Madeni para kullanımını yasaklamış ve ülkedeki bütün madeni paraları toplattırıştır. Ancak kâğıt para kullanımını dört ay sonra gelen tepkiler ve tüccarların isyanı sebebiyle yürürlükten kaldırılmıştır¹¹¹.

Geyhatu’nun müsrifliği ve eğlence düşkünlüğü nedeniyle İlhanlı emirleri isyan ederek Geyhatu’yu öldürmüştür. İlhanlı tarihinde ilk defa bir hükümdar emirler tarafından tahttan indirilmiş ve katledilmiştir. Geyhatu’nun yerine ise Baydu geçirilmiş fakat Baydu’nun hükümdarlığını tanımayan Gazan isyan ederek Baydu’yu tahttan indirmiştir¹¹².

3 Kasım 1295’te İlhanlı hükümdarı olan Gazan (1295-1304), tahta oturmadan Müslüman olduğunu ilan etmiş ve kendisi ile birlikte yaklaşık 100.000 Moğol askeri de Müslümanlığı seçmiştir¹¹³.

Gazan hükümdar olduktan sonra sikkelerden, fermanlardan, imtiyazlardan Büyük Han’ın adı kaldırılarak sadece kendi ismini koydurmuştur. Bu gelişme İlhanlı devletinin Moğol imparatorluğundan ayrılarak şube devlet statüsünden çıktığını göstermektedir¹¹⁴.

İlhanlı hükümdarlığında Ahmed Teküder zamanında başlayan iç çekişmeler merkezi otoriteyi zayıflatmış, ekonomi durma noktasına gelmiş, şehirler harap olmuş ve insanlar şehirleri terk etmiştir. Gazan, hükümdar olduğunda eski gücünden eser

¹¹⁰ Spuler, a.g.e., s. (93-99).

¹¹¹ A.g.e., s. (99-101).

¹¹² A.g.e., s. (100-103).

¹¹³ Abdulkadir Yuvalı, “Gazan Han”, TDV İslam Ansiklopedisi, C: 13, İSAM Yayınları, İstanbul, 1996, s. (429).

¹¹⁴ Spuler, a.g.e., s. (104).

kalmayan İlhanlı devletini tekrar eski gücüne kavuşturabilmek için sert tedbirler alarak işe başlamıştır. Sarayın ve yüksek dereceli devlet memurlarının hesapsız harcamalarını kısan Gazan, sarayın giderleri için altı ayda bir belirlenen miktarda verilmek üzere nakit para ayırmıştır. Eski hükümdarlar tarafından verilen bütün imtiyazları toplatılmış, daha önceden belirli kişiler tarafından toplanan verginin devlete gelmemesi yüzünden vergilerin sadece devlet eliyle toplanmasını sağlamıştır. Yapılan işlemleri halkın bilgi edinebilmesi için yazılı şekilde şehir meydanlarına astırıp bu sayede güven ve huzur ortamı oluşturmayı hedeflemiştir. Vergilerin alınacağı zaman halka bildirilmiş ve belirlenen tarih dışında vergi alınmamıştır¹¹⁵.

İlhanlı devletine bağlı devletlerin kendi sikkelerini basma özgürlüğü bulunması devlet sınırları içerisinde farklı ölçülerde sikke basımının gerçekleşmesi ticareti durma noktasına getirmiştir. Başkent tarafından basılan sikkelerde de ekonomik sıkıntılar sebebiyle sikkelerin ayarı ile oynanmış gümüş sikkelerin içerisine bronz karıştırılmış ve vezni düşürülmüştür. Sikkelerin ayarlarıyla oynanması değerini düşürmüş ve tüccarlar isyan etmiştir. Gazan, İlhanlı devleti içerisinde sikke basacak yerleri belirlemiş ve bu darphaneler dışında sikke basımı gerçekleşmemiş ayrıca sikkeler için bir standart belirlenmiştir. Sikke ıslahı olumlu sonuçlar vermiş ekonomi canlanmıştır¹¹⁶.

Tarımı canlandırmak içinde çalışmalara başlayan Gazan, otuz yıl boyunca aralıksız olarak toprağı ekip biçen kişinin o toprağın sahibi olacağını, üretim teşviki için yeni tarım aletlerinin ve kaliteli tohumların devlet tarafından sağlanacağını halka bildirmiştir¹¹⁷.

Gazan Han'ın en önemli icraati ise veziri Reşidüddin Fazlullah'a verdiği görevle kurulan ve Rab'ı Reşidi (Reşidiye) olarak adlandırılan içerisinde kütüphane, medrese, sanat dallarının her biri için ayrı atölyelerin yer aldığı ve dönemin en ünlü sanatçılarının özel olarak getirilip çalışmalarını yaptığı sanat ve bilim merkezidir. Bu

¹¹⁵ Yuvalı, a.g.e., s. (262-264).

¹¹⁶ Spuler, a.g.e., s. (105).

¹¹⁷ Yuvalı, a.g.e., s. (265).

merkezde üretilen en önemli eser ise yazarlığını Reşiddüdin Fazlullah'ın yaptığı Cami-üt Tevarih'dir¹¹⁸.

Gazan Han döneminde de Memlûk Devleti ile çekişmeler yaşanmış ve Suriye'de üç savaş yaşanmıştır. İlk savaşı İlhanlılar kazanırken diğer savaşlardan mağlup ayrılmış ve sınırlar ilk savaş öncesine dönmüştür. 1303 yılında yapılan son savaşta İlhanlılar ağır bir darbe aldıktan sonra Gazan kurultayı toplayıp sorumlu tuttuğu ordu kumandanlarına ağır cezalar vermiştir. Bu sefer sonrasında rahatsızlanarak hastalanan Gazan, hekimlerin hazırladıkları ilaçlar sayesinde bir ara sağlığına kavuşsa da 1304 yılında Rey yolculuğu sırasında hastalığı nüksetmesi sonucu 17 Mayıs 1304'te vefat etmiştir¹¹⁹.

Gazan Han'ın vasiyeti gereği yerine kendisi gibi Müslüman olan kardeşi Olcaytu (1304-1316) geçmiştir. Memlûk Devleti ile savaşmak yerine barışçıl bir yol izleyen Olcaytu, Tebriz'deki tutsak Memlûk elçilerini geri yollamıştır. Doğu'da ise Çağatay devleti zengin kaynaklara sahip Horasan'a sürekli akın yapmaları iki kardeş devleti tekrar karşı karşıya getirmiştir. 1313 senesinde gerçekleşen savaşta İlhanlı ordusu galip ayrılmış ve Çağatay ordusunu Buhara'ya çekilmeye zorlamıştır¹²⁰.

Olcaytu devletin başkentini değiştirerek Tebriz'den yeni kurduğu Sultaniye adlı şehre taşımıştır. Gazan döneminde yapılan ıslahatları devam ettiremeyen Olcaytu döneminde ekonomik sıkıntılar tekrar baş göstermeye başlamıştır¹²¹.

Olcaytu 14 Aralık 1316'ta yeni başkent Sultaniye'de vefat etmiş ve dönemin en görkemli eserlerinden biri olan ayrıca kendi adını taşıyan türbeye defnedilmiştir¹²².

Olcaytu'nun vefatı üzerine tek varis olan Ebu Said Bahadır Han (1317-1335) 12 yaşındayken sorunsuz bir şekilde İlhanlı tahtına geçmiştir¹²³.

Ebu Said'in yaşının küçük olmasından dolayı devleti kısa bir süre atabeyi ve veziri Sevinç Aka yönetmiştir. Aka'nın hastalanıp vefat etmesi üzerine yönetimi

¹¹⁸ A.g.e., s. (268-269).

¹¹⁹ A.g.e., s. (258-269).

¹²⁰ A.g.e., s. (270-274).

¹²¹ A.g.e., s. (278).

¹²² A.g.e., s. (279).

¹²³ A.g.e., s. (279).

Taceddin Ali Şah ve Emir Çoban ele almıştır. Tecrübeli iki devlet adamının idaresinde İlhanlılar tekrar eski günlerine dönmüştür. Bu dönemde Memlûk Devleti ile antlaşma imzalanarak barış sağlanmış, Altın Orda Devleti ve Çağatay Hanlığı tarafından yapılan akınlar bertaraf edilmiş tüm ülkede huzur ve güven ortamı sağlanmıştır¹²⁴.

Ebu Said'in Emir Çoban'ın kızı Bağdat Hatun ile evlenmek istemesi ve bu evliliğin gerçekleşmesi için kocası Şeyh Hasan b. Emir Hüseyin ile boşanmasını sağlaması bu evliliğe karşı olan Emir Çoban'la arasının açılmasına sebep olmuştur. Emir Çoban'ın oğlu Dımaşk Hoca'nın Ebu Said'in haremine girmekle suçlanması ise Çoban'ın sonunu getiren olay olmuştur. Ebu Said Çoban ailesine mensup herkesin yakalandıkları yerde öldürülmesini emretmiştir. Emir Çoban 1327'de Herat emiri Gıyaseddin'in ihaneti sonucu idam edilmiş ve Ebu Said vesayetten kurtularak daha bağımsız hale gelmiştir¹²⁵.

1335'te Altınordu hükümdarı Özbek, Derbent'i ele geçirmek için ordusu ile hareket ettiği haberini alan Ebu Said başkent Sultaniye'den Özbek'i karşılamak için harekete geçmiş fakat iki ordu karşılaşmadan Ebu Said yolda rahatsızlanarak vefat etmiştir¹²⁶.

Ebu Said'in genç yaşta ani ölümü ve ardında veliaht bırakmamış olması ile Hülagü soyundan hükümdarlık koltuğuna oturacak kimse kalmamış ve Ebu Said son İlhanlı hükümdarı olarak anılmıştır fakat İlhanlı devleti tamamen yıkılmamış varlığını onsekiz yıl devam ettirmiştir. Ebu Said sonrası dağılma sürecinde yönetimdeki boşluğu fırsat olarak gören İlhanlı devletine bağlı Celayirli ailesinin reisi olan Hasan-ı Büzürg ve Emir Çoban'ın oğlu Hasan-ı Küçük istedikleri şehzadeleri hükümdar olarak seçmişler ve yönetimi ellerinde tutmuşlardır¹²⁷.

¹²⁴ A.g.e., s. (280-83).

¹²⁵ A.g.e., s. (283-287).

¹²⁶ Spuler, a.g.e., s. (143).

¹²⁷ Yuvalı, a.g.e., s. (287-293).

İKİNCİ BÖLÜM

2. SİKKENİN GELİŞİMİ VE TARİHÇESİ

2.1 Sikke

2.1.1 Sikkenin Tarihçesi

Sikke, üzerinde bastırılan devletin, hükümdarın simgesinin veya armasının yer aldığı ağırlığı ve maden miktarı ayarlanmış genellikle yuvarlak olan metal ödeme aracıdır. Arapça bir kelime olan sikke “nakış veya damga basmak amacıyla hazırlanmış kalıp” anlamına gelmektedir¹²⁸.

Para kavramının ortaya çıkmasından önce insanlar avcılık ve toplayıcılık yaparak hayatını sürdürmekte ve kendi kendilerine yetmekteydi. Yerleşik hayata geçip tarım ve hayvancılık yapmaya başlayan insanoğlu ekip biçtiği ürünlerin fazlasını kendi ihtiyaç duyduğu başka bir ürünle değiştirerek ticarete başlamış ve para kavramı da böylece ortaya çıkmıştır. Bu ticaret şekli bir süre devam etmiştir. Fakat bir süre sonra ihtiyaç duyduğu ürünü karşısındakinden temin edemeyince elindeki ürün ile aynı değere sahip başka bir eşya ile değiştirmeye başlamıştır. Bu durumla beraber eşyaların değerinin tespit edilmesi sorunu ortaya çıkmıştır. Bu dönemde değer ölçütü olarak hayvanlar, madeni aletler, ziynet eşyaları tercih edilmiştir¹²⁹.

Ticarette aracı olarak kullanılan bu gibi eşyaların muhafazası ve bir yerden bir yere taşınmasının güç olması, hayvanların taşıma esnasında hastalanıp telef olmasından dolayı zamanla bu yöntemde terk edilmiştir. Yerine ise hem taşınması ve muhafazası kolay hem de değerli olan altın ve gümüşün kullanımına başlanmıştır¹³⁰.

Bu dönemde altın ve gümüş işlenmeden çıkartılıp tartılarak para olarak kullanılmıştır. Bu sistemin Mısır’da M.Ö. 4 binde; Mezopotamya’da M.Ö. 3 binde

¹²⁸ Oğuz Tekin, “Sikke”, TDV İslam Ansiklopedisi, C: 37, İSAM Yayınları, İstanbul, 2009, s. (179-184).

¹²⁹ Sabahat Atlan ve Nezahat Baydur, *Grek ve Roma Sikkeleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1982, s. (3).

¹³⁰ Oğuz Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1994, s. (22).

Hitiler’de ise M.Ö. 2 binlerde kullanıldığı bilinmektedir. Daha sonrasında ise madenler işlenerek külçe veya çubuk haline getirilerek para yerine kullanılmıştır. Çubuk paralar sikkenin icadından sonra da yüzyıllar boyu kullanılmaya devam etmiştir. Külçe ise günümüzde hala kullanılmaktadır¹³¹.

Çubuk paralardan sonra ise sikke olarak adlandırılmasa da sikke benzeri paralar kullanılmıştır. Örneğin Yeni Asur Krallığının sınırları içerisinde yer alan Gaziantep’in Islahiye ilçesinin 10 km kuzeyindeki Zincirli Höyük’te yapılan kazılarda ele geçen disk şeklindeki külçelerden bazılarının üstünde Aramice yazıda Kral Barrekub’un ismi bulunmaktadır. Bunlar, ilk sikke uygulamaları olarak düşünülebilir¹³².

Sikkenin icadı ile ilgili yazılı olarak ilk bilgileri sunan kişiler ise M.Ö. V. Yüzyılda yaşamış ve “Tarihin Babası” diye adlandırılan Herodotos ve M.S. II. Yüzyılda yaşamış olan Polluks’tur. Her iki yazarda sikkeyi icat edenlerin Lidyalılar olduğundan bahsetmektedir. Polluks’un yaşadığı tarih geç olsa da verdiği bilgilerin kaynağı olan Ksenophanes M.Ö. VI. Yüzyılda yaşamıştır. Yazarların verdiği bilgiler 1904-1905 yıllarında Efes Artemis Tapınağında yapılan kazılarda ve 1958 yılından beri yürütülen Sardeis kazılarında çıkarılan sikkelerle desteklenmiştir. İki kazıda da çıkan sikkelerin bir yüzünde yer alan aslan başı tasviri dikkat çekmektedir. Lidya Krallığının armasının aslan olması ve Efes’in Lidya Krallığının hâkimiyetinde olması sikkelerin Lidyalılara ait olduğunu destekler niteliktedir. Bu sikkelerin Lidya Kralı Alyattes (M.Ö. yaklaşık 610-561) döneminde basıldığı düşünülmektedir. Bu ilk sikkeler altın-gümüş karışımı bir alaşım olan elektrondan yapılmıştır. Alyattes’in oğlu Kroisos (561-546) zamanında ise elektron sikke basımı terk edilmiş ve hem altın hem de gümüş sikke basılmıştır¹³³.

Sikke Lidyalılar tarafından kullanılmaya başlandıktan kısa süre sonra Anadolu’nun batısında yer alan ve Lidya ile ticaret yapan Smyrna(İzmir), Halikarnassos (Bodrum), Lampsakos (Lâpseki), Khios (Sakız Adası), Miletos (Milet) gibi şehirlerde sikke basımını öğrenmiş ve sikke basımına başlamıştır. Şehirlerin

¹³¹ Atlan ve Baydur, a.g.e., s. (3).

¹³² Oğuz Tekin, “*Lydia Krallığı’ndan Osmanlı İmparatorluğu’na Anadolu’da Sikke Darbı*”, (Ed.: Bülent Arı), Anadolu’da Paranın Tarihi, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Ankara, 2011, s. (34).

¹³³ A.g.e., s. (35).

bastıkları sikkenin önyüzüne kendi armalarını arka yüzlerine ise üçgen, dikdörtgen, iki çukur kare yer almıştır. Bir süre sonra şehrin koruyucu tanrıları sikkelerde yer almaya başlamıştır. Böylece sikkenin ön yüzünde tanrı tasviri arka yüzünde şehrin arması kalmıştır¹³⁴.

M.Ö. 546 yılında Lidyalılar ile Persler arasında gerçekleşen savaşta Lidyalılar kaybetmiş ve tüm krallık Perslerin hâkimiyeti altına girmiştir. O tarihe kadar para olarak külçe ve çubuk kullanan Persler böylece sikkeyle tanışmışlar. Lidya kralı Kroisos tarafından bastırılan sikkeleri bir süre kullanan Persler M.Ö. 515 senesinde ilk altın (Dareikos) sikkelerini basmışlardır. Kısa süre içerisinde Yunan şehir devletleri sayesinde Ege ve Akdeniz havzasına yayılan sikke artık en çok kullanılan ödeme biçimi halini almıştır¹³⁵.

Sikke kullanımı M.Ö. IV. Yüzyılda İskender'in Doğu seferi ile birlikte Batıda İspanya'dan Doğu'da Hindistan'ın kuzeyine kadar yayılmıştı. İskender'in 323'de ölmesi ve arkasında bir varis bırakmaması üzerine imparatorluk topraklarında birçok krallık ortaya çıkmıştı. Bu krallıklar sikke basımı konusunda değişikliğe giderek sikkelere kendi portrelerini işlemişlerdir. Bu yenilik sayesinde çok geniş alana yayılmış imparatorlukta kralları, İskender'in komutanlarını, kraliçeleri hatta Kartaca kumandanlarından Hannibal'i ve Mısır'ın en ünlü kraliçesi Kleopatra'yı görme imkânına sahip olabiliyoruz¹³⁶.

Sikkenin kısa sürede bu kadar yayılmasına karşın M.Ö 793 yılında kurulduğu kabul edilen Roma sikkeyi uzun süre kullanmamıştır. Sikke yerine önceleri aes rude (ham bakır) kullanan Romalılar daha sonra üzerinde üçayaklı kazan, çapa veya hayvanların resmedildiği aes signatum adlı bronz çubukları kullanmışlardır. Bu bakır ve bronz ödeme araçları dökme tekniğiyle yapılmıştır. M.Ö. 269 yılında Roma'da ilk sikke basımı gerçekleşmiştir bu ilk sikke gümüstür. Gümüşün dışında altın, bronz, bakır ve pirinç sikkelerde basılmıştır. Aureus adı verilen altın sikkeler kullanım alanlarının az olması ve altın madeninin az bulunması dolayısıyla gümüş sikkeler

¹³⁴ Atlan ve Baydur, a.g.e., s. (7).

¹³⁵ A.g.e., s. (7-9).

¹³⁶ A.g.e., s. (13).

kadar ilgi görmemiştir. Caesar döneminden (M.Ö. 49-44) itibaren altın sikke basımı düzenli olarak gerçekleşmiştir¹³⁷.

Roma sikkelerinin ön yüzünde imparator veya ailesinden birisinin profilden resmedilen portreleri yer alır. Portrenin etrafında ise resmedilen kişinin unvan ve ismi yer alır. Sikkelerin arka yüzünde ise tanrılar, tanrıçalar, hayvanlar, semboller veya mimari tipler yer almaktadır¹³⁸.

Roma İmparatorluğu M.S. 395 yılında ikiye ayrılınca İmparatorluğun Doğu tarafı Arcadius'a kalmıştır. Doğu Roma yani Bizans'ın ilk hükümdarı olan Arcadius döneminde sikke basımı gerçekleşmiş fakat bu sikkeler Bizans sikkesi grubuna dahil edilmemiştir. Bunun nedeni ise sikkelerin Roma geleneklerine bağlı kalınarak basılmasıydı. Arcadius'tan bir asır kadar sonra başa geçen Anastasius döneminde artık sikkelerin formları değişmiş ve Bizans sikkeleri bu dönemle birlikte başlatılmıştır¹³⁹.

Bizans'ta altın, gümüş, elektron, billon (ayarı düşük gümüş) ve bakır sikkeler basılmıştır. Elektron ve billon sikkeler ekonomik sıkıntıların yaşandığı dönemde kullanılmıştır. Bizans sikkelerinin ön yüzünde imparatorun veya ailesinden birinin portresi yer almaktaydı. Portreler artık Bizans'la beraber tam figür şeklinde tasvir edilmeye başlanır. Sikkenin ön yüzünde yer yer iki veya üç figürün yer aldığı görülmektedir. Sikkelerin üzerindeki tasvirler Roma döneminde profilden resmedilirken Bizans döneminde cepheden resmedilmiştir. İmparator tasvirlerinin yanında sikkelerde vazgeçilmez unsurlardan birisi de haç olmuştur. Hristiyanların en büyük dini sembolü olan haç bazen bir imparatorun elinde bazen de taktığı taç'ta kendine yer buluyordu. II. Justinianus döneminde (685-95 ve 705-11) ise İmparator tasvirleri yerini İsa tasvirine bırakmıştır. İkonoklasmus (726-842) dönemine gelindiğinde İsa tasviri sikkelerden kalkarken İmparator büstleri tekrar konulur. VI. Leon döneminde (886-912) ise Meryem tasviri sikkelerde görülmeye başlanır. İsa ve Meryem tasvirlerinin yanında zaman zaman Azizlerinde sikkelerde tasvir edildiği görülmektedir¹⁴⁰.

¹³⁷ Oğuz Tekin, "Eski Çağda Para Antik Nümismatiğe Giriş", Eski Çağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1998, s. (12-14).

¹³⁸ A.g.e., s. (15).

¹³⁹ A.g.e., s. (20).

¹⁴⁰ A.g.e., s. (21-22).

İlk İslami gümüş para Halife Abdülmelik'in emriyle Kufe'de Haccac tarafından bastırılmıştır. Altın para ise bizzat Abdülmelik tarafından Dımaşk (Şam)'ta bastırılmıştır. Altın para basımı için tedavülde bulunan Bizans sikkeleri toplatılmıştır. Daha önceleri de sikke basımları gerçekleşmiş fakat taklit olan sikkeler İslami tarzda para olarak nitelendirilmemiştir. Halife Abdülmelik 697 senesinde yaptığı sikke reformuyla birlikte İslami tarz tamamen oluşmuştur. Sikkelerin ön ve arka yüzünde bulunan resimler kaldırılıp sadece yazılar konulmuş ve sikkelerin darp edildiği tarih işlenmeye başlanmıştır¹⁴¹.

İslami tarzdaki yeni sikkelerin ön yüzünde “La ilahe illallah vahdehû lâ şerike leh¹⁴²” yazısı yer alırken arka yüzünde ise “Allahû ehad Allahû's-samed lem yelid ve lem yûled” (İhlas Sûresi 1-3) yazmaktadır. Çevresinde ise sikkenin darp edildiği tarih yer alır. Emeviler sikkelerde hükümdar adını yazmamıştır. Emevi döneminde altın paralara dinar, gümüş paralara dirhem, bakır paralara ise fels adı verilmiştir¹⁴³.

Daha sonrasında bütün İslam dünyasında kullanılacak olan bu terimlerin kökeni Roma'ya dayanmaktadır. Dinar kelimesi Latince Denarius (aureus)'tan gelmedir. Roma döneminde gümüş para birimini ifade etmek için kullanılan kelime Arapça'da altın parayı ifade etmek için kullanılmıştır. Dinar, miskal (4,25-4.50gr) ağırlığında darp edildiği için halk arasında miskal olarakta adlandırılmıştır¹⁴⁴.

Dirhem, Latince drahmi kelimesinden gelmektedir. Roma döneminde gümüş para birimini ifade etmek için kullanılırken Arapça'da 2,97gr'lık gümüş para birimini ifade etmek için kullanılmaktadır¹⁴⁵.

Fels ise Latince Follis kelimesinin Arapçalaşmış şeklidir. Para, mangır, akçe anlamına gelen fels bütün bakır ve bronz paraları ifade etmektedir¹⁴⁶.

¹⁴¹ Tekin, agm., s. (180).

¹⁴² Allah'tan başka ilah yoktur. O tektir, ortağı yoktur.

¹⁴³ Atom Damalı, *150 Devlet 1500 Sultan İslam Sikkeleri*, Nilüfer Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. (21-23).

¹⁴⁴ Halil Sahillioğlu, “Dinar”, TDV İslam Ansiklopedisi, C: 9, İSAM Yayınları, İstanbul, 1994, s. (352-355).

¹⁴⁵ Halil Sahillioğlu, “Dirhem”, TDV İslam Ansiklopedisi, C: 9, İSAM Yayınları, İstanbul, 1994, s. (368-371).

¹⁴⁶ İbrahim Artuk, “Fels”, TDV İslam Ansiklopedisi, C: 12, İSAM Yayınları, İstanbul, 1995, s. (309-311).

Abbasiler, Emevi sikke basım şeklinde ufak değişiklikler yapmıştır. İlk iş olarak Abbasiler Halife isimlerini sikkelere işlemiştir. Halife Mehdîbillah (775-785) döneminde sikkelerde halifenin isminin yanında sikke darp edilmesinden sorumlu görevlinin de adı konulmaya başlanmıştır. Sikkelerin arka yüzüne sadece “Muhammed Resullulah” yazılmıştır. Sikkelere darphane isimlerinin konması ise Halife Me’mûn (813-833) döneminde gerçekleşmiştir¹⁴⁷.

2.1.2 Malzeme ve Teknik

Sikke üretiminde kullanılan madenler genellikle altın, gümüş, bakır olmakla birlikte nadiren de olsa demir sikkeler de bulunmaktadır. Peloponnessos’ta bulunan birkaç demir sikkenin dışında tarihi kaynaklardan edinilen bilgilere göre M.Ö. 5. Yüzyıl sonunda İstanbul’da ve M.Ö. 4. Yüzyılda Urla’da demir sikke basımı gerçekleştirilmiştir. İlk basılan sikkelerde kullanılan malzeme altın ve gümüş alaşımından meydana gelen elektrondur. Yunanistan’da Roma dönemine kadar sikke basımında gümüş daha yaygın olmakla birlikte altında kullanılmıştır. Roma İmparatorluğunda başkent dışında yaygın olan malzeme bronzken İmparatorluğun başkenti olan Roma’da ise altın ve gümüş sikke kullanımı yaygındır¹⁴⁸.

Bizans İmparatorluğu döneminde ise İmparatorluğun yükselişte olduğu dönemlerde altın çok kullanılırken ekonomik sıkıntıların yaşanıldığı dönemlerde ise bakır kullanımı yaygındır¹⁴⁹. İslami dönemde ise yaygın olarak altın ve gümüş kullanılmıştır.

Moğol İmparatorluğunda ise Cengiz Han döneminde altın ve gümüş, Ögeday döneminde hammaddesi kâğıt olan Çao (Çav) yaygın olarak kullanılmıştır. Ögeday sonrası kâğıt paralar tedavülde kaldırılmıştır. Mengü döneminde ise gümüş sikkelerde yaygın kullanılan malzemedir¹⁵⁰.

¹⁴⁷ Tekin, a.g.m., s. (180).

¹⁴⁸ Tekin, a.g.e., s. (4).

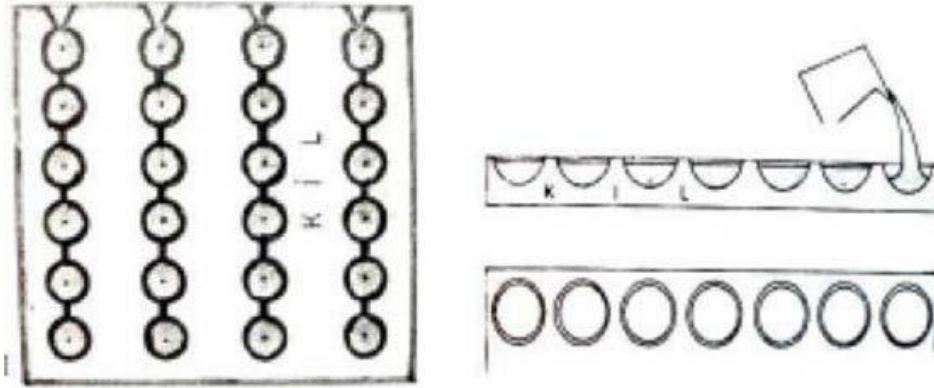
¹⁴⁹ Tekin a.g.e., s. (21).

¹⁵⁰ Tuncay Aykut ve Şennur Aydın, *Ak Akçe Moğol ve İlhanlı Sikkeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1992, s. (25).

Teknik: Sikke üretimi için, Antik çağlardan itibaren ‘darphane’ adı verilen basit atölyeler kullanılmıştır. Darphanelerde ocak, örs, tartı, çekiç, kalıplar ve kalıp aletleri bulunmaktaydı. Sikke üretimi döküm, darp ve mekanik darp olmak üzere üç ayrı teknikle yapılmıştır¹⁵¹.

2.1.2.1 Döküm Tekniği:

Döküm tekniği M.Ö. 4 binli yıllardan itibaren alet üretmek için kullanılmaktadır. Bu teknikle üretim yapmak için öncelikle üretimi yapılacak malzemenin biçiminde negatif kalıplar hazırlanır. Hazırlanan kalıplara sıvı haldeki metal doldurularak soğuması beklenir. Soğuyan metal, kalıplardan çıkartılarak kullanıma hazır hale getirilir¹⁵². Döküm için kullanılacak kalıplar taş, metal, kilden yapılmaktadır. Roma İmparatorluğu ilk üretimini yaptığı sikkeleri döküm tekniğiyle üretmiştir. Çin ise 20. Yüzyıla kadar sikke üretiminde sadece bu tekniği kullanmıştır¹⁵³. Çin’de üretilen sikkelerde resim veya bezeme yoktur, sadece yazılı ifadeler yer almakta ve sikkelerin ortası deliktir¹⁵⁴. Döküm tekniğinde üretilen malzemenin taklit edilmesi kolay olduğu için diğer devletler tarafından benimsenmemiştir.

2.1.2.2 Çekiçle Darp Tekniği:

¹⁵¹ Tekin a.g.e., s. (4-5).

¹⁵² Ahmet Aran, *Döküm Teknolojisi İmal Usulleri Ders Notları*, İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi, İstanbul, 2007, s. (4).

¹⁵³ Zeliha Demirel Gökalp, *Yalvaç Müzesi Bizans Sikkeleri*, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2009, s. (6).

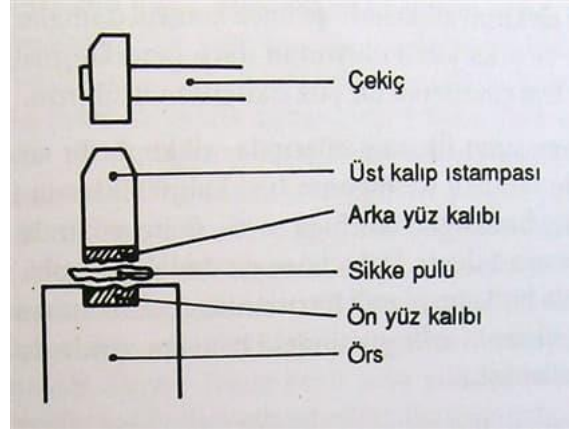
¹⁵⁴ Aykut ve Aydın, a.g.e., s. (17).

Darp makinesi icat edilene kadar en yaygın olarak kullanılan tekniktir. Devletler darp tekniğinde uzun yıllar büyük değişiklikler yapmamış sadece sikke ve yapımında kullanılan malzemelerde değişikliğe gitmiştir. Bu tekniğin yaygın olarak kullanılmasının sebebi ise üretilen sikkelerin taklit edilmesinin daha zor olmasıdır¹⁵⁵.

Bu teknikle sikke üretimi yapmak için metalin birkaç aşamadan geçmesi gerekmektedir. Öncelikle basılacak sikkenin ön ve arka yüzünün kalıbı alınır. Bu kalıplardan ön yüz, örsün üzerine gömülürken, arka yüz ise bir sapla tutturularak darp edilmeye hazır hale getirilirdi. Ön yüz sabit olarak kaldığı için arka yüze nazaran daha az tahrip olmaktaydı¹⁵⁶.

Sikke darp etmek için kullanılacak metal ise eritilerek sikke taslağı (sikke pulu) adı verilen düz ve yuvarlak levha haline getirilir. Bu aşamalardan sonra darphane sikke üretimine hazır hal gelmekteydi¹⁵⁷.

Sikke üretimi için öncelikle sikke taslağı ısıtılarak işleme hazır hale getirilir. Taslak daha sonrasında ise örsün üzerinde sabitlenmiş ön yüz ve bir sapla tutturulan arka yüzün arasına yerleştirilir. Arka yüzün kalıbına çekiçe vurularak kalıplardaki yazı, resim ve bezemeler taslağın üzerine işlenirdi¹⁵⁸.

Çekiçe Darp Tekniği (Tekin 1997, s. 23)

¹⁵⁵ Aykut ve Aydın, a.g.e., s. (11).

¹⁵⁶ İbrahim Artuk ve Cevriye Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslâmî Sikkeler Kataloğu*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971, s. (XXXII).

¹⁵⁷ A.g.e., s. (XXXII).

¹⁵⁸ A.g.e., s. (XXXII).

2.1.2.3 Mekanik Darp Tekniği:

15. yüzyılda kullanıma başlanan mekanik darp tekniği ile zor çap ve ağırlık ayarlanarak taklit edilmesi zorlaştırılmış ve düzgün kalınlık ve yuvarlaklığa sahip sikke üretilmesi sağlanmıştır. Mekanik darp tekniğiyle sikke üretimi yapan ilk makine ‘Merdaneli Pres’dir (Fotoğraf 1). Bu makine merdanenin üzerinde yer alan sikke kalıbının metal plakaya geçirilmesi mantığı ile çalışır¹⁵⁹.

Fotoğraf 1: Merdaneli Press makinesi ve sikke taslağı¹⁶⁰

17. yüzyılda Buharlı makinelerin icadı ile mekanik darp tekniği ile çalışan makinelerin kullanım alanı daralmış madalyon basımında kullanılır hale gelmiştir. Elektrikli makinelerin ortaya çıkması ile de mekanik darp yerini tamamen otomatik makinelere bırakmıştır¹⁶¹.

2.1.3 Moğol ve İlhanlılarda Para

Göçebe hayat tarzıyla yaşayan Moğollar, Cengiz Han öncesi dönemde genel olarak üretmedikleri malzemeleri kendi ürettikleri ile takas ederek alımını sağlamıştır, kimi zaman altın ve gümüş külçeler kullanılırken, küçük meblağlı alışverişlerde ise “Kadak” adı verilen ipek kumaş parçalar para yerine kullanılmıştır¹⁶². Fakat herhangi bir standarda sahip olmayan külçeler zaman zaman sıkıntıların yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Cengiz Han’ın bütün Moğolları birleştirip devlet

¹⁵⁹ Demirel Gökalp, a.g.e., s. (7).

¹⁶⁰ <https://segoviamint.org/english/technology.htm>

¹⁶¹ Demirel Gökalp, a.g.e., s. (7-8).

¹⁶² Zeki Velidi Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1981, s. (122).

haline getirmesiyle birlikte büyüyen ve gelişen devlette ticaret hayatında, gümrüklerde ve günlük hayatta kullanılacak değer ölçütünün nasıl olacağı sıkıntısı ortaya çıkmıştır.

Cengiz Han (1206-1227) bu sıkıntıları ortadan kaldırmak için, devletin her kademesinde yararlandığı gibi bu konuda da Uygurlardan yararlanmıştır. Uygurlarda 2.274 gr'a karşılık gelen “Yastuk” adı verilen altın ve gümüşten yapılan külçeleri kullanmaya devam etmiştir. Günlük alışverişlerde kullanılmak üzere ise Yastuk adı verilen para biriminin 1/10'una “Sum”, 1/50'sine “Yarmak (Satır) ve 1/1000'ine karşılık gelen ve “Bakır” adı verilen külçeler kullanılmıştır¹⁶³. Bunların yanı sıra Kadak kullanılmaya devam etmiş 409.5gr olan kadak, yedi yılda bir devlet tarafından toplanıp yıkanarak yeniden mühür basılmış ve tedavüle sokulmuştur¹⁶⁴.

Cengiz Han döneminde Moğollar sikke darp etmeye ve piyasaya para sürmeye önem vermemiş, ortaya çıkan para sorunu ise yerel hükümdarlar tarafından sikke darp ettirilerek çözülmeye çalışılmıştır¹⁶⁵. Yerel hükümdarlar tarafından darp ettirilen ve Cengiz Han'a ait bilinen iki altın ve bir gümüş sikke mevcuttur. 1890 yılında Tiesenhausan tarafından ilk altın sikke tanıtılmış, 1970 yılında ise Şerafettin Erel ikinci altın sikkeyi ortaya çıkartmıştır. İki sikkenin de darp yerleri okunamamakta, ön yüzünde kufi yazı ile Kelime-i Tevhid ve arka yüzünde “Kaanü'l adil el-azam” ibaresi yer almaktadır. Tiesenhausan sikkenin ağırlığını 7.33gr olarak, Şerafettin Erel ise 5.00gr olarak vermiştir¹⁶⁶. Bu sikkelerin Cengiz Han'ın batı seferi sonrasında Harezm ülkesinde darp edilmiş olması muhtemeldir.

Ögeday (1229-1241) zamanında Çin örnek alınarak “Çav (Çao)” adı verilen hammaddesi ipek olan kâğıt paralar çıkarılmıştır. Bu paralar özellikle yaptıkları alışveriş sonrası ağır olan altın veya gümüş külçeleri taşıma zorunluluğu ortadan kalkan ayrıca ellerindeki altınlar sebebiyle sürekli gasp edilen tüccarlara büyük kolaylıklar sağlamıştır. Fakat kâğıt paralar imparatorluğun doğusunda yaygın olarak kullanılırken batısında aynı derecede ilgi görmemiştir. Çinliler M.S. II. Yüzyıldan itibaren kâğıt paraları ticarete kullanıyor olmaları dolayısıyla sıkıntı yaşamamış fakat

¹⁶³ A.g.e., s. (122).

¹⁶⁴ A.g.e., s. (126).

¹⁶⁵ Stefan Heideman, “Moğol İmparatorluğu'nun politik, ekonomik ve kültürel belgeleri olarak sikkeler”, (Ed. Samih Rifat), *Cengiz Han ve Mirasçıları Büyük Moğol İmparatorluğu*, Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2006, s. (285-292)

¹⁶⁶ Aykut ve Aydın, a.g.e., s. (41).

Batı’da yüzyıllardır ticaretini altın ve gümüş gibi değeri sabit olan madenlerle yapan tüccarlar kâğıt paranın değerinin korunabileceğine güvenmemiş ve kullanmamışlardır¹⁶⁷. Çavların Moğol imparatorluğun doğusunda altın ve gümüş gibi madenlerin yerine ticaretin tamamında kullanılması ise Kubilay Han zamanında gerçeklemiştir. Kâğıt paralar baliş üzerinden hesaplanırken değerleri miskal üzerinden ölçülmekteydi. Kubilay Han döneminde 1 kâğıt baliş 10 dinar gümüşe eşit sayılmıştır¹⁶⁸.

Ögeday’ın karısı olan Töregene’nin naibelik yaptığı dönemde (1241-1246) kendi adına Nahçıvan ve Tiflis’te kesilmiş sikkeler mevcuttur. Sikkelerin ön yüzünde kelime-i tevhid yer alırken arka yüzünde at üstünde geriye doğru ok atan süvari resmi ve “Ulus Mongol Ulus Bek” yazmaktadır¹⁶⁹. Moğollarda Töregene hatun dışında bir naip veya naibenin adına kesilmiş başka bir sikke bulunmamaktadır.

Moğol mali belgelerinde Mengü döneminde altın ve gümüş madeninden para darp edildiği ve imparatorluk sınırlarında yaygın olarak kullanılan para birimlerinin dinar, dirhem, miskal, tanga, baliş ve tümen olduğu tespit edilmiştir¹⁷⁰. Bu dönemde darp edilen sikkelerin tamamı İslami sikke geleneğine bağlı kalınarak darp edilmiştir¹⁷¹. Kufi ve çiçekli kufi gibi yazı çeşitleri kullanılırken sikkelerin bir yüzünde ise kelime-i tevhid yer almıştır.

Mengü döneminde (1251-1259) Moğolların egemenlik alanlarında sikke ağırlık ölçüsü olarak 4.548 gr olan Harezmi miskali ve 4.095 gr olan Semerkant miskali kullanılmıştır. Fakat kullanılan farklı miskal ölçüleri bölgeler arasında ticarete zaman zaman sıkıntıların yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bu dönemde sikke birimi olarak dinar kullanılmış ve 1 dinar = 6 dirhem şeklinde hesaplanmıştır. Dinar, dönemin diğer devletlerinin aksine sadece altın değil gümüş olarakta darp edilmiştir. Vergi hesaplamaları ve ticari işlemler için dinar kullanıldığı için altın ve gümüş dinarların karıştırılmaması adına farklı isimlerle anılmışlardır. Altın dinar “Dinar-ı Sorh, Dinar-

¹⁶⁷ Togan, a.g.e., s. (122-125).

¹⁶⁸ Aykut ve Aydın, a.g.e., s. (25).

¹⁶⁹ A.g.e., s. (42).

¹⁷⁰ Ömer Diler, *İlhanlar*, Turkuaz Kitapçılık, İstanbul, 2006, s. (20).

¹⁷¹ Yuvalı, a.g.e., s. (373).

1 Ahmer, Dinar-i Zer-i Nakd ve Tıla” isimleriyle gümüş dinar ise “Dinar-ı Tebrizi, Dinar-ı Rabih ve Talğam” isimleriyle ifade edilmiştir¹⁷².

Mengü döneminde çoğunlukla gümüş sikkeler darp ettirilmiş ve bu dönemde darp ettirilen gümüş sikkeler 2.4-2.7 gr ağırlığa sahip olup bir gümüş dirhem olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde darp ettirilen sikkelerin tamamı saf ayardadır. Gümüş dirhem dışında ise Harezmi miskalinin on katına “satır”, beş yüz katına “yastuk” ve 1/6’sına “danak” adı verilerek kullanılma sunulmuştur. Günlük hayatta ise daha çok “Tanga” adı verilen ve 1.30 ve 1.95 gr arasında değişen ağırlığa sahip gümüş sikkeler kullanılmıştır¹⁷³. Sikkelerde darp tarihleri hicri olarak verilmiş fakat farklı olarak kimi sikkelerde hangi ayda darp edildiği kimisinde ise darp edildiği dönemdeki burç adı yazılmıştır¹⁷⁴. Sikke formları ise Eyyübi sikkelerinde görülen mühr-ü süleyman, düz daire, inci dizili daire ve kare inci dizili şeklindedir. Sikkelerde mühr-ü süleyman, yıldız, altı kollu yıldız, palmet, sekiz dilimli gül, üç gözlü geçme (yürek) ve Mengü Han’ın tamgası olan çift taraflı üç uçlu çatal süsleme ögesi olarak yer almıştır¹⁷⁵.

Hülagü tarafından bastırılan sikkelerde Büyük Han Mengü “Kaan-ül azam el adil”, “Hüdavend-i âlem padişah-ı ruyî zemin” sıfatlarıyla yer almıştır. Hülagü, fethettiği Irak ve Suriye ve İran topraklarında bastırdığı sikkelerde Mengü ile müşterek sikke darp ettirmiş bu sikkelerde “Han” sıfatını kullanmıştır¹⁷⁶.

Bu dönemde darp ettirilen sikkelerde Kur’an-ı Kerim’den ayetler de yer almıştır. Tevbe suresi 33. ayet¹⁷⁷, Âl-i İmrân suresi 26. ayet¹⁷⁸ ve Rum suresi 3-4. ayetleri¹⁷⁹ bugüne kadar tespit edilen ayetlerdir¹⁸⁰.

¹⁷² Zeki Velidi Togan, “Moğollar Devrinde Anadolu’nun İktisadi Vaziyeti”, *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, C: 1, İstanbul Darülfünunu Türkiye Enstitüsü, İstanbul, s. (1-42).

¹⁷³ Diler, a.g.e., s. (20).

¹⁷⁴ Diler, a.g.e., s. (31).

¹⁷⁵ Gündegül A. Parlar, “İlhanlılarda Sikke Formları”, *Türkler*, C: 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. (1628-1643).

¹⁷⁶ Yuvalı, a.g.e., s. (372-373).

¹⁷⁷ Meali: Bütün dinlerin üzerindeki yerini alsın diye resulünü, doğru yol rehberi ve hak din ile gönderen O’dur; müşrikler hoşlanmasalar da!

¹⁷⁸ Meali: De ki: Ey mülkün gerçek sahibi olan Allahım! Mülkü dilediğine verirsın, dilediğinden çekip alırsın. Dilediğini yüceltirsın, dilediğini de alçaltırsın. Her türlü iyilik senin elindedir. Hiç kuşku yok sen her şeye kâdırsın.

¹⁷⁹ Meali: Onlar bu yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip gelecekler. Eninde sonunda Allah’ın dediği olur.

¹⁸⁰ Diler, a.g.e., s. (25-28).

Hülagü (1256-1265), Mengü'nün ölümünden sonra darp ettirdiği sikkelerde Büyük Han'ın ismine yer vermemiş ve sikkelerde “Kaan-ül azam”, “İlhan-ül Muazzam” ve “El Muazzam” sıfatlarını kullanmıştır.

İlhanlılarda devletin kendisi dışında, bağlı devletler ve eyaletler sikke basma hakkında sahipti hatta savaş zamanlarında ordunun ihtiyacını karşılayabilmek için seyyar darphanelerde sikke darp edilmiştir. Bunların dışında bazı tarikatlar dahi sikke darp ettirmiştir¹⁸¹. Doğuda Hint Okyanusundan batıda Ege Denizine kadar olan bölgede hâkimiyet kuran İlhanlılarda yaklaşık olarak 200 kadar darphane faaliyet göstermiştir¹⁸². Hâkimiyet alanının çok geniş olması ve birçok kurumun sikke darp etme yetkisine sahip olması İlhanlı sikkelerinde farklı birçok dilin yer almasını sağlamıştır. Bunlar Moğolca, Arapça, Farsça, Gürcüce, Ermenice, Çince ve Uyğurca'dır¹⁸³. Gazan döneminde ise sikkelerin taklit edilmesini zorlaştırmak amaçlı Tibetli bir papazın çıkarttığı özel bir yazı olan “Pags-pa” sikkelerde yer almıştır¹⁸⁴.

İlhanlı devleti ile aynı dönemde hatta daha önceki dönemlerde yaşamış devletlerin sikkelerinde ortalama altı-yedi form yer alırken İlhanlılar da yaklaşık olarak otuz form yer almıştır ve bunların birkaç tanesi bağlı devletlere aitken çoğu forma ilk defa İlhanlı sikkelerinde rastlanılmıştır. Örneğin dört yapraklı çiçek, mihraplı, dört damlalı daire, yürek geçmeli kare ilk defa İlhanlı sikkelerinde görülmüştür ve bu sikkeler hükümdarların isteği üzerine kestirilmiştir¹⁸⁵.

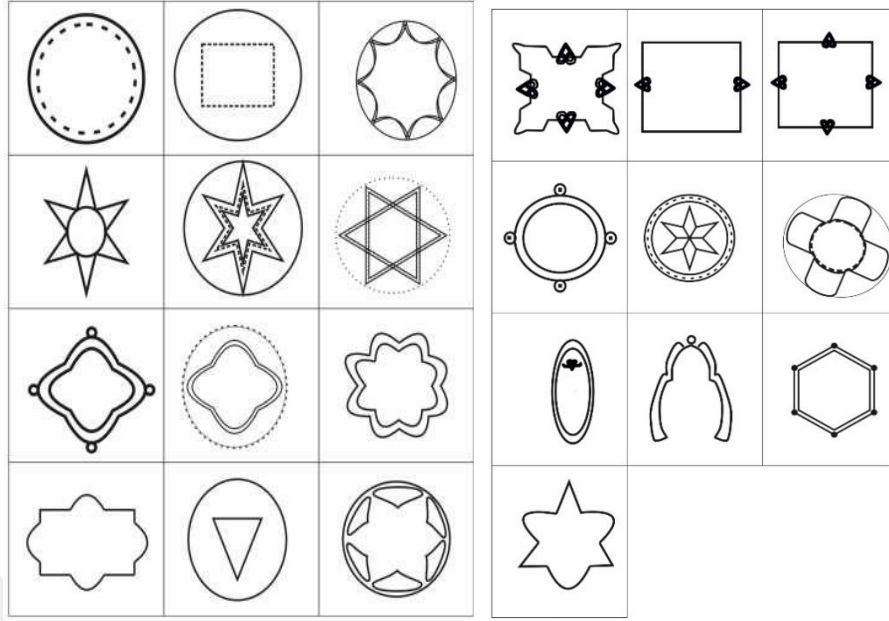
¹⁸¹ Diler, a.g.e., s. (23-24).

¹⁸² Parlar, a.g.e., s. (922).

¹⁸³ Diler, a.g.e., s. (25).

¹⁸⁴ Parlar, a.g.e., s. (922).

¹⁸⁵ Parlar, a.g.e., s. (923-925).

Çizim 1: İlhanlı Sikke Form Örnekleri

Hülagü (1256-1265) ve Abaka (1265-1282) döneminde ayarlarında değişiklik olmayan sikkelerin Ahmed Teküder (1282-1284) döneminde ayarlarında ve ağırlıklarında düşüş yaşanmış ve bu düşüş sonrasında ticaretle uğraşanlar büyük zarara uğramıştır¹⁸⁶. Ahmet Teküder sonrasında tahta geçen Argun'un (1284-1291) liyakatsiz devlet adamlarını önemli mevkilere getirmesi ve bu devlet adamlarının aldığı kötü kararlar sonucu ekonomide büyük çöküş yaşanmıştır. Ekonomideki sıkıntılar Geyhatu'nun (1291-1295) müsrifçe harcamaları ve yaşanan salgın hastalık sonrası toplu hayvan ölümlerinin yaşanması sonrasında had safhaya ulaşmış İlhanlı maliyesi iflasın eşiğine gelmiştir¹⁸⁷. Bu durumu düzeltmek ve boşalan hazineyi tekrar eski haline getirmek için Geyhatu'nun veziri Sadr-ı Cihân-ı Zencânî tarafından "çav-ı mübarek" adı verilen ve Çin'deki örnekler taklit edilerek üzerine farklı olarak kelime-i tevhid eklenen kâğıt paralar çıkarılmış ve piyasaya sürülmüştür. Eylül 1294'te dolaşıma sokulması sonrasında halkın ellerinde bulunan bütün altın ve gümüş paraları hazineye teslim ederek karşılığında kâğıt paraları alması istenmiş ve getirmeyenlerin ölüm cezasına çarptırılacağı ilan edilmiştir. Kâğıt paraların basımı için Diyarbakır, Meyyafakirin, Kirman, Şiraz, Azerbaycan, Irak ve Horasan'da Çavhane adı verilen darphanelerin kurulması kararlaştırılmıştır. Horasan valisi olarak görev yapan Gazan

¹⁸⁶ Diler, a.g.e., s. (20).

¹⁸⁷ Spuler, a.g.e., s. (328).

hâkim olduğu bölgede çav-ı mübarek kullanımına ve çavhane kurulmasına karşı çıkmıştır¹⁸⁸.

Çav kullanımı halkın büyük tepkisi sonrasında basımından yaklaşık iki ay sonra tedavülden kaldırılmıştır¹⁸⁹.

Gazan (1295-1304) dönemine gelindiğinde dirhemlerin ağırlığı 1.4gr'a kadar düşmüş Anadolu'da darp edilen sikkelerdeki gümüş miktarı %20'ye kadar düşmüş hatta bazı gümüş sikkelerde gümüş kalmamıştır¹⁹⁰. Gazan, sikke ayarının ve ağırlıklarının bozulması sonrasında ortaya çıkan ekonomik sıkıntılardan kurtulabilmek için sikke reformu gerçekleştirmiştir¹⁹¹.

Yapılan reformla 1 miskal altın 4.32 gr., 1 gümüş dirhem 2.16 gr. ve 1 gümüş dinar 12.96 gr. olarak belirlenmiştir. Anadolu, Gürcistan, Ermenistan ve Irak'ta darp edilen sikkeler tedavülden kaldırılmış ve yerine merkezden gönderilen sadece darp yeri kısmının boş bırakıldığı kalıplar kullanılarak yeni sikkeler darp edilmiştir¹⁹². Tebriz'den gönderilen kalıplara sadece darphanenin bulunduğu şehrin adı işlenmiş ve darp edilmiştir fakat darphanelere bu dönemde belli miktarda sikke basma izni verilmiştir. Darphanenin basabileceği miktar bulunduğu şehrin yıllık vergisi ile sınırlandırılmıştır. Darp edilen sikkelerin gümüşü de darphane tarafından sağlandığı için devlet böylece hem sikke darp etmekten kurtulmuş hem de vergisini tahsil etmiştir¹⁹³. "Dinar-ı Rabeh" adı verilen ortak para devletin her yerinde aynı ölçü ve şekilde kullanılmıştır¹⁹⁴.

Sikke reformu sırasında ayarı bozuk olan özellikle Argun ve Geyhatu dönemine ait altın sikkeler toplatılmış ve yeni sisteme uygun şekilde darp ettirilmiştir¹⁹⁵. Abdülkadir Yuvalı, Gazan öncesi hükümdarlara ait az sayıda altın sikkenin bulunmasının söz konusu reform yüzünden olacağını ileri sürmüştür¹⁹⁶.

¹⁸⁸ A.g.e., s. (101).

¹⁸⁹ Diler, a.g.e., s. (21).

¹⁹⁰ Spuler, a.g.e., s. (330).

¹⁹¹ A.g.e., s. (329).

¹⁹² Diler, a.g.e., s. (21).

¹⁹³ Aydın Ayhan ve Tuncer Şengün, *Anadolu Beyliklerinin ve Osmanlı Beyliği'nin İlhanlılar Adına Kestirdiği Sikkeler*, XIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, 4-8 Ekim 1999, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2002, s. (1-18).

¹⁹⁴ Diler, a.g.e., s. (21).

¹⁹⁵ Togan, a.g.e., s. (10).

¹⁹⁶ Yuvalı, a.g.e., s. (373).

Gazan sikke reformuyla birlikte sikkelerden Büyük Han'ın ismini kaldırmış ve o tarihe kadar İlhanlı hükümdarlarının kullandığı "İlhan" yerine "Han" ünvanını kullanmıştır. Gazan böylece İlhanlı devletinin Moğol İmparatorluğuna karşı bağılılığını da sonlandırmıştır¹⁹⁷.

Gazan'ın 1296 yılında gerçekleştirdiği sikke reformu sonrasında yaklaşık olarak 17 yıl sikkelerde herhangi bir değişiklik yaşanmamıştır. Olcaytu (1304-1316) ve Ebu Said (1317-1335) döneminin ilk yıllarına kadar korunan ağırlıklar ekonomik bunalımlar sonrasında 1 gümüş dirhem 1.44gr'a 1 gümüş dinar ise 8.64gr'a kadar düşmüştür. Ebu Said'in ölümünden sonra dağılma sürecine giren devlette darp edilen sikkelerin ölçü ve ayarları giderek daha da çok bozulmaya başlamıştır¹⁹⁸.

¹⁹⁷ Yuvalı, a.g.e., s. (373).

¹⁹⁸ Diler, a.g.e., s. (21-22).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜMÜ

3. KATALOG

3.1 Mengü Han Sikkeleri

Katalog No: 1

Envanter No: 2016/34
1251-59¹⁹⁹

Darp Tarihi: H.649-657/M.

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Malzemesi: Gümüş

Müze Geliş Tarihi: 2016

Ölçü (Çap): 22mm

Darp Yeri: Nesâ(Nisa)

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 1: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... نس

“Nesâ...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Nisâ” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... سنه ستمائة

“Sene sitte mie...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında gülbezek ve palmet motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “600 senesinde” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

¹⁹⁹ Çalışmamız kapsamında incelenen sikkelerde darp tarihi okunamayan sikkeler Mengü Han’ın hükümdarlık yıllarına (H. 649-657/M. 1251-59) tarihlenecektir.

Katalog No: 2

Envanter No: 2016/37
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Salmas

Darp Tarihi: H.649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 2: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: خمسين و ٨١٢...

“...hamsin ve 812”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “hamsin ve arapça rakamlarla 812” yazmakta fakat kalan kısımlar okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... سالس

“Salmas...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası, üçüncü satırın sonunda ise bitkisel form bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Salmas” okunmakta fakat diğer kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 3

Envanter No: 2016/46
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Salmas

Darp Tarihi: H.649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.4 gr.

Fotoğraf 3: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: سالمس ستمائة و خمسين

“Salmas sitte mie ve hamsin”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası, üçüncü satırın sonunda ise bitkisel form bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Salmas 650” okunmakta fakat bordürün sağ kısmı tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 4

Envanter No: 2016/48
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Salmas

Darp Tarihi: H.649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 4: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... ستمائة خمسين

“sitte mie hamsin...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... سالمس

“Salmas...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası, üçüncü satırın sonunda ise bitkisel form bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Salmas” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 5

Envanter No: 2016/56
56²⁰⁰

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Salmas²⁰¹

Darp Tarihi: H. 6[5]3 /M. 1255-

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 5: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...ستمائة سلس

“...sitte mie selase”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası, üçüncü satırın sonunda ise bitkisel form bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “600 ve 3” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

²⁰⁰ Sikke üzerinde tarih olarak 600 ve 3 yazmakta fakat Mengü Han’ın hükümdarlık yıllarının H. 649-658 olması sebebiyle H. 653 yılına tarihlenmiştir.

²⁰¹ Sikke üzerinde darp yeri okunamamaktadır fakat Salmas darplı diğer sikkelerle yazı ve motiflerin birebir benzer olması sebebiyle darp yeri Salmas olarak verilmiştir.

Katalog No: 6

Envanter No: 2016/80
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Salmas

Darp Tarihi: H.649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 6: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... سالمس

“...Salmas”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası, üçüncü satırın sonunda ise bitkisel form bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Salmas” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 7

Envanter No: 2016/137

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Salmas

Darp Tarihi: H. [6]53/M. 1255

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 21mm

Ağırlık: 2.2 gr.

Fotoğraf 7: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... خمسين ...

“...hamsin...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...50...” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... ثلاثة سالمس ...

“...selase Salmas”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın sonunda Mengü Han’ın tamgası ve üçüncü satırın sonunda bitkisel form bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “3 Salmas” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 8

Envanter No: 2016/151
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Salmas

Darp Tarihi: H.649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 8: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: شوال... و ٨١٢

“Şevval...ve 812”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Şevval...ve 812” yazmakta fakat kalan kısım tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...سالمس

“...Salmas”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası ve üçüncü satırın sonunda bitkisel form bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...Salmas” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 9

Envanter No: 2016/152
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Salmas²⁰²

Darp Tarihi: H.649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 21mm

Ağırlık: 2.2 gr.

Fotoğraf 9: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... ذى القعدة

“Zilkade...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Zilkade...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası ve üçüncü satırın sonunda bitkisel form bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

²⁰² Sikke üzerinde darp yeri bulunmamaktadır fakat yazı stili ve motiflerin Salmas darplı sikkelerle benzerliği sebebiyle darp yeri Salmas olarak yazılmıştır. Çalışmamızda aynı tip yazı stili ve motiflerin olduğu sikkelerin darp yeri Salmas olarak verilecektir.

Katalog No: 10

Envanter No: 2016/155
56

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Salmas

Darp Tarihi: H. [65]3 /M. 1255-

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.4 gr.

Fotoğraf 10: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında sayı olarak “...812” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... ثلاثة سالمس

“...selase Salmas”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası ve üçüncü satırın sonunda bitkisel form bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...3 Salmas” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No:11

Envanter No: 2016/15
1251-1259

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 11: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid ve ikinci satırın ortasında çift taraflı üç uçlu mızrak motifi²⁰³ yer almaktadır. Kare bordürün dışındaki yazılar okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Kare inci dizisi bordür içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi ve ikinci satırın ortasında gülbezek ile palmet motifi yer almaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar okunamamaktadır.

²⁰³ Bu sembol çalışmalarda Moğol Çatalı (Karabulut Eser, 2000: 83), Coci damgası (Stefan Heideman 2006: 289) ve Tuluy ailesi damgası olarak belirtilmiştir (Danuu, 2016: 134). Ancak Tuluy damgası alt kısmı olmayan üç çatalı iken , torunları tarafından bastırılan sikkelerde çift taraflı üç

çatalı ve alt kısmında son mızrak ucu dışı kıvrılmış şekilde kullanılmıştır . Mengü Han ise kendi döneminde yatay ve dikey şekilde çift taraflı üç uçlu mızrak motifini kullanmıştır. Mengü Han dönemine ait sikkelerde görülen çift taraflı üç uçlu mızrak motifi, çalışmamızda Mengü Han’ın tamgası olarak belirtilecektir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Badarch Nyamaa, *The Coins of Mongol empire and Clan Tamgha of Khans (XIII-XIV)*, Ulaanbaatar, 2006.

Katalog No: 12

Envanter No: 2016/16
1251-1259

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 20mm

Ağırlık: 2.5 gr.

Fotoğraf 12: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la ...”²⁰⁴

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid ve ikinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası yer almaktadır. Kare bordürün dışındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında gülbezek ve palmet motifi yer almaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

²⁰⁴ Diğer örneklerde “şerike leh” yazısı okunduğundan dolayı yazının okunamayan kısmının bu şekilde devam etmiş olması muhtemeldir.

Katalog No: 13

Envanter No: 2016/17

Şaban/M. 1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Salmas

Darp Tarihi: H. 649-57

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 13: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...خمسین...شعبان

“...hamsin...şaban”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid ve ikinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası yer almaktadır. Kare bordürün etrafında “...50... şaban” yazısı okunmaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü) “

Etrafında: ...سالمس...

“...Salmas...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası yer almaktadır. Kare bordürün etrafında “Salmas...” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 14

Envanter No: 2016/18
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H.649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 19mm

Ağırlık: 2.3 gr.

Fotoğraf 14: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid ve ikinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası yer almaktadır. Kare bordürün dışındaki yazılar ise okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü) “

Etrafında: ... ضرب هذ ...

“...duribe hâz’a...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında bitkisel bezeme ve üçüncü satırın ortasında altı kollu yıldız motifi yer almaktadır. Kare bordürün dışında “...darp edildi...” ifadesi bulunmaktadır.

Katalog No: 15

Envanter No: 2016/20

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 657/ M. 1259

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 24mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 15: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: سنة ستماية خمسين و سبع

“Sene sitte mie hamsin ve seb’a”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid ve ikinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası yer almaktadır. Kare bordürün etrafında H. 657 tarihi yazmaktadır.

Arka Yüz: مونكا قالن الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü) “

Etrafında: ضرب...درهم تفلس

“Duribe ...dirhem Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. Kare bordürün etrafında “bu dirhem Tiflis’te darp edildi” yazmaktadır.

Katalog No: 16

Envanter No: 2016/21
1254-60²⁰⁵

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/ M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.5 gr.

Fotoğraf 16: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحدّه لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid ve ikinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası yer almaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü) “

Etrafında: ضرب هذ خمسين تفلس

“Duribe hâz’a hamsin Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası yer almaktadır. Kare bordürün etrafında “bu dirhem 50²⁰⁶’de Tiflis’te darp edildi” yazmaktadır.

²⁰⁵ Sikkenin ön yüzü üzerinde 50 ifadesi okunmakta fakat kare bordürün sağ kısmının tahrip olmasından dolayı net tarihi öğrenememekteyiz. Çalışmalarda Mengü Han’ın Tiflis’te adına darp ettirilen sikkelerin H. 652-658/M. 1254-1260 tarihli olduğu belirtilmektedir. Bkz. Aykut ve Şengün, a.g.e., s. (48). Çalışmamız da tarihi okunamayan Tiflis darplı ve benzer üsluba sahip sikkeler içinde aynı tarihlendirme kullanılacaktır.

²⁰⁶ Bu tip sikkelerde tarihler işlenirken yer sıkıntısından dolayı tarihlerin bir kısmı darp yerinin yazıldığı yüze dahil edilmiştir. Örnek için bkz. Aykut ve Şengün, a.g.e., s. (48)

Katalog No: 17

Envanter No: 2016/23
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H.649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 24mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 17: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا شريك له ...

“...la şerike leh”

“Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer aldığı düşünülmektedir. Tahribat nedeni ile ilk iki satır net okunamasa da incelenen diğer örnekler baz alınarak böyle bir sonuca varılmıştır. Kare bordürün etrafındaki yazılar okunamamaktadır.

Arka Yüz: العادل ...

“...el adil”

“Adil olan “

Etrafında: ... الدرهم

“...ed-dirhem...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer aldığı düşünülmektedir. Üçüncü satırdaki “el adil” yazısı tam olarak okunabilmektedir. Kare bordürün etrafında “bu dirhem” yazısı okunmaktadır.

Katalog No: 18

Envanter No: 2016/24
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H.649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.8 gr.

Fotoğraf 18: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid ve ikinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası yer almaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü) “

Etrafında: ... هذ ...

“...hâz’a...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman motifi yer almaktadır. Kare bordürün etrafında “hâz’a” ibaresi dışındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 19

Envanter No: 2016/25
1259

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. [6]57²⁰⁷/ M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 19: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... خمسين و سبع ...

“... hamsin ve seb’a...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid ve ikinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası yer almaktadır. Kare bordürün etrafında .57 yazısı okunmaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü) “

Etrafında: ضرب هذا الدرهم

“duribe hâz’a ed-dirhem”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman motifi yer almaktadır. Kare bordürün etrafında “bu dirhem ...darp edildi” yazısı okunmaktadır.

²⁰⁷ Sikkenin okunabilen kısmında .57 tarihi bulunmaktadır fakat Mengü’nün hükümdarlık yaptığı tarihler (H. 649-657) ve aynı üsluba sahip sikkelerin H. 652-658 darp tarihli olması göz önüne alınarak tarih 657 olarak yazılmıştır.

Katalog No: 20

Envanter No: 2016/26
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/ M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.8 gr.

Fotoğraf 20: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...خمسين...

“... hamsin...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid ve ikinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası yer almaktadır. Kare bordürün etrafında “50” sayısı okunmaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...الدرهم تفلس...

“...ed-dirhem Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman motifi yer almaktadır. Kare bordürün etrafında “...bu dirhem Tiflis’te” yazısı okunmaktadır.

Katalog No: 21

Envanter No: 2016/27
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.5 gr.

Fotoğraf 21: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...ستمائة خمسين...

“... sitte mie hamsin...”

Açıklama: Dairesel inci dizisi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid ve ikinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası yer almaktadır. Kare bordürün etrafında “...650...” sayısı okunmaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası yer almaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 22

Envanter No: 2016/28
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/ M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 22: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: جمادى الاخر خمسين و 600

“Cemaziyelahir hamsin ve 600²⁰⁸”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. Kare bordürün etrafında “650²⁰⁹ Cemaziyelahir” okunmaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ضرب الدرهم تفلس ...

“Duribe ed-dirhem Tiflis...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında hayat ağacı motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “bu dirhem Tiflis’te darp edildi” yazmakta kalan kısım tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

²⁰⁸ Kare bordürün sağında divani sayıyla 600 yazmaktadır.

²⁰⁹ Sikke üzerindeki tarihin tamamı okunamadığı için eserin tarihlenmesi H. 652-658/M. 1254-60 yıllarına dâhil edilmiştir.

Katalog No: 23

Envanter No: 2016/29
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Salmas

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 23: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: ... لا اله الا الله

“La ilahe illallah ...”²¹⁰

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid ve ikinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası yer almaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası yer almaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

²¹⁰ Diğer örneklerde “vahdehû la şerike leh” yazısı okunduğundan dolayı yazının okunamayan kısmının bu şekilde devam etmiş olması muhtemeldir.

Katalog No: 24

Envanter No: 2016/30

1259 Ocak

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. [6]57 Safer/ M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 24: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: صفر... خمسين و سبع

“Safer...hamsin ve seb’a”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Safer...57” okunmaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...تفلس...

“...Tiflis...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...Tiflis...” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 25

Envanter No: 2016/31
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/ M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 25: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... و سبع

“...ve seb’a...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “ve 7” okunmakta kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... درهم تفلس

“...dirhem Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...bu dirhem Tiflis’te” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 26

Envanter No: 2016/32
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H.649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 20mm

Ağırlık: 2.3 gr.

Fotoğraf 26: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... رجب

“Recep...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Recep” okunmakta kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 27

Envanter No: 2016/33
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658 Recep/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 27: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: رجب سنة ست مائة ...

“Recep sene sitte mie...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. Kare bordürün etrafında “Recep 600 ” okunmakta kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: تفلس ... خمسين

“Tiflis...hamsin”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın başında ve ortasında iki sekiz geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Tiflis...50” okunmaktadır.

Katalog No: 28

Envanter No: 2016/35

Zilkade/M.1257 Kasım

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. [6]55

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 28: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ذی القعدة... خمسین و حمسه

“Zilkade...hamsin ve hamse”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Zilkade...55” okunmakta fakat kalan kısım tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونغكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: تفلس...

“Tiflis...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın başında çok yapraklı çiçek ve ortasında üç geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Tiflis” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 29

Envanter No: 2016/36
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 29: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ربيع الاول ...

“Rebiülevvel...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Rebiülevvel” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: سنه ستمائة ...

“sene sitte mie...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. Kare bordürün etrafında “sene 600” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 30

Envanter No: 2016/38
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658 /M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 30: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...خمسين...

“...hamsin...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...50...” okunmakta geri kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman ile satır sonunda kıvrım dal motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “darp edildi” okunmakta kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır²¹¹.

²¹¹ Kare bordürün üst kısmında tam olarak okunamayan yazı incelendiğimiz diğer örneklerde ki “Tiflis” yazımına uygun olduğu için darp yeri Tiflis olarak belirtilmiştir.

Katalog No: 31

Envanter No: 2016/39
1254-60

Darp Tarihi: H. 652-658 Recep/M.

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Malzemesi: Gümüş

Müze Geliş Tarihi: 2016

Ölçü (Çap): 22mm

Darp Yeri: Tiflis

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 31: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: رجب سنة ست مائة وخمسين ...

“Recep sene sitte mie hamsin...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Recep sene 650” yazısı okunmakta fakat kalan kısım tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: الدرهم تفلس...

“...ed-dirhem Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman ile satır sonunda kıvrım dal motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “bu dirhem Tiflis’te” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 32

Envanter No: 2016/40

Ramazan/M. 1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.4 gr.

Fotoğraf 32: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...ve 650

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid ve ikinci satırın ortasında altı kollu yıldız motifi yer almaktadır. Kare bordürün etrafında divani yazıyla yazılmış 650 sayısı okunmaktadır²¹².

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında rumi ve üçüncü satırın ortasında altı kollu yıldız ile sonunda kıvrım dal yer almaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

²¹² Divani yazıyla yazılmış rakam ve sayılar için bkz. Diler, a.g.e., s. (30).

Katalog No: 33

Envanter No: 2016/41
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/ M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 33: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: 600

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. Kare bordürün etrafında divani yazıyla yazılmış 600 sayısı okunmakta geri kalan üç köşe tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...تفلس...

“...Tiflis...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında kıvrım dallarla sonlandırılmış üç geçmeli düğüm motifi yer almaktadır. Kare bordürün etrafında “Tiflis” yazısı okunmaktadır.

Katalog No: 34

Envanter No: 2016/42
59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 6[5]7 /M. 1258-

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 24mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 34: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...سنة ستمائة... و سبع

“...sene sitte mie...ve seb’a”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “sene 657²¹³” yazısı okunmaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ضرب الدرهم... تفلس

“duribe ed-dirhem... Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman ile satır sonunda kıvrım dal motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “bu dirhem Tiflis’te darp edildi” yazısı okunmaktadır.

²¹³ Kare bordürün etrafında 600 ve 7 sayıları okunmakta fakat tahribat nedeniyle diğer kısımlar okunamamaktadır. Tiflis darplı Mengü Han sikkelerinin ve Mengü Han’ın hükümdarlık yılları göz önüne alınarak sikke 657 yılına tarihlenmiştir.

Katalog No: 35

Envanter No: 2016/43

1259 Temmuz

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. [6]57 Şaban/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 24mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 35: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: شعبان... خمسين و سبع

“Şaban...hamsin ve seb’a”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Şaban...57” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ضرب هز الدرهم تفلس

“duribe haza ed-dirhem Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman ile satır sonunda kıvrım dal motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “bu dirhem Tiflis’te darp edildi” yazısı okunmaktadır.

Katalog No: 36

Envanter No: 2016/44

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. [6]54/M. 1256

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 24mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 36: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: خمسين و اربع...

“...hamsin ve erbae”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında altı kollu yıldız motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...54” yazısı okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... تفلس

“Tiflis...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında üç geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Tiflis” yazısı okunmaktadır.

Katalog No: 37

Envanter No: 2016/45
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 37: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...و سبع

“...ve seb’a”

Açıklama: Kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmakta ve kare bordürün etrafında “...ve 7” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühür-ü Süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 38

Envanter No: 2016/47

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. [6]58 /M. 1260

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 38: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: خمسين و ثمان

“...hamsin ve semaniye”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. Kare bordürün etrafında “...58” yazısı okunmaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... تفلس ضرب

“Tiflis duribe...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. Kare bordürün etrafında “Tiflis’te darp edildi” okunmakta fakat kalan yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 39

Envanter No: 2016/49
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 39: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası ile satırın ortasında ve sonunda kıvrım dal motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... هز ...

“...haz’a...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın başında çok yapraklı çiçek ile sonunda kıvrım dallarla sonlandırılmış üç geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “bu” kelimesi okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 40

Envanter No: 2016/50
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658 /M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 40: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: تفلس...هز خمسين

“Tiflis...haza hamsin”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası, üçüncü satırın sonunda ise palmet motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Tiflis..50” okunmaktadır.

Katalog No: 41

Envanter No: 2016/51
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H.649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 20mm

Ağırlık: 2.2 gr.

Fotoğraf 41: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... خمسين ...

“...hamsin...”

Açıklama: Kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...50...” okunmakta kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü Süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 42

Envanter No: 2016/52

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. [6]56/M. 1258

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.5 gr.

Fotoğraf 42: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... خمسین ... و ستته

“...hamsin... ve sitte”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...56...” okunmakta kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 43

Envanter No: 2016/53
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 43: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الاعظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın sonunda gülbezek ve palmet motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 44

Envanter No: 2016/54
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 44: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: “... ve 600”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 45

Envanter No: 2016/55
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 21mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 45: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 46

Envanter No: 2016/57
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 46: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 47

Envanter No: 2016/58
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 20mm

Ağırlık: 1.9 gr.

Fotoğraf 47: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... الا ول

“el evvel...”²¹⁴

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... ضرب هز

“Duribe haz’a...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “darp edildi” ifadesi okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

²¹⁴ Kare bordürün üst kısmında yer alan “Evvel” kelimesi Hicri aylardan olan Cemaziyelevvel veya Rebiülevvel’i ifade etmek için kullanılmış olmalıdır.

Katalog No: 48

Envanter No: 2016/59
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 48: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası ve kıvrım dal yer almaktadır. Kare bordürün etrafındaki kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: ... مونككا قان الا عظم

“Möngke Kaan el azam ...²¹⁵”

“Büyük ve ... Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... درهم ...

“...dirhem...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın başında ve ortasında iki sekiz geçmeli düğüm motifi yer almaktadır. Satırın ortasında yer alan motif kıvrım dallarla süslenmiştir. Kare bordürün etrafında “dirhem” yazısı okunmaktadır.

²¹⁵ Diğer örneklerde “el adil” yazısı okunduğundan dolayı yazının okunamayan kısmının bu şekilde devam etmiş olması muhtemeldir.

Katalog No: 49

Envanter No: 2016/60
59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. [65]7/M. 1258-

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 49: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: سنه 600... و سبع رمضان

“sene ...ve seb’a Ramazan”

Açıklama: Kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “600... ve 7 Ramazan” ifadesi okunmaktadır.

Arka Yüz: مونغكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ضرب... تفلس

“Duribe... Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Tiflis’te darp edildi” yazmaktadır.

Katalog No: 50

Envanter No: 2016/61

1258 Ağustos

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. [6]56 Şaban /M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.5 gr.

Fotoğraf 50: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...خمسین و ستته شعبان

“... hamsin ve sitte Şaban”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası ile satırın ortasında ve sonunda kıvrım dal motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Şaban...56” okunmakta fakat kalan kısım okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...الدرهم ستمائة تفلس

“...ed-dirhem sitte mie Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın başında ve sonunda kıvrım dallarla sonlandırılmış sekiz geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...dirhem 600 Tiflis²¹⁶” okunmakta fakat kalan kısım tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

²¹⁶ Çalışmamızda incelediğimiz sikkelerin birçoğunda tarihler ön yüzde yer alırken bu örnekte olduğu gibi bazı örneklerde tarihin bir kısmı arka yüzde yer almıştır.

Katalog No: 51

Envanter No: 2016/62
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658 /M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.5 gr.

Fotoğraf 51: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: سنة... شوال

“Sene...Şevval”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “sene...Şevval” ifadesi okunmaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: الدرهم هز...

“...ed-dirhem haz’a”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “dirhem” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 52

Envanter No: 2016/63
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 24mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 52: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında ki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الاعظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... ستمائة خمسين

“Sitte mie hamsin...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası ve üçüncü satırın sonunda kıvrım dallarla oluşturulmuş bitkisel form bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “650” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 53

Envanter No: 2016/64
1257 Mayıs²¹⁷

Darp Tarihi: H. 655 Cemazeyilevvel/M.

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Malzemesi: Gümüş

Müze Geliş Tarihi: 2016

Ölçü (Çap): 24mm

Darp Yeri: Tiflis

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 53: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: سنة ست مائة وخمسين... جمادى الاولى

“Sene sitte mie hamsin ... Cemazeyilevvel”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “650... Cemazeyilevvel” yazmaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Mönğke (Mengü)”

Etrafında: ضرب الدرهم حمسه

“Duribe...ed-dirhem hamse”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “bu dirhem darp edildi 5” yazmaktadır.

²¹⁷ Sikkenin ön yüzünde 650 arka yüzünde 5 yazmakta bu yüzden darp tarihi H. 655 olarak verilmiştir.

Katalog No: 54

Envanter No: 2016/65
1257 Ocak

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 655 Muharrem/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 24mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 54: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: خمسين و 600 محرم

“Hamsin ve 600 Muharrem...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. Kare bordürün etrafında “650 Muharrem...” yazmaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ضرب تفلس...حمس

Duribe Tiflis...hamse²¹⁸

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. Kare bordürün etrafında üç nokta ile oluşturulan süslemeler bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Tiflis’te darp edildi...5” yazmaktadır.

²¹⁸ Çalışmamızda incelediğimiz sikkelerin birçoğunda darp yeri arka yüzde hükümdar isminin üstünde yer almakta fakat bu örnekte olduğu gibi kimi sikkelerde darp yeri arka yüzün farklı kesimlerinde bulunmaktadır.

Katalog No: 55

Envanter No: 2016/66
1254-60

Darp Tarihi: H. 652-658 Zilkade /M.

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.8 gr.

Fotoğraf 55: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: سنه ستماية خمسين ... ذى القعدة

“sene sitte mie hamsin ... Zilkade”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “650 ve...Zilkade” yazmaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ضرب ... الدرهم تفلس

“duribe...ed-dirhem Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “dirhem Tiflis’te darp edildi” yazmakta fakat kare bordürün alt kısmı tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 56

Envanter No: 2016/67
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 20mm

Ağırlık: 1,9 gr.

Fotoğraf 56: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ve 600

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “divani sayıyla 600” yazmakta fakat kalan kısımlar sikkenin tahrip ve eksik olması nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahrip ve eksik olması nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 57

Envanter No: 2016/68
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 57: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا خان الاعظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: تفلس... الدرهم

“Tiflis...ed-dirhem”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Tiflis...dirhem” yazmakta kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 58

Envanter No: 2016/69
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 58: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: خمسين ...

“...hamsin ve 600”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. Kare bordürün etrafında “50 ve divani sayıyla 600” yazmaktadır kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الاعظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ضرب تفلس...

“...duribe Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında üç geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “... Tiflis’te darp edildi” yazmakta kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 59

Envanter No: 2016/70
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 24mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 59: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: سنة ست مائة وخمسين... رمضان

“Sene sitte mie hamsin...Ramazan”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “650...Ramazan” yazmaktadır kare bordürün sağında kalan kısım tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ضرب هز الدرهم ...

“duribe haz’a ed-dirhem...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “bu dirhem... darp edildi” yazmakta kare bordürün üst kısmı tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 60

Envanter No: 2016/71
1254-60

Darp Tarihi: H. 652-658 Recep/M.

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Malzemesi: Gümüş

Müze Geliş Tarihi: 2016

Ölçü (Çap): 22mm

Darp Yeri: Tiflis

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 60: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: سنه...رجب

“Sene ...Recep”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “sene...Recep” okunmakta kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: هز تفلس...

“haz’a Tiflis...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında üç geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Tiflis” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 61

Envanter No: 2016/72
1254-60

Darp Tarihi: H. 652-658 Safer/M.

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Malzemesi: Gümüş

Müze Geliş Tarihi: 2016

Ölçü (Çap): 23mm

Darp Yeri: Tiflis

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 61: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: سنة... صفر

“Sene ... Safer”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “sene...Safer” okunmakta kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: درهم تفلس...

“...dirhem Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...dirhem Tiflis” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 62

Envanter No: 2016/73

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 657 /M. 1258-59

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.8 gr.

Fotoğraf 62: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحدَه لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... سنه ستمائة خمسين و سبع

“Sene sitte mie hamsin ve seb’a...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “sene 657” yazmaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الاعظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... درهم تفلس

“...dirhem Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...dirhem Tiflis” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 63

Envanter No: 2016/74
59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. [6]57 /M. 1258-

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 20mm

Ağırlık: 2.4 gr.

Fotoğraf 63: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: سنه ... خمسين و سبع

“Sene...hamsin ve seb’a...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası ve altı kollu yıldız motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “sene .57” yazmaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ضرب الدرهم

“duribe ed-dirhem”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın başında elif harfinin üstünde altı kollu yıldız ve ortasında hayat ağacı motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...dirhem Tiflis” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 64

Envanter No: 2016/75
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 64: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ربيع الأول...

“Rebiülevvel...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası ve satırın sonunda rumi motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Rebiülevvel²¹⁹” yazmaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الاعظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ضرب الدرهم

“duribe ed-dirhem”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında gülbezek ve palmet motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

²¹⁹ Sikkenin üst kısmında “Rebiül...” yazmakta fakat incelediğimiz sikkeler göz önüne alındığında Hicri aylardan Rebiülevvel yazıldığı düşünülmektedir.

Katalog No: 65

Envanter No: 2016/76
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 21mm

Ağırlık: 2.4 gr.

Fotoğraf 65: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: الدرهم تفلس...

“...ed-dirhem Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “bu dirhem Tiflis’te” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 66

Envanter No: 2016/77
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 66: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... سنة ست مائة خمسين ...

“...sene sitte mie hamsin...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası ve satırın sonunda rumi motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...650...” yazmakta kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... ضرب تقلس الدرهم

“...duribe Tiflis ed-dirhem”²²⁰

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın başında çok yapraklı çiçek motifi ve ortasında kıvrım dallarla sonlandırılmış üç geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “bu dirhem Tiflis’te darp edildi” yazmaktadır.

²²⁰ Kare bordürün etrafında yer alan ve darp yerini anlatan kelimeler muhtemelen sikkenin yanlış yöne doğru darp edilmesinden dolayı yanlış şekilde sıralanmıştır.

Katalog No: 67

Envanter No: 2016/78

/M. 1259 Kasım-Aralık

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. [65]7 Zilhicce

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 21mm

Ağırlık: 2.4 gr.

Fotoğraf 67: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ذى احجه...و سبع

“Zilhicce ...ve seb’a”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Zilhicce...ve 7” okunmakta kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... درهم تفلس

“...dirhem Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 68

Envanter No: 2016/79
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.8 gr.

Fotoğraf 68: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... خمسين و سبع

“...hamsin ve seb’a”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...50 ve 7” okunmakta kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 69

Envanter No: 2016/81

1260 Ekim

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. [6]58 Zilkade /M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 69: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ذى القعدة... خمسين شمان

“Zilkade...hamsin ve semaniye”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Zilkade...50 ve 8” yazmaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: تفلس...

“...Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın başında elif harfinin üstünde çok yapraklı çiçek motifi ve ortasında üç geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Tiflis” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 70

Envanter No: 2016/82
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 70: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ربيع الآخر ...

“Rebiülahir...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Rebiülahir” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: تفلس ...

“...Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Tiflis” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 71

Envanter No: 2016/83

Zilkade/M. 1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 71: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ذى القعدة ستمائة ...

“Zilkade sitte mie...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Zilkade 600” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: الدرهم ...

“...ed-dirhem...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın başında elif harfinin üstünde çok yapraklı çiçek motifi ve ortasında kıvrım dallarla sonlandırılmış üç gözlü geçme motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “bu dirhem...” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 72

Envanter No: 2016/84
59

Müzeeye Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müzeeye Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. [6]57/M. 1258-

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.4 gr.

Fotoğraf 72: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... خمسين و سبع

“...hamsin ve seb’a”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...50 ve 7” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... ضرب هز

“...duribe haz’a”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...bu dirhem” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 73

Envanter No: 2016/85
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 73: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... سنه ستمائة خمسين

“Sene sitte mie hamsin...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “sene 650” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... الدرهم تفلس

“...ed-dirhem Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...bu dirhem Tiflis’te” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 74

Envanter No: 2016/86
59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 6[5]7/M. 1258-

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 74: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: سنة ست مائة... و سبع

“Sene sitte mie...ve seb’a...”²²¹

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “sene 600...ve 7” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا كان الاعظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...الدرهم هز...

“...ed-dirhem haz’a...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühür-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...bu dirhem” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

²²¹ Çalışmamızda incelenen sikkelerin ön yüzünde kare bordürün üst kısmında genel olarak sikkenin darp edildiği ay bulunmaktadır. İncelediğimiz bu sikkede de muhtemelen darp ayı yazmakta fakat ilk harflerin silik olması nedeniyle tam okunamamaktadır.

Katalog No: 75

Envanter No: 2016/87
59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. [6]57/M. 1258-

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 75: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... خمسين و سبع ...

“...hamsin ve seb’a...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...50 ve 7” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... هز ...

“...haz’a...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 76

Envanter No: 2016/88
56

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. [65]3/M. 1255-

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 25mm

Ağırlık: 2.5 gr.

Fotoğraf 76: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... ضرب سلاس

“duribe selase...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası ve üçüncü satırın sonunda bitkisel form bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “..3’ta darp edildi” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 77

Envanter No: 2016/89

1259 Mart

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. [6]57 R.ahir/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 77: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ربيع الاخر سنة...خمسین و سبع

“Rebiülahir sene...hamsin ve seb’a”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Rebiülahir sene...57” yazmaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ضرب...درهم تفلس

“duribe...dirhem Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. Kare bordürün etrafında “bu dirhem Tiflis’te darp edildi” yazmaktadır.

Katalog No: 78

Envanter No: 2016/90

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 658 /M. 1260

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 78: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...ستمائة خمسين وثمان

“...sitte mie hamsin ve semaniye”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası ve kıvrım dal motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...658” yazmaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...تفلس

“...Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın başında elif harfinin üstünde çok yapraklı çiçek motifi ve satırın sonunda kıvrım dallarla sonlandırılmış üç geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...Tiflis” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 79

Envanter No: 2016/91
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 79: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: رمضان... خمسين...

“Ramazan...hamsin...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. Kare bordürün etrafında “Ramazan...50...” yazmaktadır.

Arka Yüz: مونكا قالن الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ضرب تفلس...

“...duribe Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında kıvrım dallarla sonlandırılmış üç geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...Tiflis’te darp edildi” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 80

Envanter No: 2016/92

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. [65]7/M. 1259

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.5 gr.

Fotoğraf 80: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... سبع ...

“...seb’a...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...7” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... هز الدرهم ...

“...haz’a ed-dirhem...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...bu dirhem...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 81

Envanter No: 2016/93
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 24mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 81: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... شوال ...

“...Şevval...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. Kare bordürün etrafında “...Şevval...” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الاعظم

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... ضرب تفليس ...

“...duribe Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında üç geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...Tiflis’te darp edildi” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 82

Envanter No: 2016/94

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. [6]57/M. 1259

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 20mm

Ağırlık: 2.3 gr.

Fotoğraf 82: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... و خمسين و سبع ...

“...ve hamsin ve seb’a...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası ve tamganın üst kısmında beş kollu yıldız bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...57...” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الاعظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... درهم تفلس ...

“...dirhem Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın başında elif harfinin üst kısmında kıvrım dal motifi, ortasında hayat ağacı motifi ve üçüncü satırın ortasında dal harfinin iç kısmında beş kollu yıldız motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...dirhem Tiflis’te” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 83

Envanter No: 2016/95
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 24mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 83: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... سنة ستماية خمسين ...

“...sene sitte mie hamsin...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “sene 650...” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونغكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... تفلس ...

“...Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında üç geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...Tiflis” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 84

Envanter No: 2016/96

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 657/M. 1259

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 84: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... سنة ست مائة وخمسين و سبع

“...sene sitte mie hamsin ve seb’a”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “sene 657...” okunmakta fakat kalan kısım tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 85

Envanter No: 2016/97
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 85: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: شوال و 600

“Şevval...ve 600”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. Kare bordürün etrafında “Şevval...ve 600²²²” okunmakta fakat kalan kısım tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... ضرب تفلس

“...duribe Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında üç geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...Tiflis’te darp edildi” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

²²² 600 sayısı divani sayıyla yazılmıştır.

Katalog No: 86

Envanter No: 2016/98

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. [6]57/M. 1259

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 86: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... خمسين و سبع ...

“...hamsin ve seb’a...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. Kare bordürün etrafında “...57...” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... هز الدرهم ...

“...haza ed-dirhem...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında ve üçüncü satırın sonunda Lam harfinin iç kısmında üç geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...bu dirhem...” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 87

Envanter No: 2016/99
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 87: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... تفلس

“...Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında üç geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...Tiflis” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 88

Envanter No: 2016/100
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 88: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ذى القعدة

“Zilkade...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Zilkade...” okunmakta fakat kalan kısım tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında gülbezek ve palmet motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 89

Envanter No: 2016/101
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.5 gr.

Fotoğraf 89: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası ile satırın ortası ve sonunda kıvrım dal motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... مدينة

“medineti ...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın başında çok yapraklı çiçek ve ortasında kıvrım dallarla sonlandırılmış üç geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “şehri...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 90

Envanter No: 2016/102

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. [6]55/M. 1257

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 21mm

Ağırlık: 2.3 gr.

Fotoğraf 90: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحدَه لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... خمسين و خمس

“...hamsin ve hamse”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası ile satırın ortası ve sonunda kıvrım dal motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...55” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الاعظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... درهم مدينة

“ed-dirhem medineti...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın başında çok yapraklı çiçek ve ortasında kıvrım dallarla sonlandırılmış üç geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “bu dirhem...şehirinde” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 91

Envanter No: 2016/103
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 91: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... خمسين و خمس

“...hamsin ve hamse”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...50” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... الدرهم تفلس

“ed-dirhem Tiflis...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Tiflis...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 92

Envanter No: 2016/104
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 21mm

Ağırlık: 2.1 gr.

Fotoğraf 92: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası ile satırın ortası ve sonunda kıvrım dal motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... تفلس ...

“...Tiflis...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın başında ve ortasında iki sekiz geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Tiflis...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 93

Envanter No: 2016/105
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 93: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... تفلس

“Tiflis...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın başında üç geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Tiflis...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 94

Envanter No: 2016/106
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 94: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... و سبع ...

“...ve seb’a...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...7...” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... تفلس

“Tiflis...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Tiflis...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 95

Envanter No: 2016/107
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 95: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... خمسين ...

“...hamsin...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...50...” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونغكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... فلس ...

“Tiflis...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Tiflis...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 96

Envanter No: 2016/108
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 96: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... الاول ...

“...evvel...”²²³

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...evvel...” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا كان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... الدرهم تفلس ...

“...ed-dirhem Tiflis...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...dirhem Tiflis’te” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

²²³ Kare bordürün üst kısmında okunan “evvel” kelimesi Hicri aylardan Rebiülevvel veya Cemazeyilevvel’den birine ait olmalıdır.

Katalog No: 97

Envanter No: 2016/109
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.5 gr.

Fotoğraf 97: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... خمسين ...

“...hamsin...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...50...” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... ضرب ...

“...duribe...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...darp edildi...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 98

Envanter No: 2016/110
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 24mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 98: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında gülbezek ve palmet motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki yazılar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 99

Envanter No: 2016/111
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 19mm

Ağırlık: 2.1 gr.

Fotoğraf 99: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... سنة ست مائة

“sene sitte mie...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası ile satırın ortası ve sonunda kıvrım dal motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “600...” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın başında çok yapraklı çiçek ve ortasında kıvrım dallarla sonlandırılmış üç geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 100

Envanter No: 2016/112
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.5 gr.

Fotoğraf 100: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... ضرب سنة ...

“...duribe sene...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...darp edildi ve sene...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 101

Envanter No: 2016/114
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 101: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... ذى القعدة

“Zilkade...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Zilkade...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... هز الدرهم ...

“...haz’a ed-dirhem...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...bu dirhem...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 102

Envanter No: 2016/115
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 21mm

Ağırlık: 2.2 gr.

Fotoğraf 102: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: تفلس ضرب...خمسین

“Tiflis duribe...hamsin”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Tiflis’te darp edildi...ve 50” yazmakta fakat kalan kısım tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 103

Envanter No: 2016/116
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 21mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 103: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... سنة ست مائة

“sene sitte mie...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “600...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 104

Envanter No: 2016/117
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 20mm

Ağırlık: 2.2 gr.

Fotoğraf 104: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... خمسين ...

“...hamsin...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...50...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الاعظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... الدرهم تفلس ...

“...ed-dirhem Tiflis...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...bu dirhem Tiflis’te...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 105

Envanter No: 2016/118

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. [6]57/M. 1259

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.3 gr.

Fotoğraf 105: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... خمسين و سبع ...

“...hamsin ve seb’a...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...50 ve 7...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قالن الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... الدرهم تفلس ...

“...ed-dirhem Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...bu dirhem Tiflis’te” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 106

Envanter No: 2016/119
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 106: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... و ٨١٢

“... ve 812”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “... ve 812” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الاعظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... الدرهم تفلس

“...ed-dirhem Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında üç geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 107

Envanter No: 2016/121
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.5 gr.

Fotoğraf 107: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... ستمائة خمسين

“sitte mie hamsin...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “650...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونغكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ضرب هز... تفلس

“duribe haza...Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...Tiflis’te darp edildi” yazmakta fakat kalan kısım tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 108

Envanter No: 2016/122
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.8 gr.

Fotoğraf 108: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... خمسين ...

“...hamsin...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...50...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... الدرهم ...

“...ed-dirhem...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...bu dirhem...” yazmakta fakat kalan kısım tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 109

Envanter No: 2016/123

R.evvel/M. 1258 Mart/Nisan

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. [65]6

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 109: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... وسته ربيع الاول

“...ve sitte Rebiülevvel”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...ve 6 Rebiülevvel” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. Kare bordürün etrafında “...ve 6...” yazmakta fakat kalan kısım tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 110

Envanter No: 2016/124

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. [6]57/M. 1259

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 24mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 110: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... خمسين و سبع جمادى

“...hamsin ve seb’a Cemazeyi?”²²⁴...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...50 ve 7 Cemazeyi?” yazmakta fakat kalan kısım tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... تفلس ضرب الدرهم

“Tiflis duribe ed-dirhem...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında üç geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...bu dirhem Tiflis’te” yazmakta fakat kalan kısım tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

²²⁴ Sikke üzerinde kare bordürün tahribata uğramış sol kısmında “evvel” veya “ahir” yazması muhtemeldir.

Katalog No: 111

Envanter No: 2016/125
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 24mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 111: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ربيع الاول... و ٨١٢

“Rebiülevvel...ve 812?”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...50...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... تفلس ...

“...Tiflis...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın sonunda Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...Tiflis...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 112

Envanter No: 2016/126
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.8 gr.

Fotoğraf 112: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: تفلس ...

“...Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. Kare bordürün etrafında “...Tiflis...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 113

Envanter No: 2016/127
58

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. [6]55/M. 1257-

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 20mm

Ağırlık: 2.2 gr.

Fotoğraf 113: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... خمسين و خمس

“...hamsin ve hamse”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. Kare bordürün etrafında “...55...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın başında elif harfinin üstünde çok yapraklı çiçek ve sonunda kıvrım dallarla sonlandırılmış üç geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 114

Envanter No: 2016/128
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 20mm

Ağırlık: 2.1 gr.

Fotoğraf 114: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... خمسين ...

“...hamsin...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...50...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الاعظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... الدرهم تفلس ...

“...ed-dirhem Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın sonunda mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...bu dirhem Tiflis’te” yazmakta fakat kalan kısım tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 115

Envanter No: 2016/129
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.3 gr.

Fotoğraf 115: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 116

Envanter No: 2016/130
59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. [6]57/M. 1258-

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 21mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 116: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... خمسين و سبع ...

“...hamsin ve seb’a...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...57...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... درهم ...

“...dirhem...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın sonunda mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...dirhem...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 117

Envanter No: 2016/131
59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. [6]57/M. 1258-

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 20mm

Ağırlık: 2.1 gr.

Fotoğraf 117: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... خمسين و سبع ...

“...hamsin ve seb’a...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...57...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... درهم تفلس ...

“...dirhem Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın sonunda mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...dirhem Tiflis’te” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 118

Envanter No: 2016/132

Darp Tarihi: H. 6[5]5 Zilkade/M. 1257

Aralık

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Malzemesi: Gümüş

Müze Geliş Tarihi: 2016

Ölçü (Çap): 23mm

Darp Yeri: Okunamıyor

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 118: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ستمائة... وخمس ذى القعدة

“sitte mie...ve hamse Zilkade”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “600...ve 5 Zilkade” yazmakta fakat kalan kısım tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... درهم مدينة

“...dirhem medineti”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında kıvrıl dallarla sonlandırılmış üç geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...dirhem...şehrinde” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 119

Envanter No: 2016/133
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.5 gr.

Fotoğraf 119: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın sonunda mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 120

Envanter No: 2016/134
60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. [6]58/M. 1259-

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.5 gr.

Fotoğraf 120: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... خمسين وثمانية

“...hamsin ve semaniye”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası ve tamganın üst kısmında kıvrım dallar bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...58” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... تفلس

“...Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın başında elif harfinin üst kısmında ve satırın ortasında sekiz geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...Tiflis” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 121

Envanter No: 2016/135
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Salmas

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 121: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... رجب

“Recep...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın sonunda Mengü Han’ın tamgası ve üçüncü satırın sonunda bitkisel form bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 122

Envanter No: 2016/136
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 21mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 122: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... خمسين ...

“...hamsin...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...50...” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ضرب الدرهم...تفلس

“duribe ed-dirhem...Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın sonunda mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “bu dirhem Tiflis’te darp edildi” okunmakta fakat kalan kısım tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 123

Envanter No: 2016/138
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 123: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... ستمائة

“sitte mie...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “600...” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... الدرهم تفلس

“...ed-dirhem Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın sonunda mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...bu dirhem Tiflis’te” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 124

Envanter No: 2016/141
59

Müzeeye Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müzeeye Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. [6]57/M. 1258-

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 124: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... خمسين و سبع

“...hamsin ve seb’a”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...57” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... الدرهم تفلس

“...ed-dirhem Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın sonunda mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...bu dirhem Tiflis’te” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 125

Envanter No: 2016/142
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 19mm

Ağırlık: 2.2 gr.

Fotoğraf 125: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası ve tamganın üst kısmında kıvrım dallar bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... هز ...

“...haz’a...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın başında elif harfinin üst kısmında ve satırın ortasında sekiz geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 126

Envanter No: 2016/143

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 657/M. 1258-59

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 126: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... الدرهم ...

“...ed-dirhem...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası, sonunda bitkisel form ve üçüncü satırın sonunda bitkisel form bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...bu dirhem...” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 127

Envanter No: 2016/145
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 127: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: سنه ستمائة خمسين

“sene sitte mie hamsin...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “sene 650...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مَنْكَا قَا انْ اَلْ اَعْظَمُ الْعَادِلْ

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... تِفْلِسْ

“Tiflis...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Tiflis...” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 128

Envanter No: 2016/146
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657 Safer/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 21mm

Ağırlık: 2.3 gr.

Fotoğraf 128: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... صفر

“Safer...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Safer...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında silik vaziyette Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 129

Envanter No: 2016/147
59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. [6]57 /M. 1258-

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 21mm

Ağırlık: 2.5 gr.

Fotoğraf 129: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında:

“...hamsin ve seb’a”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...57...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ضرب ... تفلس

“duribe...Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman, sonunda palmet motifi ve üçüncü satırın sonunda bitkisel form bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Tiflis’te darp edildi...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 130

Envanter No: 2016/149
58

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. [65]5/M. 1257-

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 130: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: خمسة ...

“...hamse”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası ve tamganın üst kısmında kıvrım dallar bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...5” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الاعظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... تفلس ...

“...Tiflis...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın başında elif harfinin üst kısmında çok yapraklı çiçek motifi ve satırın ortasında kıvrım dallarla sonlandırılmış üç geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...Tiflis...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 131

Envanter No: 2016/150

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 655 /M. 1257-58

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.5 gr.

Fotoğraf 131: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: سنة ست مائة وخمسة

“Sene sitte mie hamsin ve hamse”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “655...” yazmakta fakat kalan kısım tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ضرب تفلس ...

“...duribe Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...Tiflise’te darp edildi” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 132

Envanter No: 2016/153
59

Müzeye Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müzeye Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. [65]7 /M. 1258-

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 21mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 132: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... سبع ...

“...seb’a...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...7...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... الدرهم تفلis ...

“...ed-dirhem Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında üç geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...dirhem Tiflis’te” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 133

Envanter No: 2016/154

1259 Nisan

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. [6]57 R.ahir /M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 133: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ربيع الآخر خمسين و سبع

“Rebiülahir hamsin ve seb’a”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında he harfinin üst kısmında beş kollu yıldız motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Rebiülahir 57” yazmaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ضرب الدرهم تفليس ...

“duribe ed-dirhem Tiflis...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında hayat ağacı motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...dirhem Tiflis’te darp edildi” yazmakta fakat kalan kısım tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 134

Envanter No: 2016/156
1259 Eylül

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. [65]7 Ramazan /M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 21mm

Ağırlık: 2.2 gr.

Fotoğraf 134: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: رمضان...و سيع

“Ramazan...ve seb’a”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Ramazan...ve 7” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...ضرب هذه...

“...duribe haza...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman ve satırın sonunda palmet motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...darp edildi...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 135

Envanter No: 2016/157
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 135: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... خمسين ...

“...hamsin...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...50...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... ضرب ...

“...duribe...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...darp edildi...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 136

Envanter No: 2016/158
59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. [65]7 /M. 1258-

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 136: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: رمضان...سبع

“Ramazan...seb’a”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Ramazan...7” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...تفلس

“Tiflis...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman ve satırın sonunda palmet motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Tiflis...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 137

Envanter No: 2016/159
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.2 gr.

Fotoğraf 137: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında rumi motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... ضرب

“duribe...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. Kare bordürün etrafında “darp edildi...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 138

Envanter No: 2016/160
59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. [6]57 /M. 1258-

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.5 gr.

Fotoğraf 138: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... و سبع خمسين

“...ve seb’a hamsin”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. Kare bordürün etrafında “... 57²²⁵” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... ضرب هذه

“duribe haza...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. Kare bordürün etrafında “darp edildi...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

²²⁵ Sikke’nin darp tarihini belirten sayılar 50 ve 7 sıralamasıyla darp edilmesi gerekirken ters şekilde darp edilmiştir.

Katalog No: 139

Envanter No: 2016/161
1254-60

Darp Tarihi: H. 652-58 R.evvel/M.

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Malzemesi: Gümüş

Müze Geliş Tarihi: 2016

Ölçü (Çap): 21mm

Darp Yeri: Tiflis

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 139: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...ستمائة ربيع الاول

“...sitte mie Rebiülevvel”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası ve tamganın üst kısmında kıvrım dallar bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...600 Rebiülevvel” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...مدينة تفلس

“...medineti Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın başında elif harfinin üst kısmında çok yapraklı çiçek motifi ve satırın ortasında kıvrım dallarla sonlandırılmış üç geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...Tiflis şehrinde” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 140

Envanter No: 2016/162

1257 Kasım

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 6[5]5 Zilkade/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.5 gr.

Fotoğraf 140: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ستمائة خمسة... ذى القعدة

“Sitte mie...hamse Zilkade”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “600...5 Rebiülevvel” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...تفلس...

“...Tiflis...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın başında elif harfinin üst kısmında çok yapraklı çiçek motifi ve satırın ortasında kıvrım dallarla sonlandırılmış üç geçmeli düğüm motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...Tiflis...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 141

Envanter No: 2016/163
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 21mm

Ağırlık: 2.2 gr.

Fotoğraf 141: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... خمسين ...

“...hamsin...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...50...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat ve sikkenin kesik olması nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın sonunda Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki kısımlar tahribat ve sikkenin kesik olması nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 142

Envanter No: 2016/164

/M. 1259 Ağustos/Eylül

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 657 Ramazan

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 142: Mengü Han dönemine ait sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... رمضان ستمائة

“Ramazan sitte mie...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “Ramazan 600...” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... ضرب هذه

“duribe haza...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında mühr-ü süleyman ve satırın sonunda palmet motifi bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “...darp edildi” yazmakta fakat kalan kısımlar tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 143

Envanter No: 2016/19
1254-60

Müzeeye Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müzeeye Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/ M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 143: Mengü Han dönemine ait yanlış darp edilmiş sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: sikke kalıbının iki defa üst üste darp edilmesi dolayısıyla form bozukluğu bulunmaktadır. Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid ve ikinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası yer almaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü) “

Etrafında: ... خمسین تفلس...

“...hamsin Tiflis...”

Açıklama: Sikkenin iki kere darp edilmesinden dolayı form bozukluğu bulunmaktadır. Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası yer almaktadır.

Katalog No: 144

Envanter No: 2016/120
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.6 gr.

Fotoğraf 144: Mengü Han dönemine ait yanlış darp edilmiş sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde kelime-i tevhid yer almaktadır fakat sikke kalıbının iki defa üst üste darp edilmesi dolayısıyla form bozukluğu meydana gelmiştir. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki kısımlar sikkenin çift darplı olması nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: ... مونكا

“...Möngke”

“... Möngke (Mengü)”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla yazılmış hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han’ın tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafındaki kısımlar sikke kalıbının iki defa üst üste darp edilmesi nedeniyle okunamamaktadır.

Katalog No: 145

Envanter No: 2016/139
1254-60

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Tiflis

Darp Tarihi: H. 652-658/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 23mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 145: Mengü Han dönemine ait yanlış darp edilmiş sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ستمانة... خمسين

“Sitte mie...hamsin”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta fakat sikke kalıbının iki defa üst üste darp edilmesi dolayısıyla form bozukluğu bulunmakta ve yazılar okunamamaktadır. Kare bordürün etrafında “600...50” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat ve sikkenin çift darplı olması nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونكا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ضرب هز الدرهم تفلس

“duribe haza ed-dirhem Tiflis”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın sonunda mühr-ü süleyman bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “bu dirhem Tiflis’te darp edildi” yazmaktadır.

Katalog No: 146

Envanter No: 2016/140
1251-59

Müze Geliş Şekli: Fatih Turan'dan satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 146: Mengü Han dönemine ait yanlış darp edilmiş sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله وحده لا شريك له

“La ilahe illallah vahdehu la şerike leh”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Onun ortağı yoktur”

Etrafında: ... خمسين

“Hamsin...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta fakat sikke kalıbının iki defa üst üste darp edilmesi dolayısıyla form bozukluğu bulunmakta ve yazılar okunamamaktadır. Kare bordürün etrafında “50...” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat ve sikkenin çift darplı olması nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: مونككا قان الا عظم العادل

“Möngke Kaan el azam el adil”

“Büyük ve adil Kağan Möngke (Mengü)”

Etrafında: ... ضرب هز

“duribe haza...”

Açıklama: Dairesel inci motifi içerisinde kare inci dizisi bordür yer almakta ve kare inci dizisi içerisinde kufi yazıyla üç satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar ismi yer almaktadır. İkinci satırın ortasında Mengü Han tamgası bulunmaktadır. Kare bordürün etrafında “darp edildi...” okunmakta fakat kalan kısımlar tahribat ve sikke kalıbının iki defa üst üste darp edilmesi nedeniyle okunamamaktadır.

3.2 Mengü Han ve Hülagü Ortak Sikkeler

Katalog No: 147

Envanter No: 2016/1480
1251-59

Müze Geliş Şekli: Satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H.649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.1 gr.

Fotoğraf 147: Mengü Han ve Hülagü ortak sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: لا اله الا الله محمد الرسول الله صلى الله عليه وسلم

“La ilahe illallah Muhammed’un Resulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem”

“Allah’tan başka ilah yoktur, Muhammed onun Resulüdür Allah Ona salat ve selam etsin”

Etrafında: ...

Açıklama: Düz çizgili daire çerçeve içerisinde düz daire bordür bulunmakta ve bordür içerisinde kufi yazıyla dört satır halinde kelime-i tevhid ve peygambere salavat yer almaktadır. Düz çizgili daire çerçeve ve düz daire bordür arasında kalan kısımlar okunamamaktadır.²²⁶

Arka Yüz: قان الا عظم منككا قان هولكو خان

“Kaan el azam Möngke Kaan Hülagü Han”

“Büyük Kağan Möngke (Mengü) Kaan Hülagü Han”

Etrafında: ...

Açıklama: Düz çizgili daire çerçeve içerisinde düz daire bordür bulunmakta ve bordür içerisinde kufi yazıyla dört satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar isimleri yer almaktadır. Düz çizgili daire çerçeve ve düz daire bordür arasında kalan kısımlar okunamamaktadır.

²²⁶ Ömer Diler, Mengü ve Hülagü’nün adı bulunan ve Hülagü’nün “Han” ünvanını kullanarak darp ettirdiği sikkelerde Âl-i İmran suresi 26. Ayet yazdığını belirtmektedir. Bkz. Diler, **a.g.e.**, s. 229.

Katalog No: 148

Envanter No: 2016/1470
1251-59

Müzeeye Geliş Şekli: Satın alma

Müzeeye Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 21mm

Ağırlık: 2.9 gr.

Fotoğraf 148: Mengü Han ve Hülagü ortak sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: الملك لله لا اله الا الله محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم

“El mülküllah La ilahe illallah Muhammed’un Resulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem”

“Mülk Allahındır, Allah’tan başka ilah yoktur, Muhammed onun Resulüdür Allah Ona salat ve selam etsin”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci dizisi çerçeve içerisinde düz daire bordür bulunmakta ve bordür içerisinde kufi yazıyla dört satır halinde kelime-i tevhid ve peygambere salavat yer almaktadır. Dairesel inci dizisi çerçeve ve düz daire bordür arasında kalan kısımlar okunamamaktadır.

Arka Yüz: قازان اعظم منكا قازان هولاقو خان

“Kaan el azam Mönke Kaan Hülagü Han”

“Büyük Kağan Mönke (Mengü) Kaan Hülagü Han”

Etrafında: ...

Açıklama: Düz çizgili daire çerçeve içerisinde dairesel inci dizisi bordür bulunmakta ve bordür içerisinde kufi yazıyla dört satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar isimleri yer almaktadır. Düz çizgili daire çerçeve ve dairesel inci dizisi bordür arasında kalan kısımlar okunamamaktadır.

Katalog No: 149

Envanter No: 2016/1450
1251-59

Müze Geliş Şekli: Satın alma

Müze Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 24mm

Ağırlık: 2.9 gr.

Fotoğraf 149: Mengü Han ve Hülagü ortak sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: الملك لله لا اله الا الله محمد الرسول الله صلى الله عليه وسلم

“El mülküllah La ilahe illallah Muhammed’un Resulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem”

“Mülk Allahındır, Allah’tan başka ilah yoktur, Muhammed onun Resulüdür Allah Ona salat ve selam etsin”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci dizisi çerçeve içerisinde düz daire bordür bulunmakta ve bordür içerisinde kufi yazıyla dört satır halinde kelime-i tevhid ve peygambere salavat yer almaktadır. Dairesel inci dizisi çerçeve ve düz daire bordür arasında kalan kısımlar okunamamaktadır.

Arka Yüz: قان الا عظم منككا قان هولاکو خان

“Kaan el azam Möngke Kaan Hülagü Han”

“Büyük Kağan Möngke (Mengü) Kaan Hülagü Han”

Etrafında: ...

Açıklama: Düz çizgili daire çerçeve içerisinde dairesel inci dizisi bordür bulunmakta ve bordür içerisinde kufi yazıyla dört satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar isimleri yer almaktadır. Düz çizgili daire çerçeve ve dairesel inci dizisi bordür arasında kalan kısımlar okunamamaktadır.

Katalog No: 150

Envanter No: 2016/1457
1251-59

Müzeeye Geliş Şekli: Satın alma

Müzeeye Geliş Tarihi: 2016

Darp Yeri: Okunamıyor

Darp Tarihi: H. 649-657/M.

Malzemesi: Gümüş

Ölçü (Çap): 22mm

Ağırlık: 2.7 gr.

Fotoğraf 150: Mengü Han ve Hülagü ortak sikke ön/arka yüz

Ön Yüz: الملك لله لا اله الا الله محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم

“El mülküllah La ilahe illallah Muhammed’un Resulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem”

“Mülk Allahındır, Allah’tan başka ilah yoktur, Muhammed onun Resulüdür Allah Ona salat ve selam etsin”

Etrafında: ...

Açıklama: Dairesel inci dizisi çerçeve içerisinde düz daire bordür bulunmakta ve bordür içerisinde kufi yazıyla dört satır halinde kelime-i tevhid ve peygambere salavat yer almaktadır. Dairesel inci dizisi çerçeve ve düz daire bordür arasında kalan kısımlar okunamamaktadır.

Arka Yüz: قان الا عظم منككا قان هولاکو خان

“Kaan el azam Möngke Kaan Hülagü Han”

“Büyük Kağan Möngke (Mengü) Kaan Hülagü Han”

Etrafında: ...

Açıklama: Düz çizgili daire çerçeve içerisinde dairesel inci dizisi bordür bulunmakta ve bordür içerisinde kufi yazıyla dört satır halinde yazılmış ünvanları ile hükümdar isimleri yer almaktadır. Düz çizgili daire çerçeve ve dairesel inci dizisi bordür arasında kalan kısımlar okunamamaktadır.

4. BÖLÜM

4. DEĞERLENDİRME

Malatya Arkeoloji Müzesi’nde Bulunan Moğol Sikkeleri: Moğol Dönemi adlı çalışmamızın katalog kısmında 150 adet sikkenin incelemesi yapılmıştır. İncelenen sikkeler Darp Yeri ve Tarihi, Malzeme, Ölçü ve Ağırlık, Sikkelerde Kullanılan Formlar ve Süsleme adlı başlıklar altında değerlendirilmiştir.

Tablo 1: Mengü Han Dönemi Sikkeleri Veri Tablosu

Sıra No	Katalog No	Darp Yeri	Darp Tarihi	Ölçü (Çap)	Ağırlık
1	1	Nesâ	H.649-657/M. 1251-59	22mm	2,7gr
2	2	Salmas	H.649-657/M. 1251-59	23mm	2,6gr
3	3	Salmas	H.649-657/M. 1251-59	22mm	2,4gr
4	4	Salmas	H.649-657/M. 1251-59	22mm	2,6gr
5	5	Salmas	H.653/M. 1255-56	22mm	2,7gr
6	6	Salmas	H.649-657/M. 1251-59	23mm	2,6gr
7	7	Salmas	H.653/M. 1255-56	21mm	2,2gr
8	8	Salmas	H.649-657/M. 1251-59	22mm	2,7gr
9	9	Salmas	H.649-657/M. 1251-59	21mm	2,2gr
10	10	Salmas	H.653/M. 1255-56	22mm	2,4gr
11	11	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	22mm	2,6gr
12	12	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	20mm	2,5gr
13	13	Salmas	H.649-657Şaban/M. 1251-59	23mm	2,7gr
14	14	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	19mm	2,3gr
15	15	Tiflis	H. 657/ M. 1258-59	24mm	2,7gr

16	16	Tiflis	H.652-58/M. 1254-60	23mm	2,5gr
Sıra No	Katalog No	Darp Yeri	Darp Tarihi	Ölçü (Çap)	Ağırlık
17	17	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	24mm	2,7gr
18	18	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	23mm	2,8gr
19	19	Okunamıyor	H. 657/ M. 1258-59	23mm	2,7gr
20	20	Tiflis	H.652-58/M. 1254-60	22mm	2,8gr
21	21	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	22mm	2,5gr
22	22	Tiflis	H.652-58/M. 1254-60	23mm	2,7gr
23	23	Salmas	H.649-657/M. 1251-59	22mm	2,6gr
24	24	Tiflis	H. 657 Safer/ M. 1259 Ocak	22mm	2,6gr
25	25	Tiflis	H.652-58/M. 1254-60	23mm	2,7gr
26	26	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	20mm	2,3gr
27	27	Tiflis	H. 652-658 Recep/M. 1254-60	22mm	2,6gr
28	28	Tiflis	H. 655 Zilkade/M.1257 Kasım	23mm	2,6gr
29	29	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	22mm	2,7gr
30	30	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	23mm	2,6gr
31	31	Tiflis	H. 652-658 Recep/M. 1254-60	22mm	2,7gr
32	32	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	22mm	2,4gr
33	33	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	22mm	2,7gr
34	34	Tiflis	H. 657 /M. 1258-59	24mm	2,7gr
35	35	Tiflis	H. 657 Şaban/M. 1259 Temmuz	24mm	2,7gr

36	36	Tiflis	H. 654/M. 1256	24mm	2,7gr
Sıra No	Katalog No	Darp Yeri	Darp Tarihi	Ölçü (Çap)	Ağırlık
37	37	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	22mm	2,7gr
38	38	Tiflis	H. 658 /M. 1259-60	23mm	2,7gr
39	39	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	22mm	2,7gr
40	40	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	23mm	2,6gr
41	41	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	20mm	2,2gr
42	42	Okunamıyor	H. 656/M. 1258	23mm	2,5gr
43	43	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	23mm	2,6gr
44	44	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	23mm	2,6gr
45	45	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	21mm	2,7gr
46	46	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	23mm	2,6gr
47	47	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	20mm	1,9gr
48	48	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	23mm	2,7gr
49	49	Tiflis	H. 657/M. 1258-59	22mm	2,7gr
50	50	Tiflis	H. 656 Şaban /M. 1258 Ağustos	23mm	2,5gr
51	51	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	22mm	2,5gr
52	52	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	24mm	2,6gr
53	53	Tiflis	H. 655 Cemazeyilevvel/ M. 1257 Mayıs	24mm	2,7gr
54	54	Tiflis	H. 655 Muharrem/M. 1257 Ocak	24mm	2,7gr
55	55	Tiflis	H. 652-658 Zilkade /M. 1254-60	22mm	2,8gr

56	56	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	20mm	1,9gr
Sıra No	Katalog No	Darp Yeri	Darp Tarihi	Ölçü (Çap)	Ağırlık
57	57	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	22mm	2,6gr
58	58	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	22mm	2,6gr
59	59	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	24mm	2,6gr
60	60	Tiflis	H. 652-658 Recep/M. 1254-60	22mm	2,7gr
61	61	Tiflis	H. 652-58 Safer/M. 1254-60	23mm	2,6gr
62	62	Tiflis	H. 657 /M. 1258-59	22mm	2,8gr
63	63	Tiflis	H. 657 /M. 1258-59	20mm	2,4gr
64	64	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	22mm	2,7gr
65	65	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	21mm	2,4gr
66	66	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	23mm	2,7gr
67	67	Tiflis	H. 657 Zilhicce /M. 1259 Kasım-Aralık	21mm	2,4gr
68	68	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	22mm	2,8gr
69	69	Tiflis	H. 658 Zilkade /M. 1260 Ekim	23mm	2,6gr
70	70	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	23mm	2,6gr
71	71	Tiflis	H. 652-658 Zilkade/M. 1254-60	22mm	2,6gr
72	72	Okunamıyor	H. 657 /M. 1258-59	22mm	2,4gr
73	73	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	23mm	2,6gr
74	74	Tiflis	H. 657 /M. 1258-59	23mm	2,7gr
75	75	Okunamıyor	H. 657 /M. 1258-59	22mm	2,7gr

76	76	Okunamıyor	H. 653/M. 1255-56	25mm	2,5gr
Sıra No	Katalog No	Darp Yeri	Darp Tarihi	Ölçü (Çap)	Ağırlık
77	77	Tiflis	H. 657 R.ahir/M. 1259 Mart	23mm	2,7gr
78	78	Tiflis	H. 658 /M. 1259-60	23mm	2,7gr
79	79	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	23mm	2,6gr
80	80	Tiflis	H. 657/M. 1258-59	22mm	2,5gr
81	81	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	24mm	2,6gr
82	82	Tiflis	H. 657 /M. 1258-59	20mm	2,3gr
83	83	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	24mm	2,7gr
84	84	Tiflis	H. 657 /M. 1258-59	22mm	2,6gr
85	85	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	23mm	2,7gr
86	86	Okunamıyor	H. 657 /M. 1258-59	22mm	2,6gr
87	87	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	23mm	2,7gr
88	88	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	23mm	2,6gr
89	89	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	22mm	2,5gr
90	90	Okunamıyor	H. 655/M. 1257-58	21mm	2,3gr
91	91	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	22mm	2,7gr
92	92	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	21mm	2,1gr
93	93	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	22mm	2,7gr
94	94	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	22mm	2,6gr
95	95	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	23mm	2,6gr
96	96	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	22mm	2,6gr
97	97	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	22mm	2,5gr
98	98	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	24mm	2,7gr

99	99	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	19mm	2,1gr
Sıra No	Katalog No	Darp Yeri	Darp Tarihi	Ölçü (Çap)	Ağırlık
100	100	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	22mm	2,5gr
101	101	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	23mm	2,7gr
102	102	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	21mm	2,2gr
103	103	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	21mm	2,7gr
104	104	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	20mm	2,2gr
105	105	Tiflis	H. 657 /M. 1258-59	23mm	2,3gr
106	106	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	23mm	2,7gr
107	107	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	23mm	2,5gr
108	108	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	23mm	2,8gr
109	109	Okunamıyor	H. 656 R.evvel/M. 1258 Mart/Nisan	23mm	2,6gr
110	110	Tiflis	H. 657 /M. 1258-59	24mm	2,7gr
111	111	Tiflis	H. 652-58 R.evvel/M. 1254-60	24mm	2,7gr
112	112	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	22mm	2,8gr
113	113	Okunamıyor	H. 655/M. 1257-58	20mm	2,2gr
114	114	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	20mm	2,1gr
115	115	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	22mm	2,3gr
116	116	Okunamıyor	H. 657 /M. 1258-59	21mm	2,7gr
117	117	Tiflis	H. 657 /M. 1258-59	20mm	2,1gr
118	118	Okunamıyor	H. 655 Zilkade/M. 1257 Aralık	23mm	2,7gr
119	119	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	22mm	2,5gr
120	120	Tiflis	H. 658/M. 1259-60	22mm	2,5gr

121	121	Salmas	H.649-657/M. 1251-59	22mm	2,7gr
Sıra No	Katalog No	Darp Yeri	Darp Tarihi	Ölçü (Çap)	Ağırlık
122	122	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	21mm	2,6gr
123	123	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	22mm	2,7gr
124	124	Tiflis	H. 657 /M. 1258-59	22mm	2,6gr
125	125	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	19mm	2,2gr
126	126	Tiflis	H. 657 /M. 1258-59	22mm	2,7gr
127	127	Tiflis	H. 652-58/M. 1254-60	22mm	2,6gr
128	128	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	21mm	2,3gr
129	129	Tiflis	H. 657 /M. 1258-59	21mm	2,5gr
130	130	Tiflis	H. 655/M. 1257-58	22mm	2,7gr
131	131	Tiflis	H. 655/M. 1257-58	22mm	2,5gr
132	132	Tiflis	H. 657 /M. 1258-59	21mm	2,6gr
133	133	Tiflis	H. 657 R.ahir /M. 1259 Nisan	23mm	2,6gr
134	134	Okunamıyor	H.657Ramazan/M. 1259 Eylül	21mm	2,2gr
135	135	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	22mm	2,7gr
136	136	Tiflis	H. 657 /M. 1258-59	23mm	2,6gr
137	137	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	22mm	2,2gr
138	138	Okunamıyor	H. 657/M. 1258-59	22mm	2,5gr
139	139	Tiflis	H. 652-58 R.evvel/M. 1254-60	21mm	2,7gr
140	140	Tiflis	H. 655 Zilkade/M. 1257 Kasım	22mm	2,5gr
141	141	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	21mm	2,2gr

Sıra No	Katalog No	Darp Yeri	Darp Tarihi	Ölçü (Çap)	Ağırlık
142	142	Tiflis	H. 657 Ramazan /M. 1259 Ağustos/Eylül	23mm	2,7gr
143	143	Tiflis	H. 652-658/M. 1254-60	23mm	2,6gr
144	144	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	22mm	2,6gr
145	145	Tiflis	H. 652-658/M. 1254-60	23mm	2,7gr
146	146	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	22mm	2,7gr
147	147	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	22mm	2,1gr
148	148	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	21mm	2,9gr
149	149	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	24mm	2,9gr
150	150	Okunamıyor	H.649-657/M. 1251-59	22mm	2,7gr

4.1. Darp Yeri ve Tarihi

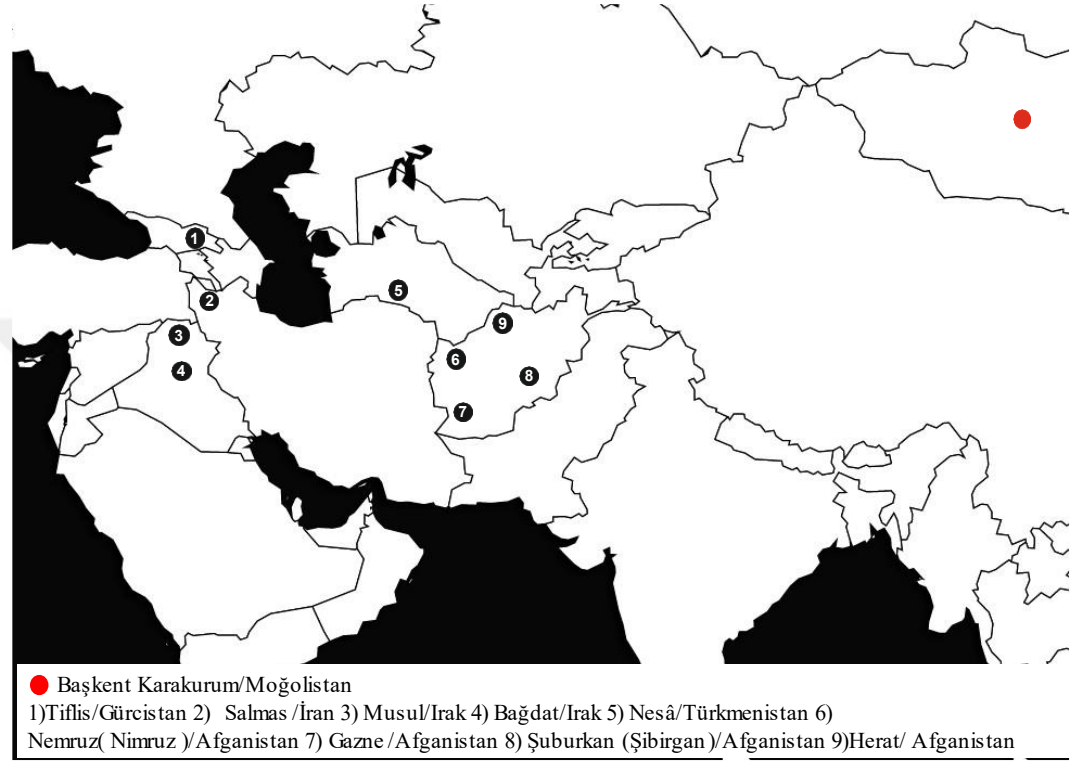
Darphaneler, sikkenin icadından beri darp ettiren devletin bir birimi olarak kurulmuş ve yönetilmiştir. Özellikle devletin başkenti ve hammaddeye yakın yerlerde kurulan darphaneler küçük atölyeler olarak dizayn edilmiştir. Fakat Moğollar uzun yıllar bu tanımın dışında kalmıştır.

Göçebe hayat tarzını benimseyen Moğollar yerleşik düzene sahip olmadıkları için sikke darp etmemiş onun yerine bozkırda üretimi ve kullanımı rahat olan külçe ve ipeği tercih etmiştir. Cengiz Han, Ögeday ve Güyük döneminde Moğol İmparatorluğu tarafından işletilen herhangi bir darphaneye rastlanmamıştır. Moğollar darphane kurmamış ve sikke darp ettirmemiş onun yerine bağlı devletlerin hükümdarlarına yerelde sikke darp ettirerek para konusunu çözüme kavuşturmuş ve sikke darp etme Mengü dönemine kadar yerel hükümdarların yetkisinde kalmıştır.

Mengü döneminde de Moğolların yaşadıkları topraklarda bilinen bir darphaneye rastlanmamış fakat devletin doğu ve batısında görevlendirdiği Kubilay ve Hülagü sayesinde darphaneleri devlet kontrolüne aldırılmıştır.

Mengü öncesi döneme ait bilinen darp yerleri Gazne, Nahcivan, Tebriz, Saray, Gence ve Tiflis'tir²²⁷.

Mengü döneminde ait bilinen darp yerleri ise Nemruz, Şuburkan, Gazne, Bağdat, Musul, Herat ve Tiflis'tir.²²⁸

Harita 1: Mengü Han Dönemine Ait Bilinen Darp Yerleri

Malatya Arkeoloji Müzesi'ndeki Moğol Sikkeleri: Mengü dönemi ile ilgili hazırladığımız çalışmamızda Nesâ, Salmas ve Tiflis olmak üzere 3 adet darp yeri tespit edilmiştir.

Tez çalışmamızın önemini artıran en büyük etken daha önce herhangi bir çalışmada ve katalogda Mengü dönemine ait Nesâ ve Salmas darplı sikkenin bulunmamasıdır.

Çalışmamız kapsamında incelenen sikkelerde 1 Nesâ, 12 Salmas ve 82 Tiflis darplı sikke tespit edilmiştir. 55 sikkenin ise darp yeri tespit edilememiştir.

²²⁷ Stefan Heideman, a.g.e., s. (288-289), Ömer Subaşı, *Gürcü-Moğol İlişkisi Güney Kafkasya 1220-1346*, Kitabevi, İstanbul, 2015.

²²⁸ İbrahim Artuk ve Cevriye Artuk, a.g.e., s. (761), Aykut ve Aydın, a.g.e., s. (44).

Tablo 2: Mengü Han Dönemi Sikkeleri Darp Yerleri Veri Tablosu

Darp Yeri	Adet	Yer Aldığı Katalog No
Tiflis	82	15, 16, 20, 22, 24, 25, 27, 28, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 38, 40, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 73, 74, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 87, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 102, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 111, 112, 114, 117, 120, 122, 123, 124, 126, 127, 129, 130, 131, 132, 132, 133, 136, 139, 140, 142, 143, 145,
Salmas	12	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 23, 121
Nesâ	1	1
Okunamayan	55	11, 12, 14, 17, 18, 19, 21, 26, 29, 32, 37, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 52, 56, 72, 75, 76, 86, 88, 89, 90, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 109, 113, 115, 116, 118, 119, 125, 128, 134, 135, 137, 138, 141, 144, 146, 147, 148, 149, 150

Tez çalışmamız sırasında incelenen sikkelerin tarihlenmeleri yapılırken tarihleri okunamayan sikkeler iki farklı şekilde tarihlendirme yoluna gidildi. Çalışmalarda Mengü Han'ın Tiflis'te adına darp ettirilen sikkelerin H. 652-658/M. 1254-1260 tarihli olduğu belirtilmektedir²²⁹. Çalışmamızda bu tarihlendirme Tiflis darplı ve tarihi okunamayan sikkelerde kullanılmış ve darp tarihleri okunamayan

²²⁹ Aykut ve Şengün, a.g.e., s. (48).

ayrıca Tiflis darplı olmayan diğer sikkelerde ise Mengü Han'ın hükümdarlık yılları olan H. 649-657/ M. 1251-1259 yılları kullanılmıştır.

Tarihlendirilmesi yapılan sikkelerden 3 Salmas darplı sikke H. 653/M. 1255-1256 yılına aittir. (Kat. No: 5, 7, 10)

Tiflis darplı sikkelerde ise tarihlendirilmesi yapılan 1 sikke H. 654/1256-1257 yılına ait (Kat. No: 36)

6 sikke H. 655/1257-1258 yılına ait (Kat. No: 28, 53, 54, 130, 131, 140)

1 sikke H. 656/1258 yılına ait (Kat. No: 50)

23 sikke H. 657/1258-1259 yılına ait (Kat. No: 15, 24, 34, 35, 49, 62, 63, 67, 74, 77, 80, 82, 84, 105, 110, 117, 124, 126, 129, 132, 133, 136, 142)

4 sikke H. 658/1259-1260 yılına aittir. (Kat. No: 38, 69, 78, 120)

Katalogda incelediğimiz Tiflis darplı H. 658 Zilkade/ M. 1260 Ekim tarihli sikke Mengü Han'ın ölüm tarihi olan 11 Ağustos 1259'dan yaklaşık 1 yıl 2 ay kadar sonra darp edildiği anlaşılmaktadır. Mengü döneminde ölçü ve ağırlıkları sabit ayrıca gümüş oranının yüksek olması gibi nedenlerle sikkeler halk arasında itibari değerini korumuş ve bu sebeple sikkelerin bir süre daha tedavülde kalmış olması muhtemeldir. Bunun yanı sıra Kubilay ve Arık Böke'nin taht mücadelesinin devam etmesi sebebiyle yeni Han belli olana kadar Mengü Han adına sikke darbının devam ettiği görülmektedir.

4.2. Malzeme Ölçü ve Ağırlık

Moğollar uzun bir süre sikke darp etmeye ve piyasaya para sürmeye önem vermemiştir. Ortaya çıkan para sorununu ise bağlı devletlerin hükümdarları yerelde sikke darp ettirerek çözüme kavuşturmuş ve sikke darp etme Mengü dönemine kadar yerel hükümdarların yetkisinde kalmıştır. Yerel hükümdarlar tarafından darp ettirilen sikkelerde ise malzeme olarak altın ve gümüş kullanılmıştır²³⁰. Mengü döneminde darphaneler ve sikke basımı merkezi otoriteyi sağlamak adına yerel hükümdarlardan alınarak devlet kontrolüne geçirilmiştir. Bu dönemde sikkelerde yaygın olarak gümüş

²³⁰ Stefan Heideman, a.g.e., s. (285).

kullanılmış kimi zaman ise altın sikke darp ettirilmiştir²³¹. Mengü, İmparatorluğun her tarafında ayarlı, ölçüsü belirlenmiş ve saf gümüş sikke darp ettirmiş, sikkelerin ağırlıkları ise belirlenen ölçü olan Harezmi miskalinin bölünleri ve katları hesaplanarak darp ettirilmiştir²³².

Tablo 3: Mengü Han Döneminde Kullanılan Ölçü ve Ağırlıklar

Ölçü Birimi		Ağırlık
Harezmi Miskali		4,548gr
Semerikand Miskali		4,095gr
Balış	Harezmi Miskali x 500	2,275gr
Yastuk	Harezmi Miskali x 50	229,2gr
Satır	Harezmi Miskali x 10	45,48 gr
Tanga		1,30 ve 1,95 gr
Danak	Harezmi Miskali / 6	0,758gr
Altın Dinar		4,25gr
Gümüş Dinar		18,432
Gümüş Dirhem	Danak x 3.5	2,4-2,7

İncelediğimiz Mengü dönemi sikkelerinin ölçüleri 19-25mm arasında değişmektedir. Sikkelerin genelinin ölçüsü ise 22-23mm'dir.

19mm ölçüye sahip 3 sikke bulunmaktadır. Düşük ölçüye sahip bu sikkelerin bir kısmının kesik olması dolayısıyla ölçüleri normalin altında kalmıştır. (Kat. No: 14, 99, 125)

Kataloglamasını yaptığımız sikkelerin tamamı gümüş metalinden imal edilmiştir. Sikkelerin ağırlıkları ise 1,9 – 2,9 gr arasında değişiklik göstermektedir. İncelediğimiz sikkelerin genel ağırlıkları ise 2,6-2,7 gr'dır.

²³¹ Ömer Diler, a.g.e., s. (20).

²³² Stefan Heideman, a.g.e., s. (285).

Ömer Diler'in aktardığına göre, Hülagü'nün Bağdat ve Musul'da 2,7 gr. Ağırlığında sikke darp ettirmiştir²³³. Bu bilgiden hareketle aynı dönemde Tiflis'te de aynı ağırlıklarda sikkenin darp edildiğini incelediğimiz sikkelerde görmekteyiz ve Mengü'nün İmparatorluğun tamamında uygulamaya çalıştığı ekonomik düzeni sağladığı ayrıca aynı ayar ve ölçüde sikke darp ettirdiği bilgisini doğrulamış bulunmaktayız.

1,9 gr ağırlığa sahip 2 adet sikke bulunmakta ve bu sikkeler kesik olması sebebiyle ağırlıkları normalin altındadır. (Kat. No: 47, 56)

4.3. Sikkelerde Kullanılan Formlar

Sikkelerin ortaya çıktığı dönemlerden günümüze kadar devletler, hükümdarlar darp ettirdikleri sikkelerde kendi kültürlerine, dini inanışlarına, mitolojik olaylara, yaşam tarzlarına ait birçok öğeye yer vermişler kimi zaman ise etkileşim içerisinde oldukları kültürlerle ait öğeleri sikkelerde kullanmışlardır. Sikkelerde kullanılan form ve öğeler vasıtasıyla hem sikkelerin hangi devlet ve hükümdara ait olduğu hem de dönemin sanatsal zevkleri hakkında birçok bilgi edinilebilmektedir.

Çalışmamız kapsamında kataloglamasını yaptığımız 150 adet sikkede iki farklı form kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunlar; İnci Dizisi Daire İçinde Kare Form ve Çift Daire formlardır.

Tablo 4: Mengü Han Dönemi Sikke Form Tablosu

Kullanılan Formlar	Adet	Yer Aldığı Sikke Katalog No
İnci Dizisi Daire İçinde Kare Form	146	1-146
Çift Daire Form	4	147, 148, 149, 150

4.3.1. İnci Dizisi Daire İçinde Kare Form

Sikkelerde en çok kullanılan formların başında gelen daire formu genellikle düz daire ve inci dizisi daire şeklinde kullanılmıştır. Düz daire form islami sikkelerde

²³³ Ömer Diler, a.g.e., s. (20).

yoğun olarak kullanılırken İnci dizisi daire form ise daha çok Roma, Bizans ve Orta Asya medeniyetleri tarafından kullanılmıştır²³⁴.

İnci dizisi içerisinde yer alan kare ise özellikle Türkler tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Eski Türk evren imgelerinde daire içerisinde kare gök ile yeri imgelemek için kullanılmıştır²³⁵. Eski Türk inancına göre yeryüzü dört köşe ve dört kenardan meydana gelmekte²³⁶ ve dört sayısı düzeni ve kusursuz şekilde tamamlanmış olmayı ifade etmektedir²³⁷.

Orta Asya Türk devletlerinden olan Hunlar, İskitler ve Göktürklerin topraklarını kare şeklinde düşündükleri söylenmektedir²³⁸. Göktürk yazıtlarından olan Kül Tigin yazıtında toplumlardan dört yöndeki budunlar olarak bahsedilmesi de bu savı desteklemektedir.

Kare formun Moğollar tarafından da en çok kullanılan sikke formlarından olması Orta Asya'dan gelen inanç ve düşüncelerin bir yansıması olması muhtemeldir.

İnci Dizisi Daire içinde Kare Form incelediğimiz 146 sikkede tespit edilmiştir. (Kat. No: 1-146)

4.3.2. Çift Daire Form

İç içe geçmiş çift daire birçok kültürde yaygın olarak kullanılmış, tanrı damgası olarak adlandırılmış ve daire ile Tanrı mekândan münezzeh olarak simgelenmiştir²³⁹. Çift Daire formu Emevi ve Abbasi sikkelerinde kendine çokça yer bulmuştur. Abbasi Halifeliğine son veren Moğollar özellikle Abbasi başkenti Bağdat'ta darp ettirdiği sikkelerde uzun seneler bu formu kullanmıştır. Çift Daire formu Abbasiler tarafından iç içe geçmiş iki düz daire şeklinde kullanılırken Moğollar sikkelerinde düz daire yerine inci dizisi daire kullanmışlardır.

²³⁴ Gündegül Parlar, "Orta Çağ'da Anadolu'da Hüküm Süren Beyliklerin Sikkelerinin Karakteristik Özellikleri", 38. ICANAS Sempozyumu, 10-15 Eylül 2007, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 2012, s. (2486).

²³⁵ Yaşar Çoruhlu, *Erken Devir Türk Sanatı*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2007, s. (286).

²³⁶ Bayram Durbilmez, "Türk Kültüründe ve Fütüvvet-Nâmelerinde Dört Sayısı", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S: 52 (2009), s. (71-85).

²³⁷ Mevhiba Coşar, "Alevi-Bektaşî Kültüründe Sayılara Yüklenen Terim Değeri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S: 60 (2011), s. (113-128)

²³⁸ Fuat TEKÇE, *Pazırık Altaylardan Bir Halinin Öyküsü*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1993.

²³⁹ Beyhan Karamağaralı, *İççe Daire Motiflerinin Mahiyeti Hakkında*, Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar: Güner İnal'a Armağan, Ankara: 1993, s. (259).

Çift Daire formunda içteki daire kısmında ön yüzde kelime-i tevhid, arka yüzünde ise hükümdar isimleri ve ünvanları yer alırken. İçteki daire ile onu çevreleyen ikinci daire arasında kalan kısımda ön yüzde Kuran-ı Kerim'den ayetler arka yüzde ise sikkenin darp tarihi ve yeri bulunmaktadır.

Çift Daire Form incelediğimiz 4 sikkede tespit edilmiştir. (Kat. No: 147-148-149-150)

4.4. Süsleme

4.4.1. Geometrik Motifler

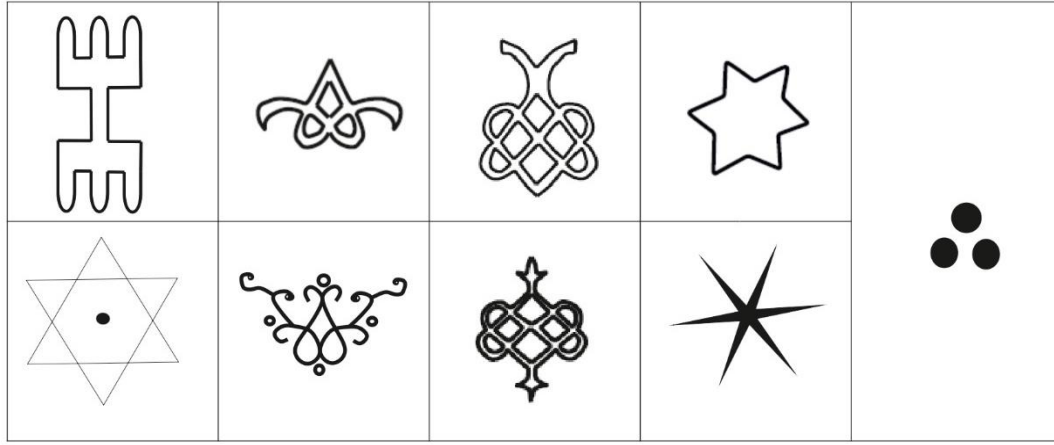
İnsanlık tarihinin her döneminde görülen geometrik motifler insanoğlunun dini inançları ve felsefi düşüncesiyle bağlantılı, doğayı ve özellikle kozmolojik öğeleri taklit etmesiyle ortaya çıktığı düşünülmektedir²⁴⁰.

Türk süsleme sanatının önemli bir bölümünü oluşturan geometrik desenler, daire, üçgen, kare, dikdörtgen, yıldız gibi sade formların birleştirilip bir arada kullanılmasıyla meydana getirilmekte ve oluşturulan bu desenler sonsuz bir döngü oluşturduğu için evrenin sonsuzluğunu ifade etmektedir²⁴¹. Türklerden her konuda etkilenen ve istifade eden Moğollar süsleme sanatında da Türkler tarafından oluşturulmuş ve kullanılmış birçok öğeye eserlerinde yer vermiştir ve bunların başında da geometrik motifler gelmektedir.

Çalışmamızda incelenen sikkelerde Mengü Han Tamgası, Mühr-ü Süleyman, Üç ve Sekiz Geçmeli Düğüm, Beş ve Altı Kollu Yıldız ve Üç Nokta gibi geometrik motifler zemin süslemeleri olarak kullanılmıştır.

²⁴⁰ Selçuk Mülayim, *Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler Selçuklu Çağı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982, s. (69).

²⁴¹ Azade Akar ve Cahide Keskiner, *Türk Süsleme Sanatında Desen ve Motif*, Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları, İstanbul, 1978, s. (20).

Çizim 2: Mengü Han Döneminde Kullanılan Geometrik Süsleme Örnekleri

Tablo 5: Mengü Han Dönemi Sikkelerinde Kullanılan Geometrik Motifler

Geometrik Motif	Adet	Yer Aldığı Sikke Katalog No
Mengü Han Tamgası	153	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 34, 35, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 81, 83, 84, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 111, 112, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 136, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 147
Mühr-ü Süleyman	52	19, 20, 24, 25, 26, 30, 31, 34, 35, 37, 41, 42, 45, 47,

		49, 51, 55, 57, 59, 61, 62, 65, 67, 68, 72, 74, 75, 80, 91, 94, 95, 96, 97, 100, 101, 103, 108, 114, 116, 117, 119, 122, 123, 124, 127, 129, 131, 134, 136, 142, 145
Üç Geçmeli Düğüm	27	28, 33, 36, 39, 58, 60, 66, 69, 78, 79, 81, 83, 85, 86, 87, 89, 90, 93, 99, 106, 110, 113, 118, 130, 132, 139, 140
Sekiz Geçmeli Düğüm	12	27, 48, 50, 92, 120, 125
Altı Kollu Yıldız	6	14, 32, 36, 63
Beş Kollu Yıldız	3	82, 133
Üç Nokta	3	54, 137

4.4.1.1. Mengü Han Tamgası

Tamga; el ile yapılan motif anlamına gelmektedir²⁴². İnsanoğlu geçmişten günümüze değin eşyaların, hayvanların, paranın, toprağın kendine ait olduğunu belgelemek ve göstermek amacıyla kendine özgü işaretler üretmiş ve kullanmıştır. Aidiyet ve bağımsızlık aracı olarak kullanılan bu işaretlere Orta Asya halklarınca tamga adı verilmiştir²⁴³. Tamgalar bir devlete, boya, aileye mahsus olabileceği gibi kimi zaman hükümdarlar da şahsi tamgalar kullanmışlardır.

Moğollar, Orta Asya’da yaşayan diğer devletler gibi önceleri sadece hayvanların kendi boylarına, kabilelerine ait olduğunu belgelemek için tamga adını verdikleri işaretleri kullanmışlardır. Zamanla tamgaların kullanım alanları genişlemiş ve Moğollarda her aile ve hükümdar kendine ait tamgaya sahip olmuş ve bu tamgalar bayraklarda, sikkelerde, fermanlarda, payzalar²⁴⁴ da kendine yer bulmuştur.

²⁴² Yusuf Halaçoğlu, “*Damga*”, TDV İslam Ansiklopedisi, C: 8, İSAM Yayınları, İstanbul, 1993, s. (454-455).

²⁴³ Remzi Duran, “Motiflere Dönüşmüş Türk Damgaları-Geometrik Motiflere Farklı Bir Bakış”, *Akdeniz Sanat Dergisi*, C/S: 13/23 Özel Sayı (Ekim 2019), s. (681).

²⁴⁴ Payza: Moğol İmparatorluğunda elçilere, imtiyaz sahibi tüccarlara verilen yetki belgesi.

Çalışmamızda incelenen sikkelerde Moğol İmparatorluğu'nun son Büyük Han'ı olarak adlandırılan Mengü Han'a ait çift taraflı üç uçlu mızrak şeklinde olan tamga kimi sikkelerde tek bir yüzde kimi sikkelerde ise her iki yüzde yer aldığı tespit edilmiştir.

Tek yüzde Mengü Han Tamga'sının bulunduğu 97 sikke tespit edilmiştir. (Kat. No: 1, 11, 12, 14, 15, 18, 19, 20, 21, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 34, 35, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 55, 57, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 80, 81, 83, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 105, 106, 108, 109, 112, 114, 116, 117, 118, 119, 120, 122, 123, 124, 125, 127, 129, 130, 131, 132, 134, 136, 139, 140, 142, 143, 144, 147)

Her iki yüzde Mengü Han Tamga'sının bulunduğu 28 sikke tespit edilmiştir. (Kat. No: 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 16, 23, 52, 53, 56, 70, 76, 84, 102, 104, 107, 111, 115, 121, 126, 128, 135, 141)

4.4.1.2. Mühr-ü Süleyman

İki tane eşkenar üçgenin birbirini aynı noktadan çapraz olarak kesmesinden meydana gelen Mühr-ü Süleyman, günümüzde Süleyman peygamberle anılsa da bronz çağı öncesinde kullanıldığı bilinmektedir. M.Ö. 3000 yıllarında büyü işareti ve süs eşyası olarak kullanılmıştır. Müslümanlar tarafından Mühr-ü Süleyman, Hatem-i Süleyman olarak Yahudi ve Hristiyanlar tarafından Davud yıldızı olarak adlandırılmıştır²⁴⁵.

Ezoterik inançlara göre makrokozmosu temsil ettiği düşünülen altı köşeli yıldız, Hint mitolojisindeki koruyucu, yaratıcı Tanrı Vişnu üçgeni ile yıkım tanrısı Şiva üçgeninin birbirine geçmiş hali olarak yorumlanmış ve dünyanın yaratılması ve yok olmasını simgelemektedir. Doğu kültürlerinin birçoğunda iyi-kötü, madde ile mana gibi zıtlıkları temsil etmektedir²⁴⁶.

²⁴⁵ Galip Atasagun, "Yahudilikte Dini Sembol ve Kavramlar", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C/S: 11/11 (2001), s. (133).

²⁴⁶ İskender Pala, "Mühr-i Süleyman", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C:31, İSAM Yayınları, İstanbul, 2020, s. (524).

Müht-ü Süleyman özellikle İlhanlı, Eyyubi, Artuklu ve Anadolu Selçuklu sikkelerinde kullanılmıştır. Moğol sikkelerinde motifin ortasında nokta olacak şekilde zemin dolgu süslemesi olarak kullanılmıştır.

Müht-ü Süleyman motifi incelediğimiz 52 adet sikkede tespit edilmiştir. (Kat. No: 18, 19, 20, 24, 25, 26, 30, 31, 34, 35, 37, 41, 42, 45, 47, 49, 51, 55, 57, 59, 61, 62, 65, 67, 68, 72, 74, 75, 80, 91, 94, 95, 96, 97, 100, 101, 103, 108, 114, 116, 117, 119, 122, 123, 124, 127, 129, 131, 134, 136, 142, 145)

4.4.1.3. Üç ve Sekiz Geçmeli Düğüm

Düğüm, halat veya ip gibi bükülebilir şeylerin kıvrıp kendi içlerinde veya birbirine dolanması yöntemiyle yapılan boğumdur. Düğüm motifi yaygın olarak Hitit, Mısır, Yunan, Roma, Bizans gibi Akdeniz uygarlıklarında ya da Akdeniz uygarlıkları ile kültür etkileşiminde bulunmuş yakın uygarlıklarda ki eserlerde görülmektedir. Düğümler, genel olarak geçmeler şeklinde ya da dairesel motifleri bağlama aracı olarak eserlerde yerlerini almıştır²⁴⁷.

Düğüm motifi Türkler arasında da İslamiyet öncesi Orta Asya'da el sanatlarında ve mezarlarda kullanılmıştır. Tabgaçlara ait bir mezarda, Göktürklerle ait bir tabutun örtüsünde ve levha üzerinde, Uygur hakani olan Alp Bilge için dikilmiş olan anıtın üzerinde ve Bezeklik'te Uygur duvar resimlerinde düğüm motifine rastlanmaktadır²⁴⁸.

Moğol ve İlhanlılar dışında Çağatay, Altın Ordu ve Anadolu Selçuklu Devleti sikkelerinde de yer alan düğüm motifi, üç, altı, sekiz, on ve on iki geçmeli olarak sikkelere uygulanmıştır. Moğol sikkelerinde yaygın olarak üç geçmeli düğüm motifi uygulanırken İlhanlı ve Anadolu Selçuklu sikkelerinde sekiz geçmeli düğüm motifi işlenmiştir.

Çalışmamızda incelediğimiz üç ve sekiz geçmeli düğüm motifi iki ilmeğin birbirinin içerisinde geçerek oluşmakta ve kimi örneklerde motif kıvrım dallarla sonlandırılmaktadır. Üç ve sekiz geçmeli düğüm motiflerinin sonsuzluğu, gücü,

²⁴⁷ Alev Çakmakoglu Kuru, "Orta Çağ Anadolu Türk Mimarisinde Düğüm Motifi ve İkonografisi", *Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, S:51, s. (24).

²⁴⁸ A.g.e., s. (25).

mutluluğu simgelediği düşünülmektedir²⁴⁹. Moğollar tarafından yaygın olarak sikkelerde zemin dolgu süslemesi olarak yer almıştır.

Araştırmalarda “Saadet düğümü”, “Herakles düğümü”, “Türk Aşk düğümü” ve “Sonsuz Düğüm deseni” olarak geçmektedir.

Çalışmamızda üç geçmeli düğüm motifi 27 adet sikkede tespit edilmiştir.(Kat. No: 28, 33, 36, 39, 58, 60, 66, 69, 78, 79, 81, 83, 85, 86, 87, 89, 90, 93, 99, 106, 110, 113, 118, 130, 132, 139, 140)

Sekiz geçmeli düğüm motifi ise 6 adet sikkede iki farklı yerde ve boyutta 12 adet olarak tespit edilmiştir. (Kat. No: 27, 48, 50, 92, 120, 125)

4.4.1.4. Beş ve Altı Kollu Yıldız

Yıldız, Moğol ve Türk hayatında önemli bir yere sahip olan ve Moğolların efsanevi imparatoru Cengiz Han’ın atası olarak kabul ettikleri Bozkurt ve Geyiğin geldiği yer olarak kabul edilen yerdir²⁵⁰. Yön bulmada, mevsim değişikliklerinde, hava durumu gibi bozkır halklarının hayatını sürdürmede önemli yer tutan olaylarda Türkler yıldızlardan faydalanmıştır. Kutup yıldızı diğer yıldızlardan ayrı tutulmuş ve göğün direği ve gök tanrının sarayı olarak adlandırılmış, dünya ve gezegenlerin kutup yıldızına bağlı olduğuna inanılmıştır. Göktürklerde parlaklığın yanında güzellik sembolü olarak kabul edilmiştir.

Türk kültüründe, diğer kültürlerde de olduğu gibi gök, yıldız, ay, güneş gibi gök cisimleri hem güç simgesi hem de tanrısal gücün kaynağı olarak değerlendirilmiştir²⁵¹. Orta Asya halklarının yaşamı için önemli bir yere sahip olan yıldız sanat eserlerinde ve sikkelerde de kendine yer bulmuştur. Yıldız, sikkeler de hem form olarak hem zemin süsleme dolgusu olarak hem de kontur olarak karşımıza çıkmaktadır.

²⁴⁹ Necla Akkaya, *Mardin Müzesi'ndeki İslami Dönem Sikkelerinden Örnekler*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya, 2011, s. (494).

²⁵⁰ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi II*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992, s. (161).

²⁵¹

Moğol sikkelerinde beş ve altı kollu olarak zemin dolgu süslemesi şeklinde kullanılan yıldız, İlhanlı sikkelerinde beş altı, sekiz kollu olarak süsleme ögesi ve düz veya inci dizisi şeklinde form haliyle kullanılmıştır.

İncelediğimiz sikkelerde 2 adet sikkede tek bir yüzde, 2 adet sikkede ise her iki yüzde olmak üzere toplam 4 adet sikkede 6 adet altı kollu yıldız motifi tespit edilmiştir. (Kat. No: 14, 32, 36, 63)

İncelediğimiz sikkelerde 1 adet sikkede tek yüzde, 1 adet sikkede ise her iki yüzde olmak üzere 2 adet sikkede 3 adet beş kollu yıldız motifi tespit edilmiştir. (Kat. No: 82, 133)

4.4.1.5. Üç Nokta

Üç noktadan oluşturulan motif Çintemani, Çin Bezeği ya da Timur tarafından hem devletin bayrağında hem de sikkelerinde kullanılmasından dolayı Timuçin damgası olarak adlandırılmaktadır.

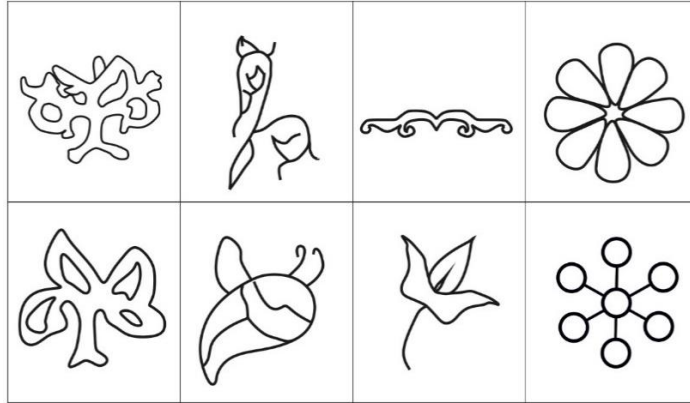
Üç nokta ayrıca Budizm’de üç cevher olarak adlandırılan Buda, Drahma ve Sangha’yı ifade etmektedir²⁵². Budist olan Çin ile yakın ilişkiler kuran ayrıca bir dönem Budist olan Moğolların sikkelerde bu sebeple kullanmış olması düşünülebilir.

Üç nokta motifi Mengü dönemi sikkeleri dışında, İlhanlı hükümdarları Olcaytu Muhammed ve Ebu Said Bahadır dönemlerine ait sikkelerde ve Timur dönemi sikkelerinde bulunmaktadır.

Çalışmamızda üç nokta motifi 1 sikkede iki ayrı yerde (Kat. No: 54) olmak üzere 2 adet sikkede tespit edilmiştir. (Kat. No: 54, 137)

²⁵² Aliya Şarafullina, *Budizm’de ve Tibet Budizmi’nde İnanç Esasları*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2013, s. (21).

4.4.2. Bitkisel Motifler

Çizim 3: Mengü Han Döneminde Kullanılan Bitkisel Motif Örnekleri

Tablo 6: Mengü Han Dönemi Sikkelerinde Kullanılan Bitkisel Motifler

Bitkisel Motif	Adet	Yer Aldığı Sikke Katalog No
Çok Yapraklı Çiçek	13	28, 39, 66, 69, 71, 78, 89, 90, 99, 113, 130, 139, 140
Palmet	12	1, 11, 12, 40, 43, 64, 88, 98, 129, 134, 136, 142
Kıvrım Dal	12	30, 31, 34, 35, 39, 50, 78, 82, 89, 90, 92, 99
Bitkisel Form	12	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 52, 76, 121,
Gülbezek	7	1, 11, 12, 43, 64, 88, 98
Rumi	4	32, 64, 66, 137
Hayat Ağacı	4	22, 63, 82, 133

4.4.2.1. Hayat Ağacı

Etnolojide, hayatın ve evrenin yenilenmesi ile ölümsüzlüğü ve verimliliği simgeleyen, insanla hayat arasındaki ilişkiyi gösteren efsane ağacı olarak

tanımlanmakta²⁵³ olan hayat ağacı Orta Asya kavimlerinde önemli bir yere sahiptir. Ağaçlar gök kubbenin zirvesinden yeryüzünün dibine varan eksen gibi düşünülerek gökyüzü ile yeryüzünü birleştiren bir ibadet mekânı olarak görülmüştür²⁵⁴. Şaman inancına göre dünyanın merkezi olan hayat ağacı gökyüzüne uzanan dalları ile de şamanın gökyüzüne çıktığı merdiven olarak görülmüştür²⁵⁵. Uygur Türklerinde ağaç çocuk dünyaya getiren varlık olarak düşünülmüş ve ağacın kuruması demek o ağaçla soy bağı olan ailenin soyunun tükeneneğine işaret etmektedir²⁵⁶. Uygur Kağanı olan Böğü Kağan'ın bir kayın ağacında dünyaya geldiği rivayet edilmektedir. Şamanist inanca sahip Moğollarda, hayat ağacına şaman davullarında, sikkelerde, süs eşyalarında ve kendileri için büyük önem arz eden atların, koşum takımlarında sıklıkla yer vermiştir. Hayat ağacı motifi mimari, ahşap, maden ve sikkelerde süsleme ögesi olarak kullanılmıştır. Mengü dönemi sikkelerinde hayat ağacı zemin süslemesi olarak yer almıştır.

Çalışmamızda hayat ağacı motifi 4 sikkede tespit edilmiştir. (Kat. No: 22, 63, 82, 133)

4.4.2.2. Palmet

Bir eksenin iki tarafına altı ve üstü kıvrık şekilde bitki sapları ile birlikte bunların üst kısmında ki boşlukların iki yandan doldurulmasıyla elde edilen çiçek tomurcuğunu andıran ve beş ana hattan meydana gelen motif, palmiyeye benzediği için palmet adı verilmiştir. Latince beş rakamının karşılığı olan “Palam” (Fransızca Palme), palmiye ağacının ele benzemesi dolayısıyla hem ağaca hem de motife ismini vermiştir²⁵⁷. İlk örneklerine Mısır'da rastlanılan motif, Akdeniz havzasında kısa sürede yaygın şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

Orta Asya'da ilk örneklerine Hun kurganlarında rastlanan palmet motifi, koşum takımlarında, keçelerde, ahşap ve maden takılarda karşımıza çıkmaktadır.

²⁵³ Sedat Veyis Örnek, *Budunbilim Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 1973, s. (69).

²⁵⁴ Emel Esin, *Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2004, s. (26-27).

²⁵⁵ Gündegül Parlar, *Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Yazı Dışı Figüratif Öğeler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, s. (128).

²⁵⁶ İsmail Taş, *Türk Düşüncesinde Kozmoloji-Kozmogoni*, Kümen Yayınevi, Konya, 2002, s. (110).

²⁵⁷ Hamza Gündoğdu, “İkonografik Açıdan Türk Sanatında Rûmi ve Palmetler”, *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar Güner İnal'a Armağan*, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Ankara, 1993, s. (199).

Palmet motifi, Gazneliler, Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu, Moğol imparatorluğu, İlhanlı, Abbasi ve Eyyubiler tarafından mimari, plastik sanatlar ve sikkelerde sıkça kullanılmıştır. Selçuklular diğer kültürlerin aksine palmet motifinde değişiklikler yapmıştır. Üç bölümden meydana getirilen palmet, sağ ve sola simetrik şekilde kıvrılan iki yaprağın ortasından sivri şekilde üçüncü tepe yaprağı çıkmaktadır²⁵⁸. Mengü dönemi sikkelerinde de üç bölümlü Selçuklu palmeti motifi genellikle zemin süsleme unsuru olarak sekiz dilimli gül motifi ile beraber kullanılmıştır.

Çalışmamızda palmet motifi 12 sikkede tespit edilmiştir. (Kat. No: 1, 11, 12, 40, 43, 64, 88, 98, 129, 134, 136, 142)

4.4.2.3. Rumi

Kelime manası bakımından Roma ülkesi anlamına gelen fakat daha çok Anadolu'yu anlatmak için kullanılan Rumi, Selçuklu motifi olarak bilinmesine karşın Karahanlılar, Gazneliler, Abbasiler, Fatimiler ve Endülüs Emevi tarafından süslemelerde sıklıkla kullanılan bitkisel motiftir. Osmanlının son dönemine kadar varlığını koruyan motifin, terim olarak 16. Yüzyılda süsleme ögesi olarak kullanılmaya başlandığı düşünülmektedir.

Rumi, tombul virgül şeklinde ana gövde ile gövdenin sivri ucuna bağlı yuvarlak şekilden oluşmaktadır. Kimi zaman iki ayrı parça şeklinde çatallanan kimi zaman ise damarlar ile dilimlenmiş gövde şeklinde farklı şekillerde kullanılan motif farklı kültürler tarafından genel tanımın dışında şekillere bürünmüştür. Motif sarmaşık dallarını anımsatmakla beraber tek başına kullanıldığında daha çok hayvan tasvirlerine özgü olan ürkütücü, saldırgan, ısırgan ve çevik şekilde kıvrılan hareketlere benzemektedir. Çevik hareketlere sahip ve biçimli dönüş yapan yılan, ejder gibi hayvanları anımsatmaktadır. Bu sebeple Rumi'nin hayvan motiflerinin üsluplaştırılmış hali olduğu düşünülmektedir²⁵⁹.

Çalışmamızda Rumi motifi 4 sikkede tespit edilmiştir. (Kat. No: 32, 64, 66, 137)

²⁵⁸ Semra Ögel, *Anadolu Selçukluları'nın Taş Tezyinatı*, TTK Yayınları, Ankara, 1987, s. (75-76)

²⁵⁹ Selçuk Mülayim, *Türk Sanatında İkonografik Dönüşümler Değişimin Tanıkları*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2015, s. (168-169).

4.4.2.4. Gülbezek

Gülbezek, bir dairenin içerisinde veya dairesel düzlem ile oluşturulmuş bitkisel, geometrik, figürlü ve yazılı kompozisyonlardan oluşan süsleme ögesine verilem isimdir.

En erken örneklerine Antik Mısır'da rastlanılan gülbezek, Asur, Babil, Hitit, Sasani, Roma, Bizans sanatında önemli bir süsleme ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Gülbezeker Orta Asya sanatında da sıkça kullanılmış özellikle kurganlardan çıkarılan halı ve keçelerde süsleme ögesi olarak kullanılmıştır.

Gülbezekerin daire içerisinde veya dairesel bir düzlem üzerinde inşa edilmeleri Antik Mısır'da güneşin izdüşümünü, Hint geleneğinde göksel hareketin yani tanrısal hareketin kaynağını, İslamiyet'te ise sonsuzluğu ve kusursuzluğu ifade ettiği düşünülmektedir.

Daire içerisinde ki gül veya bitkisel motiflerin ise ikonografik olarak Budizm kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Hindistan'da ortaya çıkan ve Orta Asya'da yaygın olan Budizm inancında Buda'nın lotus (nilüfer) çiçeğinin kalbi olarak adlandırılan iç kısmından doğduğuna inanılmış ve bu sebeple lotus kutsal kabul edilmiş ve bu kutsiyet sanat eserleri, mimari yapıları ve süslemeyi etkilemiştir. Bu inanış İslamiyet'te birtakım değişikliklere uğramıştır. Hz. Muhammed'in Miraç hadisesi sırasında Allah'ın huzurunda terinin yere düşmesiyle kırmızı gülün ortaya çıktığı rivayet edilmiştir. Bu doğrultuda İslam inancında gül motifi Hz. Muhammed'i sembolize etmek için kullanılmaya başlanmıştır²⁶⁰.

Çalışmamızda incelenen gülbezek motifi daire içerisinde sekiz dilimli (yapraklı) olarak ve palmet motifiyle birlikte işlenmiştir. Gülbezek motifi 7 sikkede tespit edilmiştir. (Kat. No: 1, 11, 12, 43, 64, 88, 98)

4.4.2.5 Çok Yapraklı Çiçek

Çok yapraklı çiçek motifi stilize edilmiş, uçları bombeli ve genel olarak altı yapraklı olacak şekilde ve üç geçmeli düğüm motifi ile birlikte zemin dolgu süslemesi olarak kullanılmıştır.

²⁶⁰ Ayşe Nur Taşdelen, *Konya Türk Devri Yapılarında Bulunan Gülbezeker*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2020, s. (7-33).

Çalışmamızda çok yapraklı çiçek motifi 13 sikkede tespit edilmiştir. (Kat. No: 28, 39, 66, 69, 71, 78, 89, 90, 99, 113, 130, 139, 140)

4.4.2.6 Kıvrım Dal

Kıvrım dallar, İslamiyet sonrası Türk süsleme sanatında hayvan motiflerinin yerine kullanılmıştır. Orta Asya hayvan üslubunda yer alan hayvan mücadele sahnelerinde ki şekiller grift bir hal almış ve kıvrım dal şekline dönüşmüştür²⁶¹.

Moğol sikkelerinde görülen kıvrım dal motifleri sikkelerde bir kontur çizgisi görevi görerek satırları birbirinden ayırmak ve boşluk doldurma amacıyla kullanılmıştır.

Çalışmamızda kıvrım dal motifi 12 sikkede tespit edilmiştir. (Kat. No: 30, 31, 34, 35, 39, 50, 78, 82, 89, 90, 92, 99)

4.4.2.7 Bitkisel Form

Kataloglamasını yaptığımız Mengü dönemi sikkelerinde bir daldan çıkıp iki ayrı yöne doğru uzayan ve yaprak olmak üzere iki farklı bitkisel form tespit edilmiştir. Bu formların hangi tür bitkisel motife dâhil edileceği konusu güçtür. İncelenen formlar doğal anlamda bir bitki bezemesi olmaktan ziyade boşluk doldurma amacıyla zemin dolgusu olarak görülmüştür. Bir daldan çıkıp iki ayrı yöne doğru uzayan formun ilk örnekleri Karahanlı Devletinde görülmeye başlamış Moğollar ve İlhanlılar döneminde de kullanılmıştır²⁶². Yaprak şeklinde olan form ise sadece Salmas darplı sikkelerde kullanılmış ve kataloglama sırasında darp yeri okunamayan sikkeler için ayırıcı bir özellik olarak kabul edilmiştir.

Çalışmamızda bir daldan çıkıp iki ayrı yöne doğru uzayan bitkisel form 2 sikkede tespit edilmiştir. (Kat. No: 52, 76)

Yaprak şeklinde olan bitkisel form 10 sikkede tespit edilmiştir. (Kat. No: 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 121),

²⁶¹ Celal Esed Arseven, *Türk Sanatı*, Cem Yayınevi, İstanbul 1973, s. (11).

²⁶² Bayram Karakurt, *Efes Müzesi'ndeki İlhanlı Dönemi Sikkeleri*, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2021, s. (254).

4.4.3. Yazı

Kataloglamasını yaptığımız Mengü dönemine ait 150 sikkenin tamamında Arap alfabesi ile oluşturulan kûfi karakterli yazı kullanılmıştır. 7. yüzyılda Irak'ın Kufe şehrinde ortaya çıkan yazı türü son derece belirgin konturlara sahip köşeli yazı stilidir. Geometrik bir yazı türü olan Kûfi İslam süsleme sanatlarında ve mimarisinde önemli bir yere sahiptir ayrıca dikey ve yatay hatları vurgulayan ve köşeli olan harfleri geometrik biçimlemeler için diğer yazı türlerine nazaran daha uygundur²⁶³.

İncelediğimiz sikkelerde Kûfi yazının bir alt şekli olan çiçekli ya da tezyini kûfi olarak adlandırılan yazı stili kullanılmıştır. Çiçekli Kûfi yazının başında veya sonunda ki harflerin yaprak biçiminde veya kıvrım dal şeklinde uzamasıyla oluşturulmaktadır²⁶⁴. Mengü dönemi sikkelerinde çiçekli kûfi özellikle satır sonlarında yer alan harflerin kıvrım dal şeklinde uzatılması ve harflerin böylece hareketlendirilerek kûfi yazının köşeli ve belirgin olan konturlarını yumuşatarak estetik kazanması amacıyla kullanılmıştır.

²⁶³ Ömür Bakırer, “Kûfi Yazıda Geometrik Yorumlar Üzerine Bir Deneme”, *Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi*, C/S: 1/1 (1982), s. (1).

²⁶⁴ Kufi yazı hakkında detaylı bilgi için bkz. Recep Gün, *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Yazı Kullanımı*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Samsun, 1999, s. (8).

SONUÇ

Sikkeler, bir kıymet değişim aracı olarak nümizmatik biliminin malzemesi olan fakat bu kalıba sığmayıp tarih, sanat tarihi, arkeolojiye birinci dereceden diğer birçok bilim dalına ise ikinci dereceden katkı sunan tarihi belgelerdir. Sikkeler, bir değer aracı olmakla kalmayıp kendini darp ettiren hükümdar ve devletin sembollerini taşıyarak onların meşruiyetini anlatan, malzemesi ile devletin ekonomisi, özgürlüğü ve madenleri hakkında bilgi veren, üzerindeki semboller ile dini inanışları aktaran, üzerinde yer alan tarihler ile saltanat süreleri hakkında bilgi sağlayan, bezemeleri ile sanatsal zevkleri ve gelişmişliği gösteren, yazılar ile nerede kim tarafından darp ettirildiğini aktaran ayrıca tarihi kaynaklarda ismine rastlanmayan bir hükümdarın veya zaman içinde terk edilip yok olmuş bir şehrin ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

Cengiz Han 1206 yılında Kağan ünvanıyla Moğolistan'daki bütün kabileleri birleştirip tek bir ulus yaratmış fakat göçebe hayat tarzını sürdüren Moğollar adeta dalganın kumsala vurması gibi önüne gelen her şeyi dağıtıp, yağmalayıp, talan edip alacağını alıp geri çekiliyordu. Moğolların geçtiği yerlerde sadece harabeler kalıyor insanlar sürekli batıya doğru ilerlemesini sürdürüyordu. Cengiz Han bu durum karşısında kimi önlemler alarak özellikle ticaret hayatını garanti altına almış fakat yerleşik düzenle işlemesi gereken devlet hayatını düzene sokmakta büyük sorunlar yaşamıştır. Cengiz sonrası başa geçen ardılları da kimi teşebbüslerde bulunmuş fakat hem merkezi otoriteyi sağlamakta hem de imparatorluğa bağlı yerlerde ki düzeni ve ekonomiyi düzeltmede tam manada başarılı olamamışlardır. Mengü ise Han olduktan sonra seleflerinin aksine İmparatorluk topraklarını yağma ve talan edilecek yerler olarak düşünmemiştir. Ayrıca yaşayanların sadece Moğollara vergi vermek için yaşaması gerektiği düşüncesini değiştirmek amacıyla çalışmalara başlamıştır. İşe ilk önce Cengiz, Ögeday ve Güyük dönemlerinde yağma ve talanlardan zarar görüp daha sonra yaşadıkları yerdeki Moğol valilerinin zulümleri sonrası topraklarını terk eden yerel halkı geri getirmek ve bölgeyi ıslah ettirmekle başlamıştır. Yöneticilerin yerel halka zulmünü çıkarttığı fermanlarla engellemiştir. Merkezi otoriteyi sağlamak için kardeşleri Kubilay ve Hülagü'yü imparatorluğun doğusu ve batısına göndermiştir. Aldığı önlemler ile İmparatorluğa refah ve düzen getiren Mengü döneminde Moğollar sahip olduğu topraklarda kendi kültürlerini, sanatsal zevklerini de bu dönemde hem

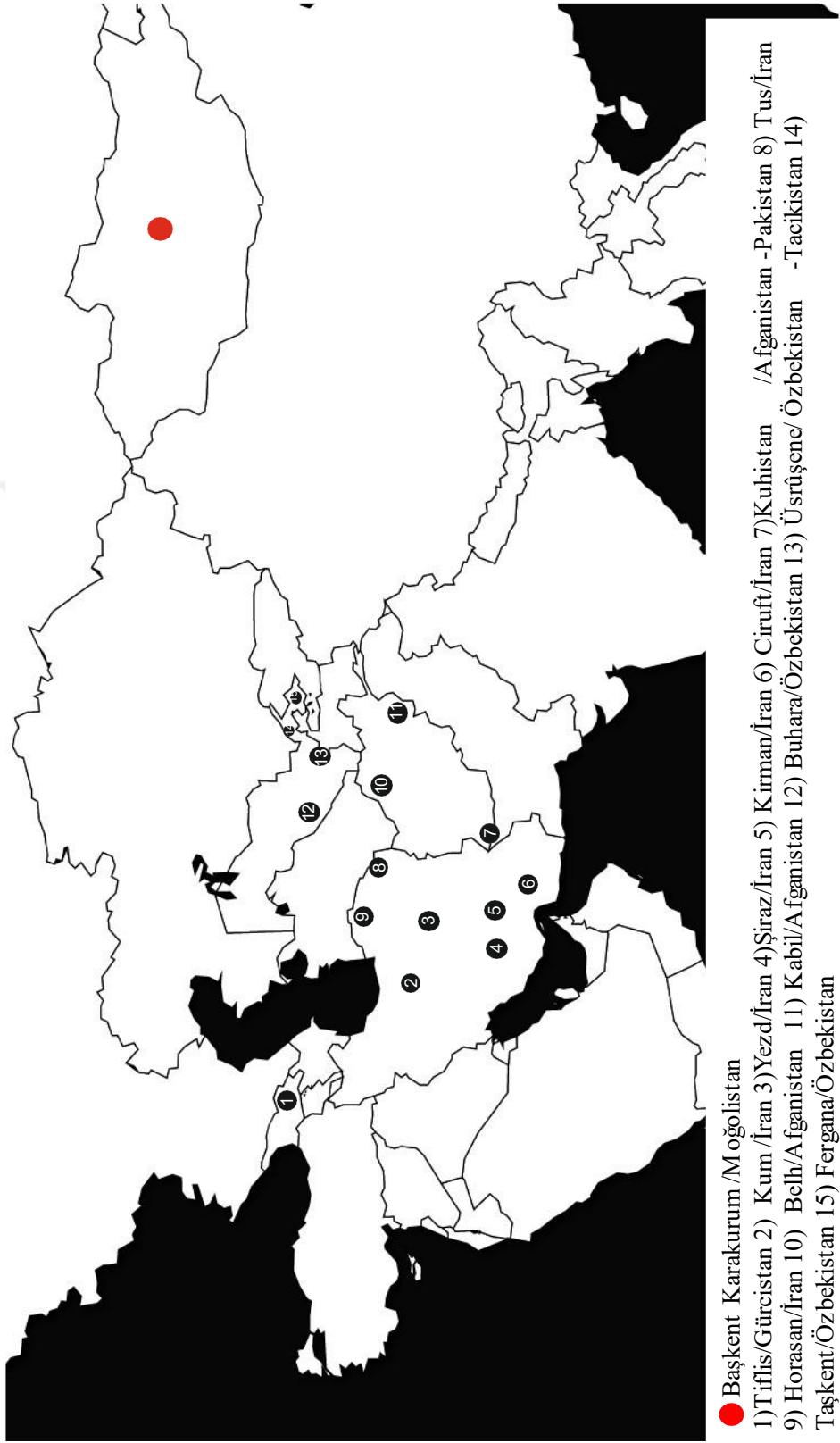
kurdıkları şehirler ile hem darp ettikleri paralar ile Çin'den Hindistan'a Rusya'dan İran'a kadar geniş bir coğrafyaya taşımışlardır.

Moğollar uzun bir süre kendi topraklarında darphane kurmamış ve sikke darp etmemiştir. Dolaşımda paranın olmaması ticareti sekteye uğratmaya başladığında ise para sorununa Moğollara bağlı Gazne, Horasan, Semerkant bölgesinde ki yerel hükümdarlar sikke darp ettirerek geçici bir çözüm bulmuştur. Bu dönemde altın ve gümüşten sikke darp edilmiş ve dönemin hükümdarı Cengiz Han'ın adı sikkelerde Kaan-ül Adil ünvanıyla yer almıştır. Ögeday, Güyük ve naibeler döneminde de yerel hükümdarların sikke darp ettirmesiyle devam etmiş ve sikkelerde sadece hükümdar unvanları yer almıştır. Töregene Hatun ise naibelik döneminde “Ulus Mongul Ulus Bek” yani Yüce Moğol halkının beyi unvanını kullanmıştır. Mengü bu durumu değiştirerek bütün darphaneleri devlet kontrolüne almıştır. Darphanelerin Moğolların hakimiyetine geçmesiyle sikkelerde de ilk defa bir Moğol hanının ismi yer almıştır. Mengü döneminde altın, gümüş ve bakırdan sikke darp ettirilmiştir. Altın sikkelere çok az rastlanılmış bakır ise maden değeri düşük olduğu için ticarete benimsenmemiştir. Bu dönemde daha çok gümüşten darp edilen ve Dirhem adını verdikleri sikkeleri kullanmışlardır. Gümüşün yaygın olarak kullanılmasında Moğolların hâkim olduğu coğrafyada gümüş madeninin fazla bulunmasının etkisi büyüktür (**Harita 2**). Çalışmamız kapsamında incelediğimiz sikkelerin tamamının gümüş olması da bu durumu destekler niteliktedir.

Moğollar, Cengiz Han döneminde İpek yolunun bir kısmına hâkimken Mengü döneminde üçte ikisine hâkim hale gelmişlerdir. Dönemin dünya ticaretinin önemli bir kısmının gerçekleştiği bu topraklarda Moğol sikkelerinin kullanılması hem ekonomik açıdan hem de prestij açısından Moğolları daha iyi noktaya getireceğinin farkında olan Mengü, uluslararası ticarete kendi sikkelerini hâkim kılabilmek için paranın prestijinin ve güvenilirliğini sağlamak adına imparatorluk sınırları içerisinde darp edilen sikkelerin aynı ayar ve ölçüde olmasına önem göstermiştir. Mengü döneminde Anadolu Selçuklu, Abbasi ve Memlük gibi çağdaş devletlerin sikkeleri değer istikrarına sahip oldukları için Bizans topraklarından Çin sınırlarına kadar olan bölgede kullanılmıştır. Mengü, sikkelerde değer istikrarını ve yüksek birim değerini koruyarak Moğol sikkelerinin de ticarete yer almasını sağlamaya çalışmıştır. Tez

kapsamında incelediğimiz sikkelerin tamamının Malatya ili sınırları içerisinde bulunması bu sikkelerin Anadolu ticaretinde kullanıldığı ihtimalini düşündürmektedir.

Harita 2: Moğol İmparatorluğu Sınırları İçerisinde Bilinen Gümüş Madenleri

Mengü döneminde sikke üretim tekniği olarak İslam dünyası tarafından tercih edilen ve döküm tekniğinden daha pratik bir yöntem olan Çekiçle Darp Tekniği kullanılmıştır. Bu tekniğin kullanılmasında ki amaç sikkenin taklit edilmesinin zor olması, darphane kurmanın maliyetsiz ve kolay olması, iki veya üç kişinin darp işlemi için yeterli olması ve sikkelerin standart ölçülerde darp ettirilmesi ve kontrolü için en uygun yöntem olmasıdır. İncelediğimiz sikkelerde Mengü dönemi boyunca genel olarak ölçü ve ağırlıklar korunduğu birkaç örnekteki sapmanın sikkelerin kesik veya çift darplı olması sebebiyle olduğu tespit edilmiştir.

Mengü döneminde darp edilen sikkelerde kullanılan formların başında daire içinde kare form gelmektedir. Daire çerçeve sikkelerin ortaya çıktığı ilk dönemlerden beri kullanılırken kare form daha çok Türkler ve Moğollar tarafından kullanılmıştır. Kare'nin Türk ve Moğol inanışında önemli bir yere sahip olması şüphesiz Mengü döneminde bu formun yoğun kullanımının sebebi olmuştur. Kare form Mengü sonrasında İlhanlılar tarafından da yoğun olarak kullanılmıştır. Daire içinde kare formun dışında kullanılan Çift Daire formu ise Abbasiler tarafından yoğun olarak kullanılan bir formdur. Moğolların Abbasiler'e son vermesi sonrasında onlara ait darphanelerin kullanılması bu formun Moğollar tarafından kullanımını da açıklamaktadır.

Sikkelerin üzerinde yer alan bitkisel ve geometrik motifler ise dönemin süsleme özellikleri ve anlayışları hakkında bize bilgi vermektedir. Çalışmamız kapsamında incelenen sikkelerdeki motiflerin geneli Orta Asya kökenlidir. Hayat ağacı, Türk aşk motifi ya da Saadet düğümü olarak adlandırılan düğüm motifi, bir daldan çıkıp iki ayrı yöne doğru uzayan bitkisel form, üç nokta motifi menşei Orta Asya olan motiflerdir. Bunların dışında rumi, palmet ve kıvrım dallar İslam medeniyetinin etkisiyle sikkelerde yer almıştır. Mühr-ü Süleyman ise asyatik evren imgesi olan sekiz köşeli yıldız benzemesi ve Budizm inancında varoluş ve yok oluşu ve kaosu simgelemesi ve ayrıca Moğol öncesi dönemde de Gürcü sikkelerin de form olarak kullanılmış olması sebebiyle sikkelerde kendine yer bulmuştur. Çalışmamızda incelenen sikkelerin çoğunda yer alan Mengü Han'a ait tamga ise sikkeleri darp ettireni ve sikkenin Moğol devletine ait olduğunu vurgulamak amacıyla yer almıştır. Çalışmalarda Moğol çatalı, Tuluy ailesi damgası ve Coci damgası olarak geçen

tamganın bahsi geçen isimlerle ifade edilmesinin doğru olmadığı düşüncesindeyiz. Motifin Moğol çatalı gibi genel bir ibareyle adlandırılması için farklı dönemlerde de kullanılmış olması gerekmektedir fakat Mengü öncesinde kullanılmayan motifin benzeri sadece Mengü sonrasında kendi oğulları tarafından kullanılmıştır. Tuluy ailesi damgası olarak adlandırmakta pek mümkün gözükmemektedir çünkü Tuluy tarafından kullanılan tamga üç uçlu fakat alt kısmı olmayan yaba şeklinde iken , Hülagü tarafından kullanılan tamga ise Tuluy tamgasının ortasındaki ucunun uzatılmasıyla oluşmakta , Tuluy'un diğer oğlu Arık Böke'nin kullandığı tamga ise Mengü tamgasına benzemekle beraber iki uçlu ve ters şekildedir . Coci ulusu damgası ise muhtemelen Mengü döneminde Coci'nin oğlu Batu tarafından darp ettirilen sikkelerde motifin kullanılması sebebiyle düşünülmüştür fakat Coci tamgası dik bir çizginin üzerinde yer alan daire şeklinde iken Batu'ya ait tamga şu şekildedir . Motifin Mengü Han döneminde neredeyse bütün sikkelerde ve payzalarda kullanılması kişisel bir simge olduğunu düşündürmektedir. Çalışmamızda yer alan motiflerden kişisel bir simge olan Mengü Han tamgası dışındaki hepsi İlhanlı sikkelerinde bezeme unsuru olarak kullanılmıştır.

Çalışmamız kapsamında incelenen sikkelerde üç ayrı darp yerine rastlanmıştır. 82 Tiflis darplı, 12 Salmas darplı ve 1 Nesâ darplı sikke tespit edilmiştir. Tiflis, Gürcü Prensiğinin başkenti olması, ipek yolunda yer alması ve zengin gümüş yataklarına sahip olması sebebiyle her dönem önemli bir yerleşim merkezi olmuştur. Moğollar öncesinde de aktif olan darphanesi Mengü döneminde de kullanılmaya devam edilmiştir. Çalışmamızda yüzeyi okunabilen örneklerde mühr-ü süleyman motifinin olduğu sikkelerin tamamının Tiflis darplı olması bu motifin Tiflis darphanesine özgü olduğu düşüncesini de akla getirmektedir. Tiflis'te Gürcü Kraliçeler Tamar ve Rusudan dönemlerinde darp ettirilen sikkelerde form olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bir başka darp merkezi olan, İran'da Urmiye gölü yakınlarında yüksek bir ova üzerine kurulmuş bir yerleşim yeri olan Salmas ise Selçuklular zamanında darphaneye sahip olduğu bilenen bir şehirdir. Moğollar, muhtemelen yüksek bir yerde olması ve kavurucu yaz sıcaklıklarından kaçmak için bu bölgeyi üs olarak seçmiştir. Mengü dönemine ait Salmas darplı sikkelere ülkemizde yapılan tez, araştırma ve katalog

çalışmalarında rastlamadık. Bu açıdan kataloglamasını yaptığımız Salmas darplı sikkeler önem arz etmektedir. Hülagü döneminde Salmas darplı sikkelerin olduğunu Ömer Diler'in²⁶⁵ katalog çalışmasından öğrenmekteyiz fakat çizim veya fotoğraf olmadığı için karşılaştırma yapma imkânı bulunamamıştır. Salmas darplı sikkelerin tarihi okunabilenlerin H. 653/ M. 1255-1256 yılına aittir. Bu tarihlerde Hülagü kurultaydan İlhan olarak imparatorluğun doğusuna gitme görevi almış fakat henüz Karakorum'dan hareket etmemiş olduğundan bu sikkeleri Mengü adına bölgede Hülagü gelene kadar vergi ve maliye konusunda tek yetkili kişi olan Argun Aka kestirmiş olmalıdır. Ayrıca Salmas darplı sikkeleri incelediğimizde Mengü Han tamgası ve yaprak motifi dışında bezemelere rastlamazken Hülagü'nün bölgeye intikali sonrasında darp ettirilen sikkelerdeki bezemelerde özellikle motiflerin arttığı gözlemlenmektedir. Özellikle Orta Asya menşeli motiflerin artması Hülagü'nün yanında sanatkâr topluluğunu da getirdiğini düşündürmektedir. Çalışmamızda Aşkabat'ın 18 km. güneybatısında bulunan bir yerleşim merkezi olan Nesâ darplı bir sikke bulunmaktadır. Mengü dönemine ait Nesâ darplı sikkelere ülkemizde yapılan çalışmalarda rastlamadık. Salmas darplı sikkeler gibi Nesâ darplı sikke de çalışmamızın önemini artırmaktadır. Nesâ darplı sikkelere Mengü dönemi sonrasında İlhanlı hükümdarı Gazan dönemine kadar rastlanmamaktadır. Çalışmamızda motif bakımından Nesâ darplı sikkeye benzer sikkeler bulunmakta fakat diğer örneklerin tahrip olmasından dolayı üzeri tam okunamadığı için bu konuda kesin bir kanıya varamamaktayız.

Mengü döneminde darp ettirilen sikkelerin tamamında, Cengiz Han döneminden itibaren kullanılan Arapça yazı kullanılmıştır. Sikkelerin ön yüzünde Kelime-i tevhide yer verilmiştir. Şamanist ve Budist inanca sahip Moğolların sikkelerinde Arap alfabesini ve İslamiyet ile alakalı ifadeleri neden kullandıkları sorusu ilk akla gelen sorudur. Bunu iki farklı şekilde açıklamak mümkündür; ilki dönemin hâkim dilinin Arapça olması ve ticaretin çoğunlukla Müslümanların yaşadığı coğrafyada gerçekleşmesi sebebiyle sikkelerin kabul görmesini sağlamak, ikincisi ise Moğolların hâkim olduğu coğrafyanın büyük kısmının Müslüman olması sebebiyle

²⁶⁵ Ömer Diler, a.g.e., s. (236).

halkın dini ve kültürel unsurlarını dikkate aldıklarını göstererek halka kendilerini kabul ettirmek olduğunu düşünmekteyiz.

Mengü Han döneminde İlhan olarak İmparatorluğun batısına gönderilen Hülagü, 1260 senesine kadar İmparatorluğa bağlı kalmış Mengü'nün ölümü sonrasında ise Kubilay'ı kendine kimi özerklikler sağlanması karşılığında destekleyerek Han olmasını sağlamıştır. Bu tarihten sonra daha bağımsız hale gelen Hülagü, İlhanlı devletinin temellerini atmıştır. Hülagü sonrası Han'lara bağlılığını ve sikkelerde ismini geçiren İlhanlılar vergi vermeyi tamamen bırakmıştır. Gazan döneminde ise Büyük Moğol İmparatorluğundan fiilen ayrılan İlhanlılar bağımsız bir devlet olmuştur. Fakat ülkemizde yapılan özellikle İlhanlı sikkeleri ile ilgili çalışmalarda Büyük Moğol İmparatorluğu ve İlhanlılar arasında ki bağlar kısmen işlenmiştir. Büyük Moğol İmparatorluğu'ndan sadece tarihçe kısmında bahsedilmiş sikke kompozisyonları, süslemeleri ile ilgili kısımlarda bu bağlar göz ardı edilmiştir. Moğollar, Şamanist ve Budist inançlara sahip olarak geldiği coğrafyada Müslümanlarla yaşayarak hem İslam coğrafyasını etkilemiş hem de kendileri etkilenmiştir. Mengü döneminde ki sikkelerde yer alan Orta Asya kökenli süslemelerin tamamı İlhanlı döneminde de kullanılmaya devam etmiştir bu da Büyük Moğol İmparatorluğu ile İlhanlılar arasında tarihsel bağların yanı sıra sikke ve süsleme konusunda ki bağları da açıklamaktadır.

KAYNAKÇA

- ABÛ'L-FARAC Gregory, *Abû'l-Farac Tarihi C: II*, Çev.: Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999.
- AKAR Azade ve KESKİNER Cahide, *Türk Süsleme Sanatında Desen ve Motif*, Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları, İstanbul, 1978.
- AKKAYA Necla, *Mardin Müzesi'ndeki İslami Dönem Sikkelerinden Örnekler*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya, 2011.
- ANONİM, *Moğolların Gizli Tarihi*, Çev.: Ahmet Temir, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2019.
- ARAN Ahmet, *Döküm Teknolojisi İmal Usulleri Ders Notları*, İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi, İstanbul, 2007.
- ARSEVEN Celal Esed, *Türk Sanatı*, Cem Yayınevi, İstanbul 1973
- ARTUK İbrahim ve ARTUK Cevriye, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslâmî Sikkeler Kataloğu C:1*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.
- ARTUK İbrahim, “Fels”, TDV İslam Ansiklopedisi, C: 12, İSAM Yayınları, İstanbul, 1995.
- ATASAĞUN Galip, “Yahudilikte Dînî Sembol ve Kavramlar”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C/S: 11/11 (2001), s. (125-156).
- ATLAN Sabahat ve Baydur Nezahat, *Grek ve Roma Sikkeleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1982.
- AYKUT Tuncay ve AYDIN Şennur, *Ak Akçe Moğol ve İlhanlı Sikkeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1992.
- TAŞDELEN Ayşe Nur, *Konya Türk Devri Yapılarında Bulunan Gülbezekler*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2020.
- BAKIRER Ömür, “Kûfî Yazıda Geometrik Yorumlar Üzerine Bir Deneme”, *Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi*, C/S: 1/1 (1982), s. (1-27).
- BARTHOLD Wilhelm, İlhanlılar Devrinde Mali Vaziyet. *Türk Hukuk ve İktisad Tarihi Mecmuası*, C. I, Evkaf Matbaası, İstanbul, 1931.
- BUHARALI Eşref, “İlhanlılar Zamanına Ait İslami Sikkelerin Tahlili İncelemesi (Abaga Han Devri)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C/S: 17/28 (1995), s. (3-15).

- COŞAR Mevhiba, “Alevi-Bektaşî Kültüründe Sayılara Yüklenen Terim Değeri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S: 60 (2011), s. (113-128).
- CÜVEYNİ Alaaddin Muhammed Ata Melik, *Tarih-i Cihan Güşa*, Çev.: Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.
- ÇORUHLU Yaşar, *Erken Devir Türk Sanatı*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2007.
- DAMALI Atom, *150 Devlet 1500 Sultan İslam Sikkeleri*, Nilüfer Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001.
- DANUU Ankhbayar, *İlhanlı Devleti’nde Vezaret*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2016.
- DE HARTOG Leo, *Cengiz Han Dünyanın Fatihi*, Çev.: Serkan Uzun, Dost Kitabevi, Ankara, 2003.
- DEMİREL GÖKALP Zeliha, *Yalvaç Müzesi Bizans Sikkeleri*, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2009.
- DİLER Ömer, *İlhanlar*, Turkuaz Kitapçılık, İstanbul, 2006.
- DURAN Remzi, “Motiflere Dönüşmüş Türk Damgaları-Geometrik Motiflere Farklı Bir Bakış”, *Akdeniz Sanat Dergisi*, C/S: 13/23 Özel Sayı (Ekim 2019), s. (679-697).
- DURBİLMEZ Bayram, “Türk Kültüründe ve Fütüvvet-Nâmelerde Dört Sayısı”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S: 52 (2009), s. (71-86).
- D’OHSSON A. Konstantin, *Moğol Tarihi Denizler İmparatoru Cengiz*, Çev.: Bahadır Apaydın, Nesnel Yayınlar, İstanbul, 2008.
- ESER Erdal, “Asyatik Evren İmgesi: Sekiz Köşeli Yıldız”, *KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, S: 2 (2005), s. (65-85).
- ESİN Emel, *Orta Asya’dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2004.
- GROUSSET Rene, *Bozkır İmparatorluğu Atilla/Cengiz Han/Timur*, Çev.: M. Reşat Uzman, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1980.
- Recep Gün, *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Yazı Kullanımı*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Samsun, 1999.
- GÜNDOĞDU Hamza, “İkonografik Açından Türk Sanatında Rûmi ve Palmetler”, Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar Güner İnal’a Armağan, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Ankara, 1993.

- HALAÇOĞLU Yusuf, “Damga”, TDV İslam Ansiklopedisi, C: 8, İSAM Yayınları, İstanbul, 1993, s. (454-455).
- HEİDEMAN Stefan, “Moğol İmparatorluğu’nun politik, ekonomik ve kültürel belgeleri olarak sikkeler”, (Ed. Samih Rifat), *Cengiz Han ve Mirasçıları Büyük Moğol İmparatorluğu*, Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2006, s. (285-292).
- İBNÜ’L-İBRİ Ebü’l-Ferec, *Târîhu Muhtasari’d-Düvel*, Çev.: Şerafettin Yaltkaya, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011
- JAHN Karl, “İran’da Kâğıt Para”, *Belleten*, C/S: 6/23-24 (1942), s. (269-309).
- KAFALI Mustafa, “Cengiz Han” TDV İslam Ansiklopedisi, C: 7, İSAM Yayınları, İstanbul, 1993, s. (367-369).
- KARABULUT ESER Aynur, *1989-1998 Yılları Ani Kazıları Sırasında Ele Geçirilen Bir Grup Sikke*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2000.
- KARAKURT Bayram, *Efes Müzesi’ndeki İlhanlı Dönemi Sikkeleri*, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2021
- KARAMAĞARALI Beyhan, *İçiş Daire Motiflerinin Mahiyeti Hakkında*, Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar: Güner İnal’a Armağan, Ankara: 1993.
- MÜLAYİM Selçuk, *Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler Selçuklu Çağı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982.
- MÜLAYİM Selçuk, *Türk Sanatında İkonografik Dönüşümler Değişimin Tanıkları*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2015.
- NYAMAA Badarch, *The Coins of Mongol Empire and Clan Tamqha of Khans (XIII-XIV)*, Ulaanbaatar, 2006.
- ÖGEL Bahaeddin, *Türk Mitolojisi II*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992.
- ÖGEL Semra, *Anadolu Selçukluları’nın Taş Tezyinatı*, TTK Yayınları, Ankara, 1987.
- ÖRNEK Sedat Veyis, *Budunbilim Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 1973.
- ÖZEN Firdes, *Mengü Han Döneminde (1251-1259) Selçuklu-Moğol İlişkileri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.
- ÖZGÜDENLİ Osman Gazi, *Ortaçağ Türk-İran Tarihi Araştırmaları*, İstanbul, 2006.
- ÖZGÜDENLİ Osman Gazi, “Ögedey” TDV İslam Ansiklopedisi, C: 34, İSAM Yayınları, İstanbul, 2007.

- ÖZGÜDENLİ Osman Gazi, *Gazan Han ve Reformları (1295-1304)*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2009.
- PALA İskender, “Mühr-i Süleyman”, TDV İslam Ansiklopedisi, C:31, İSAM Yayınları, İstanbul, 2020, s. (523-525).
- PARLAR Gündegül, *Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Yazı Dışı Figüratif Öğeler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 2001.
- PARLAR Gündegül, “İlhanlılarda Sikke Formları”, *Türkler*, C: 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. (919-927).
- PARLAR Gündegül, “Orta Çağ’da Anadolu’da Hüküm Süren Beyliklerin Sikkelerinin Karakteristik Özellikleri”, 38. ICANAS Sempozyumu, 10-15 Eylül 2007, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 2012, s. (2481- 2490).
- REŞİDÜDDİN Fazlullâh Hemedanî, *Câmi’ut-tevârih*, Çev.: İsmail Aka, Mehmet Ersan ve Ahmad Hesampour Khelejani, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.
- ROUX Jean-Paul, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, Çev.: Aykut Kazancıgil ve Ayşe Bereket, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2001.
- RUBRUK Wilhelm Von, *Moğolların Büyük Hanı’na Seyahat (1253-1255)*, Çev.: Ergin Ayan, Kronik Kitap, İstanbul, 2019.
- SAHİLLİOĞLU Halil, “Dirhem” TDV İslam Ansiklopedisi, C: 9, İSAM Yayınları, İstanbul, 1994, s. (368-371).
- SAHİLLİOĞLU Halil, “Dinar” TDV İslam Ansiklopedisi, C: 9, İSAM Yayınları, İstanbul, 1994, s. (352-355).
- SPULER Bertold, *İran Moğolları: Siyaset, İdare ve Kültür (İlhanlılar Devri 1220-1350)*, Çev.: Cemal Köprülü, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.
- SUBAŞI Ömer, *Gürcü-Moğol İlişkisi Güney Kafkasya 1220-1346*, Kitabevi, İstanbul, 2015.
- ŞARAFULLİNA Aliya, *Budizm’de ve Tibet Budizmi’nde İnanç Esasları*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2013.
- TAŞ İsmail, *Türk Düşüncesinde Kozmoloji-Kozmogoni*, Kümen Yayınevi, Konya, 2002.
- TEKÇE Fuat, *Pazırık Altaylardan Bir Halının Öyküsü*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1993.

TEKİN Oğuz, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1994.

TEKİN Oğuz, *Eski Çağda Para Antik Nümismatiğe Giriş*, Eski Çağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1998.

TEKİN Oğuz, “Sikke” TDV İslam Ansiklopedisi, C: 37, İSAM Yayınları, İstanbul, 2009, s. (179-184).

TEKİN Oğuz, “Lydia Krallığı’ndan Osmanlı İmparatorluğu’na Anadolu’da Sikke Darbı”, (Ed. Bülent Arı), *Anadoluda Paranın Tarihi*, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Ankara, 2011, s. (32-49).

TOGAN V. Zeki, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1981.

YUVALI Abdulkadir, *İlhanlı Tarihi*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2017.